

KLAIPĖDOS UNIVERSITETAS

Socialinių ir humanitarinių mokslų fakultetas

Filosofijos, menotyros ir komunikacijos katedra

**DEONTOLOGINĖS IR UTILITARIZMO ETINIŲ TEORIJŲ
KONTRAVERSIJA: SKYRYBŲ LIETUVOJE (1990-2018) ATVEJO
ANALIZĖ**

Profesinės etikos ir etikos audito programos magistro baigiamasis darbas

Autorius

HMSPE18 gr. stud. Adelė Navardauskaitė

Vadovas

doc. dr. Ernesta Molotkienė

Klaipėda, 2020

SANTRAUKA

A. Navardauskaitė. Deontologinės ir utilitarizmo etinių teorijų kontraversija: skyrybų Lietuvoje (1990-2018) atvejo analizė. Profesinės etikos ir etikos audito magistrantūros studijų programos baigiamasis darbas. Darbo vadovė: dr. Ernesta Molotokienė. Klaipėdos universitetas: Klaipėda, 2020.

Raktažodžiai: deontologinė etika, utilitarizmo etika, skyrybos Lietuvoje (1990-2019)

Darbo tikslas: Tikslas – nustatyti ištuokų priežastis, etinių vertybių kitimą ir išsiaiškinti prevenciją, remiantis I. Kanto ir J. Benthamo įžvalgomis, Lietuvos valstybės politiniais dokumentais, bei kitų autorių darbais, straipsniais, interviu.

Baigiamąjį darbą sudaro įvadas, trys skyriai, išvados, literatūros sąrašas ir rekomendacijos. Darbe yra analizuojama skyrybų Lietuvoje (1990 – 2018) tema iš utilitaristinių ir deontologijos etikos teorijos perspektyvų. Norint išsiaiškinti pagrindinius klausimus, pirmiausia pateikiama etinių teorijų ideologijos, šeimos samprata ir tuomet pereinama prie skyrybų tematikos.

SUMMARY

Ms.A. Navardauskaitė. Contrasting ethical theories of deontological and utilitarianism: a case study of divorce in Lithuania (1990-2018). Professional ethics and ethics audit finishing job of master of science studies program. Work guide: dr. Ernesta Molotkienė. University of Klaipeda: Klaipeda, 2020.

Keywords: deontological ethics, utilitarian ethics, Divorce in Lithuania (1990-2018).

Job object: identify causes of divorce, change in ethical values and find out prevention, based on insights by I. Kant and J. Bentham, political documents of the Lithuanian state, as well as works, articles, interviews of other authors.

Finishing job is made from introduction, three sections, conclusion, recommendation, list of literature. In this work analyses are made about the topic of divorce in Lithuania (1990-2018) from the perspectives of utilitarian and deontological ethics theory. In order to find out the main issues, the ideology of ethical theories, the concept of the family is introduced first and then the topic of divorce is introduced.

TURINYS

ĮVADAS.....	6
1. Šeimos etika.....	9
1.1. Šeimos samprata deontologinės etinės teorijos kontekste	9
1.1.1.Kanto deontologinės etikos principai.....	9
1.1.2.Atsakomybės ir pareigos etinių vertybių reikšmė šeimos institucijai	12
1.1.3.Asmens autonomijos ir šeimos santykio problema.....	13
1.2. Šeimos samprata utilitarizmo etinių teorijų kontekste	14
1.2.1.Pagrindiniai klasikinės utilitarizmo etikos principai.....	14
1.2.2.Utilitariniai naudingumo ir hedonizmo kriterijai kaip šeimos instituto pagrindas.....	16
1.2.3.Utilitariniai socialinis ir pasekmių kriterijai kaip šeimos instituto pagrindas	18
1.3. Krikščioniškoji šeimos etika	20
1.3.1.Katalikų Bažnyčios požiūrio į šeimą raida.....	20
1.3.2.Šeima kaip pagrindinė krikščioniškosios etikos vertybė.....	21
1.3.3.Skyrybų problema Katalikų Bažnyčios požiūriu	22
2. Šeimos politika ir šeimos institucijos samprata Lietuvoje.....	24
2.1. Šeimos institucijos samprata Lietuvoje	24
2.1.1.Šeimos instituto sampratos raida Lietuvoje: istorinis aspektas.....	24
2.1.2.Šeimos politikos Lietuvoje raida 1990-2018 m. laikotarpiu	27
2.1.3.Šeimos sampratos iššūkiai XXI a. Lietuvoje	32
2.2. Visuomenės moralinių principų poveikis šeimos institutui	34
2.2.1.Etinių vertybių kismas Lietuvoje 1990-2018 m. laikotarpiu.....	34
2.2.2.Dominuojantys šeimos modeliai, funkcijos ir socialiniai vaidmenys	36
2.2.3.Šeimos ir vartotojiškos visuomenės santykio problema	38
2.3. Šeima kaip etinė vertybė.....	39
2.3.1.Šeimos kaip pagrindinės visuomenės ląstelės samprata	39
2.3.2.Šeimos vertybės ir jų reikšmė individui bei visuomenei.....	40
2.3.3.Šeimos įtaka tvariai ir klestinčiai ateities gerovės valstybei	43
3. Skyrybos Lietuvoje (1990-2018).....	45
3.1. Skyrybų sampratos Lietuvoje raida: istorinis aspektas	45
3.1.1.Skyrybų Lietuvoje teisinis reglamentavimas	46

3.1.2. Valstybinė skyrybų prevencija 1990-2018 m. laikotarpiu	47
3.1.3. Nevyriausybių ir labdaros organizacijų indėlis į skyrybų prevenciją Lietuvoje 1990-2018 m. laikotarpiu	49
3.2. Skyrybų Lietuvoje 1990-2018 m. laikotarpiu statistinių duomenų analizė	50
3.2.1. Skyrybų Lietuvoje 1990-2018 pagrindinės priežastys	51
3.2.2. Skyrybų Lietuvoje 1990-2018 trumpalaikės pasekmės individui ir visuomenei	54
3.2.3. Skyrybų Lietuvoje 1990-2018 ilgalaikės pasekmės individui ir visuomenei.....	55
3.3. Skyrybų Lietuvoje (1990-2018) analizė deontologinės ir utilitarizmo etinių teorijų aspektu	56
3.3.1. Skyrybos deontologinės etikos požiūriu	57
3.3.2. Skyrybos utilitarizmo etikos požiūriu	59
3.3.3. Skyrybų prevencija deontologinės ir utilitarizmo etinių teorijų požiūriu	60
IŠVADOS	62
LITERATŪRA.....	64
PRIEDAI.....	68

ĮVADAS

Ilgą laiką Lietuva priklausė Sovietų Sąjungai, kuri, kaip žinome, turėjo savo ideologiją, suformavo tam tikrą kultūrinį ir socialinį gyvenimą. Nuo 1990 metų Lietuva tapo nepriklausoma valstybe, kurioje kaip nurodyta Konstitucijoje: „žmogaus privatus gyvenimas neliečiamas“¹. Jeigu skyrybos anksčiau buvo gėdinga išimtis, tai šiandieninėje visuomenėje tampa savotišku mados reiškiniu, o juk mada yra tai, kas modernu, šiuolaikiška, nauja, populiari. Visa tai šiandieninė visuomenė sieja ir su skyrybomis.

Darbas apima skyrybų Lietuvoje tyrimą nuo 1990 iki 2018, kuriame pateikiamos dviejų etinių teorijų deontologijos ir utilitarizmo prieštara. Teorinėje dalyje deontologinės etikos aspektais grindžiamas šeimos sudarymas ir jos išsaugojimas, kurie yra siejami su pareiga, apibrėžta I. Kanto kategorinio imperatyvo formuluotėje: „Elkis taip, kad tavo valios maksima visada galėtų būti ir visuotinio įstatymo leidimo principas“².

Skyrybos dažniausiai skaudina šeimos narius, o juk santuoka yra sukuriama šeima, pagal įstatymą ir pareigą santuoka turi gyvuoti amžinai. Ir būtų nepagrįsta visas šeimas, laimingas ir nelaimingas, įreminti į deontologinės etikos moto, nes yra dar ir utilitarizmo etikos teorija su „didžiosios laimės principu“, pagal kurį „moralinėje sąskaitoje svarbu ne vien paties veikiančiojo laimė, bet laimė visų, kuriuos tas poelgis liečia“³. Taigi ir čia jau svarbiausia rezultatas ir į principus nebekreipiama dėmesio, taip kaip yra deontologinės etikos atžvilgius.

Darbo aktualumas: Etiškas požiūris į šeimą I. Kanto (deontologija) ir J. Benthamo (utilitarizmas) atžvilgiu. Kaip skirtingos etikos teorijos supranta šeimos branduolį. Krikščioniškoji etika propaguoja šeimą iki mirties. Katalikų bažnyčia siekia stiprinti šeimą kreipdamasi tiesiogiai į norinčius kurti šeimą ir į turinčius šeimas.

Lietuvos konstitucija, Šeimos politikos koncepcija, Nacionalinė demografinės (gyventojų) politikos strategija 65.1 str. 187, Lietuvos Respublikos šeimos stiprinimo įstatymas – visi šie dokumentai, skatina šeimos stiprinimą ir gerovę raštiškai. Įdomu, ar tikrai jie realiame gyvenime funkcionuoja? Nacionalinė demografinės (gyventojų) politikos strategija 65.3 str. 188 antroji dalis „Šeimos gerovė“ pateikia ne tik sprendimo būdus, bet ir problemas, kas leidžia geriau suvokti problematiką.

¹ LR konstitucija

² Anzenbacher, A. 1995. *Etikos įvadas*. Vilnius: Aidai. P.53

³ Anzenbacher, A. 1995. *Etikos įvadas*. Vilnius: Aidai. P.33

Skyrybos – privati tema ir retai, kada iškeliamas šios problemos klausimas dažniausiai paliekamas neutraliai diskusijai. Mažėjant gyventojų skaičiui skyrybos Lietuvoje auga. Ar valstybės siekis mažinti skyrybų skaičių gali būti visiškai įvykdytas.

Lietuvoje šeimos ir skyrybų temas plačiai tyrinėja sociologė Aušra Maslauskaitė. Šeimos psichologas G. Navaitis gilinasi į šeimos problemas ir skyrybas, sukeliančius psichologinius veiksnius. Norit išsiaiškinti deontologines ir utilitaristines perspektyvas darbe naudoti šių etikos teorijų pradininkų I.Kanto ir J.Benthamo mintys.

Teorinės ir praktinės darbo dalys suteikia galimybę geriau išanalizuoti skyrybų aspektus ir suvokti, ar tikrai politikos strategijos, šeimos stiprinimo atžvilgiu, yra naudingos, o gal vis dėlto reikia remtis etikos teorijomis, kurios leidžia nuspręsti individualiai, kas yra geriau.

Tiriama problema: skyrybų Lietuvoje 1990-2018 m. statistinių duomenų analizė, siekiant atskleisti didėjančio skyrybų skaičiaus priežastis, kurios grindžiamos etiniais deontologinės ir utilitaristinės etinių teorijų principais.

Tyrimo objektas: teorinė skyrybų Lietuvoje (1990-2018) atvejo analizė.

Tyrimo tezė: Požiūris į šeimos instituciją ir skyrybas koreliuoja su dominuojančiais visuomenės moraliniais principais, todėl deontologinės ir utilitaristinės etinių teorijų įveiklinimas šeimos politikos ir šeimos teisės srityse gali būti efektyvi skyrybų Lietuvoje prevencijos priemonė.

Tyrimo tikslas: išanalizuoti skyrybų Lietuvoje 1990-2018 m. statistinius duomenis, nustatyti pagrindines skyrybų priežastis, atskleisti klasikinių etinių – deontologinės ir utilitaristinės – teorijų poveikį šeimos vertybių formacijai bei skyrybų prevencijai.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti šeimos kaip etinės vertybės sampratos kismo priežastis ir poveikį santuokos formacijai;
2. Ištirti šeimos politikos ir šeimos institucijos sampratos kismą Lietuvoje;
3. Atskleisti visuomenės moralinių principų poveikį šeimos institutui;
4. Išanalizuoti Lietuvos statistikos departamento duomenimis apie skyrybų statistiką 1990-2018 m. laikotarpiu ir ištirti skyrybų priežastis;
5. Išsiaiškinti, koks yra požiūris į šeimą ir skyrybas, remiantis deontologinės etikos teorijos perspektyva;

6. Išsiaiškinti, koks yra požiūris į šeimą ir skyrybas, remiantis utilitarizmo etikos teorijos perspektyva.

Tyrimo metodai – darbe panaudoti teksto interpretacijos, dokumentų analizės, statistinių duomenų analizės bei specialistų pateiktų duomenų lyginamosios analizės metodai.

Magistro darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, trys skyriai, išvados, literatūros sąrašas. Dėstomoji dalis susideda iš skyrių, kurie turi poskyrius, juose analizuojami skirtingos to paties klausimo pozicijos. Išvados, literatūros sąrašas bei santraukos lietuvių ir anglų kalbomis parengtos darbo pabaigoje.

1. Šeimos etika

Keičiasi pasaulis, keičiasi ir daugelis idėjų ir pažiūrų. Tradicinis šeimos modelis – susituokę skirtingų lyčių žmonės auginantys savo vaikus, kartu praleidžiantys visą gyvenimą, nebėra vienintelis šeimos modelis. Skirtingos etikos teorijos deontologija, utilitarizmas pateikia šeimos sampratą iš savo perspektyvos. Dėl tokio plataus etikos teorijų galimybių, šiandieną šeima yra toleruojamas ne tik tradicinis šeimos modelis, bet ir daugelis kitų šeimos egzistavimo formų.

1.1. Šeimos samprata deontologinės etinės teorijos kontekste

Deontologinė etika kildinama iš graikų kalbos žodžio *deon*, kuris reiškia pareigą. Deontologinėje etikoje veiksmas yra siejamas su pareiga. Deontologijos terminas panaudotas utilitarizmo atstovo J. Benthamo, kuris netgi parašė knygą: „Deontologija arba moralės mokslas“, kurioje antrame skyriuje paaiškina, kodėl šis terminas naudojamas⁴. Pasak Benthamo tai yra taip pat moralės subjektas ir, kuriame veiksmas turi būti taip atliktas kaip numatyta taip, kaip reikia padaryti. Šios etikos principus suformavo Karaliaučiuje XVIII a. gimęs vokiečių filosofas Imanuelis Kantas (1724-1804). Jo žymiausia frazė apibūdinanti šeimą - „sąjunga dviejų skirtingos lyties asmenų skirta visam gyvenimui abipusiai nuosavybei jų lyčių savybėmis“⁵. Iš citatos galima teigti, kad pirmiausia deontologai toleruoja santuoką tik tarp skirtingos lyties asmenų, taip pat kaip ir Krikščioniška etika propaguoja santuoką „visam gyvenimui“. Reiškia, kad skirtingai nei utilitarizmo etikoje, deontologija nepasisako už skyrybas. Kalbama apie dvipusę nuosavybę, taip I. Kantas pažymi ir moters teises. Tai parodo, kad ne tik moteris yra vyro, bet ir vyras moters. v

1.1.1. I.Kanto deontologinės etikos principai

Imanuelio Kanto gyvenimas Karaliaučiuje pasižymėjo asketizmu, monotonišku gyvenimo būdu, tačiau save išreikšdavo rašydamas. Manoma, kad „Jo sistema įdiegė ir plačiai paskleidė naują filosofinių problemų kėlimo būdą ir naujai į jas atsakė. Lojalus Prūsijos valdinys, įsitikinęs, jog žmogui, kuriam brangus savas kailis, galima tik patarti savęs nestatyti į pavojų, filosofas, apie save kalbėjęs, esą neretai jį apninka mintys, kurių išsakyti jis niekada neišdrįstų, filosofijos srityje suformulavo iš tiesų

⁴ Bentham, J. 1834. *Deontology or the science of morality*. Edinburgh. William Taith. P. 21

⁵ Kant, I. 1977. *Die Metaphysik der Sitten*. Frankfurt am Main: Suhrkamp. P. 277

revoliucingus teiginius⁶“. Imanuelis Kantas yra parašęs daugybę darbų, vieni žymiausių iš jų yra šie, per kuriuos ir atsiskleidžia deontologijos etikos principai:

Grynojo proto kritika išleista 1781m. Rygoje. Joje kalbama apie skirtumus grynojo ir empiriškojo pažinimo. Ar mūsų turimi tam tikri pažinimai yra a priori (lot.a priori „A priori, kaip jau minėjome, lotyniškai reiškia „iš pradžių“, o Kantas, vartodamas šią frazę, turi galvoje „iki patyrimo“, „nepriklausomai nuo (konkretaus) patyrimo⁷“.) apspręsti ir netgi įprastinis intelektas niekada be jų neapseina? I. Kantas filosofiją apibūdina kaip mokslo būtinybę, kuri turi galimybę apibrėžti principus ir visumą visų pažinimų a priori. Jis analizuoja analitinių ir sintetinių sprendinių skirtingumą, taip pat teigia, kad visuose protu pagrįstuose teoriniuose moksluose kaip principai glūdi aprioriniai sintetiniai sprendiniai. Knygoje analizuojama, koks yra bendrasis grynojo proto uždavinys. Kritikos pabaigoje pateikiama idėja ir skirstymas specialaus mokslo, kurį vadina grynuoju protu⁸.

Sprendimo galios kritika, išleista 1790 Rygoje. Kritikoje kalbama apie filosofiją kaip apie sistemą bei apie sistemą aukštesnio pažinimo, kur filosofija yra viso pagrindas, sistemą kaip visos žmogiškosios visumos. Rašytojas patirtį sulygina su sistema, kuri daro įtaką sprendimui. Aprašo mąstymo sprendimo galią. Jis nepamiršta paminėti ir gamtos formų paskirties, kuri įvardinta kaip ypatinga sistema. Trečiojoje savo kritikoje jis sprendimo galią apibūdina idėjinį technikos ir gamtos pagrindą. Pabaigos paskutinę dalį sudaro enciklopedinis įvadas į praktinio proto sprendimo galios sistemos kritika ir įvadas į sprendimo galios kritika .

Praktinio proto kritika išleista 1787m. Rygoje. Kritika susideda iš dviejų dalių. Knygoje I. Kantas aprašo, koks yra mokslas grynojo praktinio proto, pateikia praktinio proto analitiką ir dialektiką. Antroje savo knygoje filosofas aprašo grynojo praktinio proto metodinius mokslus⁹. Kritikoje atsiskleidžia ir deontologinės etikos prasmė. Žmogus vadovaujasi jausmais ir protu. „Praktinio proto kritika“ moko, kaip vadovautis protu, todėl filosofas daugeliui apibūdinimų naudoja žodį praktinis, norėdamas paaiškinti tai, kas vyksta vadovaujantis protu. Veiksmai, kuriuos žmogus atlieka pasikliaudamas protu yra pareiga. Veiksmas gali būti atliekams su protu ir jausmais ir atvirkščiai – be jausmų, vadovaujantis tik protu, tokį veiksmą I. Kantas traktuoja kaip prievarta atliktą, tačiau moralų. Moralė yra šventumas, šventumas yra pareiga, pareiga yra moralė – šventumo ir pačios pareigos pagarba¹⁰. Kritikoje išplėtoti ir kategorinio

⁶ Sikora. 2004. *Susitikimas su filosofija. Nuo Herakleito iki Huserlio*. Vilnius: Alma Littera. P. 308

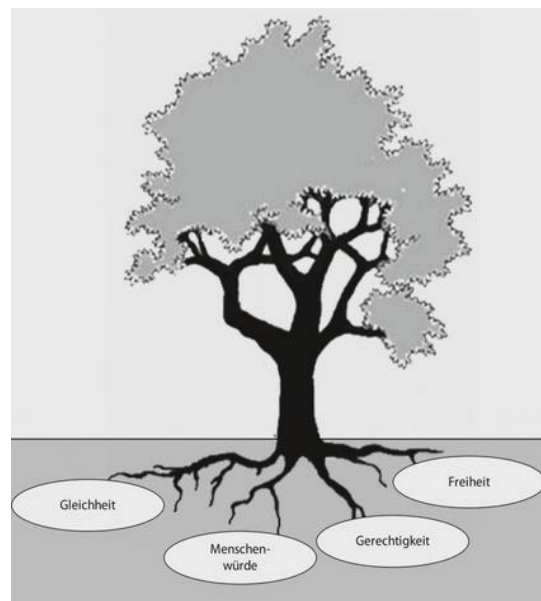
⁷ Nekrašas, E. 2006. *Filosofijos įvadas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų institutas. P. 69

⁸ Kant, I. 1977. *Die Metaphysik der Sitten*. Frankfurt am Main: Suhrkamp

⁹ Kant, I. 1977. *Kritik der praktischen Vernunft. Band 7*. Frankfurt am Main: Suhrkamp

¹⁰ Kantas, I. 1987. *Praktinio proto kritika*. Vilnius: Mintis. P. 101-102

imperatyvo prasmė, ¹¹ jo dėka dori poelgiai tampa pareiga. Logiška, nes šis moto siejamas su įstatymu, įstatymas sudaromas vadovaujantis protu, o ne jausmais ir juo žmonės vadovaujasi, jeigu ne savo noru tai iš pareigos. Kategorinis imperatyvas apjungia laisvę, protą ir moralę. Benthamas teigia ¹², kad deontologijos principai yra pastatyti ant utilitarizmo pamatų, kiekvienas veiksmas yra teisingas arba neteisingas, pritartas arba nepritartas, taip pat yra orientuota prisidėti ar sumažinti visuomenės laimę. I. Kanto deontologinę etiką aprašo Dieter Frey ir Lisa Schmalzried knygoje „Filosofijos vadovas“, kuriame pavaizdavo „Kantiškąjį vertybių medį“, kuriame išskyrė šias vertybes: lygiavertiškumą, orumą, teisingumą ir laisvę.

1 PAV. KANTIŠKASIS VERTYBIŲ MEDIS

Lygiavertiškumas, remiantis autoriais autoriais, Kantui visi žmonės buvo lygūs dėl savo galimybės racionaliai priimti sprendimą¹³. Žmogaus orumas yra kiekviename žmoguje neapribotas, kurio negalima įžeisti¹⁴. Teisingumas yra bendra individo ir valstybės apsauga. Be to nėra jokio paskirstyto teisingumo. „Justitia distributiva“ yra apsauga privačios tiesės nuo viešo teisingumo¹⁵. Kantas supranta laisvę ne kaip savavališką laisvę, bet kaip autonominę. Jam laisvė nėra daryti tai, ką žmonės tiesiog nori daryti, bet reikia vadovautis taisyklėmis ir įsipareigojimais, kuriems žmonės patys, vadovaudamiesi savo protu, sukūrė įstatymus. Daryti kažką laisvam reiškia daryti iš protingų paskatų. Aukščiausia laisvės forma yra veiksmas pagal tokias taisykles, pagal kurias žmonės nori, kad tai būtų bendras įstatymas – kategorinis imperatyvas. Jis sujungia laisvę, protą ir moralę. Keturios vertybės pavaizduotos leidžia suprasti, kad jos yra sėkla, iš kurios ir prasideda šaknys, nueinančios į kamieną, sudarančios lapus. I. Kanto lygiavertiškumas, orumas, teisingumas ir laisvė yra pamatinės vertybės žmoguje, žmogaus elgesio pareiga, nes iš to išauga ir tolimesnė poelgių, o tuo pačiu ir įvykiu seka.

¹¹ Kantas, I.1987. *Praktinio proto kritika*. Vilnius: Mintis.P.58

¹² Bentham, J. 1834. *Deontology or the science of morality*.Edinburgh. William Taith. P. 27-28

¹³ Frey, D., Schmalzried, L. 2013. *Philosophie der Führung. Gute Führung lernen von Kant, Aristoteles, Popper & Co. Heidelberg*: Springer, P.102

¹⁴ Frey, D., Schmalzried, L. 2013. *Philosophie der Führung. Gute Führung lernen von Kant, Aristoteles, Popper & Co. Heidelberg*: Springer. P.106

¹⁵ Frey, D., Schmalzried, L. 2013. *Philosophie der Führung. Gute Führung lernen von Kant, Aristoteles, Popper & Co. Heidelberg*: Springer. P.104

Lietuvių filosofas Bronius Genzelis savo knygoje „Esė apie mąstytojus“ apibūdina filosofą taip: „I. Kanto koncepcijos pažinimo teorija iš esmės buvo sensualistinė arba racionalistinė. Daugelį metų tęsėsi ginčas, kas sudaro pažinimo pagrindą: empiriniai faktai ar pats mąstantis protas? Tad I. Kantas ėmėsi spręsti problemas, kurios rūpėjo daugeliui, ne tik filosofams. Kasdien gimdavo naujos mokslinės idėjos¹⁶“.

Apibendrinant, deontologiją galima laikyti pareigos mokslu. Veiksmas turi būti atliekamas iš pareigos ir geru noru. Niekas negali būti išnaudojamas ir negalima piktnaudžiauti. Deontologijos mintį galima suprasti kaip visiem žinomos patarlės žodžius – „elkis su kitais taip, kaip norėtum, kad su tavim elgtųsi“.

1.1.2. Atsakomybės ir pareigos etinių vertybių reikšmė šeimos institucijai

Atsakomybė ir pareiga žodžiai siejasi su deontologijos etika, kurios teoriją galima pritaikyti ir šeimos institucijai: atsakomybė, kuri siejama šeimoje ne tik prieš individą (patį save), bet ir kitą asmenį (antrąją pusę ir likusius šeimos narius). Tuo pačiu pareigos šeimoje kartais būna išugdomos, gali būti netgi tapatinama su įpročiu, bet tai yra neatsiejama nuo šeimos. Tol, kol šeimos nariai vienas prieš kitus neša atsakomybę ir vykdo savo pareigas, šeimai nebus pagrindo sugriūti. Kai tik atsakomybės ir pareigos pamatai pažeidžiami, neretai pradeda byrėti ir šeima.

Immanuelis Kantas apie šeimą ir jos pareigas plačiau aprašo savo knygoje „Dorovės metafizika“. Trečiame knygos skirsnyje pavadinimu „Apie asmenins teisę į daiktinę rušį¹⁷“, kalbama apie daiktinę teisę, šeimos teises, tėvų teisę, namų šeiminkų teises (sątykis su pavaldiniais), taip pat aprašoma dogminė įžanga į visas teises iš sutarčių (trumpas teisės mokymas), o skyriaus pabaigoje filosofas pateikia savo mintis apie pinigus ir knygas. Šis skyrius suskirstytas į skirsnius, taip tikriausiai autorius tapatina savo kūrinį su bet įstatymu leidiniu. Skirsniuose nuo 24 iki 29 I. Kantas pateikia šeimos ir tėvų teisę, kuriuose paminėtos ir tam tikros pareigos. 26 amė skirsnyje aprašyta santuokos teisė, kurią trumpai apibūdina kaip lyčių bendruomenę ((*commercium sexuelle*)) ir kalba apie vyro ir moterų teises šeimoje, kur pabrėžia šeimoje **vienybės ir lygybės** pareigą, bet tuo pačiu pabrėždamas vyro pranašumą prieš moterį, kurį grindžia vyro geresne turtine padėtimi. „Jis turi būti tavo ponu<...>: to negalima prieštarinčiai vertinti kaip natūralios dviejų žmonių lygybės, jeigu šioje valdžioje vyras turi aiškų turtinį pranašumą prieš moterį, esant bendram interesui dėl namų ūkio, dėl ko ir buvo sukurta teisė į įsakymą, kuris gali būti skirtas atsižvelgiant į tikslą iš

¹⁶ Genzelis, B. 1986. *Esė apie mąstytojus*. Vilnius: Mintis. P. 120

¹⁷ Kant, I. 1977. *Metaphysik der Sitten.. Band 8, Frankfurt am Main*. Suhrkamp. 1977, P. 388-406

pareigos vienybei ir lygybei¹⁸. 28 skirsnyje kalbama apie tėvų teisę, kuriame išskiriama **tėvų pareiga** prieš vaikus, vaikai turi teisę į tėvų aprūpinimą : „ <...> išsaugojimo ir aprūpinimo pareiga palikuonims <...>¹⁹. Šiame skyriuje filosofas pabrėžia ne tik tėvų pareigą, bet ir **vaikų pareigas prieš tėvus** : „ <...> , ir po pasibaigusio auklėjimo, jūs kaip vaikai savo prisirišimą (prieš tėvus) galite gražinti **pareiga dorybės** tokia kaip **dėkingumas**<...>²⁰. Tėvai neturi teisės (I. Kantas tai įvardija kaip pareigą vok. die Pflicht) su vaikais elgtis, kaip su daiktais. Taigi I. Kantas sukonkretino šeimos pareigas Dorovės metafizikoje, o kaip yra su atsakomybe?

Atsakomybė asocijuojasi su savarankiškumu lyginant su pareiga ir tada galima panaudoti kategorinio imperatyvo logiką, jeigu šeimos nariai vienas su kitu elgsis taip, kaip norėtų, kad su juo elgtųsi, šeima veni prieš kitus ūgdys atsakomybę.

Šiandieninėje visuomenėje ne retai tik pareigos ir atsakomybės dėka išlieka šeimos kartu (pavyzdžiui, bendra paskola, bendras verslas ir t.t.): „idealiausias variantas yra tuomet, kai šeimos nariai pripažįsta tas pačias moralines vertybes, nes tuomet tarp šeimos narių nekyla ginčo ir vienokio ar kitokio elgesio²¹. Galima teigti, jeigu šiandieninė šeima vadovautųsi XIXa. suformuluotų I. Kanto pareigos ir atsakomybės idėjomis, skyrybų procentas būtų mažesnis.

1.1.3. Asmens autonomijos ir šeimos santykio problema

Autonomijos klausimas analizuojamas I. Kanto, o pats žodis autonomija asocijuojasi su nepriklausomybe ir laisve. Iš to ir kyla problema, nes šeima ir autonomija yra savotiška priešprieša : „Kai tradiciškai mąstantys psichologai tvirtina, kad santuokoje individo „aš“ virsta į „mes“, kad egoistinė meilė perauga į pasiaukojimą kitam, neigiama individo teisė išsaugoti vidinio pasaulio turtu jo nepraradama su savo bendrakeleiviu ar bendrakeleive²². Taigi, šeima yra daugiskaita ir lyg ir pažeidžia asmens laisvę, nes šeimoje daug kas priklauso ne nuo vieno žmogaus, o nuo „mes“.

„Dorovės metafizikos pagrindai“ I. Kantas klausia: „Kas dar galėtų būti valios laisvė nei autonomija <...>?²³. Filosofas apibūdina žmogų kaip laisvą (moraliską) būtybę ir taip galima suprasti, kad pareiga ir laisvė jo filosofijoje eina kartu. Taigi autonomiją ir laisvę taip pat siejama su Kanto moralės

¹⁸ Kant, I. 1977. *Metaphysik der Sitten* . P.390

¹⁹ Kant , I.1977. *Metaphysik der Sitten* . P.393

²⁰ Kant, I. 1977.*Metaphysik der Sitten* .P.393

²¹ Kolektyvinė monografija. 2001.*Europa ir mes*. Vilnius: Gervelė. P.30

²² Povilionienė, M. A. 1998. *Lyčių drama*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. P.44

²³ *Grundlegung zur Metaphysik der Sitten* 1977.P.81

filosofija: „Nes žmogus visgi yra laisva (morališka) būtybė, taip negali pareigos apibūdinimas įgauti nieko kito daugiau, išskyrus savispaudą (vien tik per įstatymo įsivaizdavimą), jeigu visa tai yra numatyta vidinės valios nuostata (varomoji jėga). Nes vien tik per tai bus galima, tą prievartą (nors būtų ir išorinė) suvienyti su orumo laisve, tačiau ir tada pareigos sąvoka bus etiška²⁴“. Net ir tiesiogiai ar netiesiogiai žmogus susidūręs su prievarta išlieka laisvas. Iš to galima daryti išvadą, kad bet koku atveju šeimoje žmogus iš pirmo žvilgsnio atrodo yra praradęs savo autonomiją, gyvena savotiškoje prievartoje, bet juk jis vis tiek išlieka „laisva (morališka) būtybė“.

1.2. Šeimos samprata utilitarizmo etinių teorijų kontekste

Utilitarizmo etikos kilmė Anglijoje, o pats žodis *utility* iš anglų kalbos išvertus reiškia pirmiausia naudingumą. Utilitarizmo pradininku yra laikomas Jeremy Bentham, kuris gyveno XVIIIa. Londone. Jo idėjos išsiskyrė daugelyje atvejų, jis pasisakė už individo ir ekonominę laisvę, bažnyčios atskyrimą nuo valstybės, žodžio laisvę, lygias teises moterims, vergovės užbaigimą, egzekucijų ir fizinių bausmių panaikinimą, teisę į skyrybas, laisvą prekybą bei homoseksualių aktų įteisimą²⁵. Taigi J. Benthamas pasisako už skyrybas ir daugelį modernių šių laikų gyvenimui būdingų nuostatų. Todėl jo teoriją galima laikyti vieną moderniausių teorijų. Mary Sokol „Bentham“ projekto garbės tyrinėtoja Londono universiteto koledže pasisako, jog „Benthamo santuokos įstatymas buvo stipriai pasaulietinis. Religija neturėjo nieko bendra su vyro ir moters sudaryta vedybų sutartimi²⁶“. Išdėstytos Benthamo mintys apie šeimą ir jo požiūris į skyrybas parodo utilitaristų išlaisvėjusį požiūrį į šeimos sąjungą ir jos buvimo laiką. Tai rodo taip pat etinės teorijos modernumą. Nors Benthamo idėjos susiformulavo XIX a. tačiau jas galima pritaikyti šiems laikams.

1.2.1. Pagrindiniai klasikinės utilitarizmo etikos principai

J. Benthamas suformulavo pagrindinius utilitarizmo etikos principus. Garsiausi darbai buvo šie: „Panoptikumai arba inspekcijų namai“ - gvildinama tobulo kalėjimo idėja, apskaičiuodamas jo architektūrą ir psichologines kalinio savybes. Buvimas vienvėžėje turi būti didžiausia kalinio bausmė.

²⁴ Grundlegung zur Metaphysik der Sitten 1977, P.379

²⁵ Jeremy Bentham. In < <https://plato.stanford.edu/entries/bentham/> >. [žiūrėta 2019-11-13]

²⁶ Sokol, M., Bentham, J. 2011. *Law and Marriage. A Utilitarian Code of Law in Historical Context*. London. Continuum. P.31

„Apie spaudos ir viešos diskusijos laisvę“; „Moralės ir įstatymų principų įvadas“ , kuriame pirmojoje dalyje pavadinimu „naudingumo principai“ apraše utilitarizmo principus , kuriuos suskirstė į 14 punktų, kur paskutinį punktą dar išskaidė į 10 papunkčių.

J. Benthamas rašo, ką norima pasakyti fraze naudingumo principai: „naudingumo principai pripažįsta šią priklausomybę ir padaro visa tai sistemos pagrindu, kurio tikslai turėti laimės sistemą, kuri būtų kuriama priešasties ir įstatymo rankomis²⁷ “. Benthamas pridėjo pastabą 1822m., jog šis terminas buvo papildytas *the greatest happiness principle* (didžiosios laimės principas), kuris J. Benthamo traktuojamas kaip žmogaus veiksmo pabaiga visose situacijose, tam tikrais atvejais tai gali būti netgi valdžios galios vykdymas („exercising the power of Government“). Galima teigti, kad Benthamas siekė didžiosios laimės, didžiausiam žmonių kiekiui, tiesiogiai (per valdžią) ir netiesiogiai kaip jis pats teigė, žmogaus veiksmas visose situacijose, be to jisai pabrėžia, kad ta laimė turi būti visuotinė. Utilitarizmo pradininkas apžvelgia principo veiksmą ir pabrėžia , kad *veiksmas turi būti visuotinis*: „Aš sakau, kiekviename veiksme ne tik privatus, individualus veiksmas bet taip pat ir valdžios veiksmas²⁸“. Knygoje paaiškinama, ką nori Benthamas išreikšti kalbėdamas apie principus: „Principai, apie kuriuos aš svarstau apima minties veiksmą; jausmą, apsvarstymo jausmą; jausmas, kuris kreipiamas į veiksmą įrodo savo *naudą*, taip turi apimti kokybę, kurios pritarimo ar nepritarimo matavimas turi būti valdomas²⁹. Čia turima galvoje proto, minties veiksmą „act of the mind“. Galima interpretuoti jo mintį, tai, ką mes turime galvoje turi būti pamatuota ir įvertinta, be to iš pirmo žvilgsnio naudingumas ir nauda gali asocijuotis su egoizmu ir savanaudiškumu, tai Benthamas paneigia. Pasak jo, kad naudingumas reiškia naudą, pranašumą, malonumą, gėrio ar laimės gamybą. Apžvelgiama visuomenės nauda įvardija kaip bendrą suma narių, kurie sukūrė tą naudą³⁰ . Plačiau paaiškina, kokia ta nauda, ji turi labiau malonumo didinimas ir kančios mažinimas ir teigia, kad tos pačios taisyklės turi galioti ir valdžiai. Jeigu galvojama, kad veiksmas yra utilitarizmo pobūdžio, tuomet galima nesunkiai pristatyti kaip įstatymą arba įsakymą. Pagal šią Benthamo mintį, galima suprasti, kad utilitaristiškos idėjos puikiai galėjo tarnauti valdžiai, tapti įstatymais ir taip apeliuoti į žmones. Žmogus yra utilitarizmo šalininkas (partizanas) tuomet, kada jo pritarimas ar nepritarimas daugelyje veiksniu padidino arba sumažino bendruomenės laimę. Kad veiksmas būtų laikytinas utilitaristišku, turi būti pasakyta: „Tai turbūt turi būti padaryta .Tai nėra kažkas tokio, kas negali turbūt būti padaryta .Tai yra teisinga, kad būtų padaryta; tai teisingas veiksmas. Tai

²⁷ Bentham, J. 2017. *An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*.P.6

²⁸ Bentham, J. 1834. *Deontology or the science of morality*.Edinburgh. William Taith. P. 7

²⁹ Bentham, J. 1834. *Deontology or the science of morality*.Edinburgh. William Taith. P. 6

³⁰ Bentham, J. 1834. *Deontology or the science of morality*.Edinburgh. William Taith. P. 7

neblogas veiksmas, kuris turėtų būti padarytas. Tai nėra blogas veiksmas³¹“. Taip pat iškeliamas klausimas, ar šių principų tiesa kada nors yra buvusi ginčytina, tuo pačiu atsakydamas, kad šie principai buvo ginčytini žmonių, kurie net nesuprato, jog ginčijasi dėl utilitaristinių pažiūrų. Jis mano, kad natūrali žmonijos konstitucija taip pat turi utilitarizmo principus. Galima ir paneigti utilitarizmo principus, bet prie jų vis tiek bus sugrįžtama. Taip pat yra išvardinti papildomi 10 priežasčių, dėl kurių vis dėl to grįžtama prie utilitarizmo idėjų, pavyzdžiui, jeigu norima ką nors nuteisti, kaip galima tai padaryti nesinaudojant jokių principu? Reikėtų paklausti, kuris iš principų nėra despotiškas ir priešiškas likusiai žmonijos rasei, taip pat jeigu būtų norima sumaišyti savo principus su utilitarizmo principais, ar būtų galima nueiti toli. Šiuos ir likusius klausimus Benthamas aptaria skyriuje „Naudingumo principai³²“.

J. Benthamo mokinys John Stuar Mill taip pat buvo garsus utilitarizmo idėjų šalininkas, kuris savo knygoje *Utilitarizmas* (2015) pasisakė už kolektyvinę laimę. Laimingu galima būti tik laimingoje bendruomenėje, taip pat Millis pasisako už civiliuotus malonumus, bei tvirtina pasekmių utilitarizmą. E. Nekrašo teigimu: „Teorijos pagrindinis principas gali būti suformuluotas taip: moraliai teisingu laikytinas toks veiksmas, kuris didžiausiam žmonių skaičiui suteikia didžiausią laimę.<....> Utilitarizmą iš kitų moralės teorijų bene labiausiai skiria tai, kad jis pagrindinį dėmesį skiria ne klausimui, koks žmogus laikytinas doru, t.y. kokios savybės daro jį dorą, o tam, kokie žmogaus veiksmai yra dori ar nedori, ar kitaip tariant, teisingi ir neteisingi³³“. Apibendrinant galima matyti išsiskiriančias utilitaristų pažiūras į vienus ar kitus dalykus, tačiau visus apjungia vinas *didžiosios laimės principas*.

1.2.2. Utilitariniai naudingumo ir hedonizmo kriterijai kaip šeimos instituto pagrindas

Hedonizmas – viena iš etikos teorijų, kuriai galima priskirti ir utilitarizmo šalininkus J. Bentham ir S. Mill. Hedonizmas kildinamas iš graikų kalbos žodžio „*hedone*“, kuris reiškia džiaugsmas, malonumas, pasitenkinimas. Šiais žodžiais gali būti išreiškiamas ir hedonizmo etikos poziciją, kurios pagrindinis tikslas džiaugsmo, malonumo ar nuotaikos siekimas. Yra išskiriamos dvi hedonizmo formos, kurios yra aprašytos A. Anzenbecherio³⁴. Pirmoji teigia, kad mėgautis reikia kiekviena akimirka. Tik besimėgaujant gyvenimu jis tampa prasmingas. Pirminiai žmogaus poreikiai kaip alkis, troškulys ar

³¹ Ten pat. P.8

³² Ten pat. P.6-9

³³ Nekrašas, E. 2006. *Filosofijos įvadas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų institutas. P.198

³⁴ Anzenbecherio, A.1995. *Etikos įvadas*. Vilnius: Aidai P. 23-33.

seksualinis pasitenkinimas turi būti kuo greičiau įvykdyti. Filosofai šios hedonizmo formos beveik išvis nepropagavo bet šiandieniniame vartojiškumo pasaulyje jau galima aptikti šias hedonizmo užuomazgas.

Antroji hedonizmo forma aiškina, kad tokie pirminiai pasitenkinimai priveda prie nusivylimu, persisotinimo, ligų, priklausomybės, nusivylimo, vidinio tuštumo. Ši hedonizmo forma linkusi į ilgalaikį prasmingą džiaugsmą, kuriuo galima mėgautis tol, kol nėra neigiamų pasekmių. Koks gali būti ilgalaikis džiaugsmas? Tai yra draugystė, menas, literatūra, žinios, religija ir t.t., o taip pat juk yra svarbu išvengti netekčių ir skausmo, nors juk visa tai ir yra neišvengiama, bet žmogus turi ieškoti būdų, kaip nebijoti mirties, mažinti skausmą. Vienas pirmųjų hedonistų buvo Epikūras (341-270).

Dėl didžiosios naudos siekio hedonistais taip pat laikomi utilitaristai, J. Bentham priskiriamas pirmajai hedonizmo formai, kadangi jam malonumai yra bet kokie, o S. Mill – antrajam, jis gilinasi į malonumų pobūdį ir teikia pirmenybę „civilizuotiems malonumams“.

Kaip šeimos institutą galime susieti su malonumais? Ir kokie jie yra? Galima pasvarstyti ir pritarti arba nepritarti, tačiau šiandieniniame pasaulyje egzistuoja abi hedonizmo rūšys ir jeigu jos egzistuoja, vadinasi yra ir tokių šeimos branduolių. Vieni kuria santuokas nežiūrėdami į ateitį ir teigia, kad reikia mėgautis šia akimirka. Jie nekuria didelių ateities planų ir jiems per daug nerūpi, koks bus jų šeimyninis gyvenimas, neretai tokios šeimos netgi kuriamos iš visai kitokių ketinimų. G. Navaitis skyriuje „Jaunimo ikivedybinis bendravimas“ išskyrė dviejų rūšių santuokos pagrindus jaunimo tarpe:

Pirmoji, kuriame nededamos pastagos į gilesnį antrosios pusės pažinimą, svarbiausia yra pats santuokos faktas, dažniausiai santuoka yra kuriama dėl materialinės gerovės, norint išsikraustyti. Anot G. Navaičio, naudojant apklausos metodus, manoma, kad tokių šeimų kuriama maždaug apie 10 procentų, „taip sukurtos šeimos vargu ar gali būti stabilios ir tenkinti sutuoktinių dvasinius poreikius³⁵“. Ką tai reiškia? Tai rodo, kad turime gerą pirminio hedonizmo pavyzdį, tokiose santuokuose kuriamas šeimos pamatas yra vedinas pirminio žmogaus poreikio. Jeigu vienai pusei reikia materialinės gerovės, kitai pusei gali reikėti taip pat laikinojo malonumo, pavyzdžiui seksualinio pasitenkinimo. Tokių šeimų egzistavimas daugelyje atveju baigiasi skyrybomis.

Antroji – santuoką gerina vienas kito pažinimas, kur dažnai taip pat galima nusivilti, nes juk nėra žinoma, kaip šis pažinimas santuokoje gali baigtis: „Psichologiškai situacija sudėtingesnė, kai būsimojo sutuoktinio asmeninių savybių vertė pripažįstama, tačiau jų negebama pakankamai ir įvertinti³⁶“. Taigi, neretai pažintis po santuokos gali baigtis nesėkmingai, kadangi sukurtas žmogaus portretas gali ilgainiui

³⁵Navaitis, G. 1999. *Lietuvos šeima: psichoterapinis aspektas*. Vilnius: Tyto alba. P.31

³⁶Ten pat. P.31

nebepatikti, pradėti erzinti. Tokią rizikingą santuoką taip pat galima priskirti pirmos rūšies hedonizmui. Juk yra didelė tikimybė, kad santuoka gerai nepažinus kito žmogaus, ilgai netruks, o noras kuo greičiau vesti ir tik vedybų metu ją pažinti, tai yra pirminio poreikio patenkinimas.

Navaitis aprašė „Vyresnių žmonių ikivedybinis bendravimas“, tokius jis laiko nuo 30 iki 40 metų. Pasak G. Navaičio šie žmonės dažniausiai būna nesusituokę tiek ilgai dėl psichologinių priežasčių (<...> „tam tikras auklėjimo stilius, nepakankama su kita lytimi bendravimo patirtis, intravertiškumas, egocentiškumas³⁷“). Psichologas teigia, kad suteikus psichologinę pagalbą šie žmonės puikiai gali kurti gyvenimą santuokoje. Galima teigti, kad vyresniųjų santuokos yra linkusios į antros rūšies hedonizmą, kuris yra prasmingesnis ir čia vedybos yra apgalvotos ir apvarstytos ne vien tik pirminių laikinų malonumų, o ilgalaikių – planuojant ateitį.

A. Maslauskaitė savo skyriuje „Santuokos amžius, kohabitacija, vaikai ir skyrybos“ teigia: „Jaunesnis santuokos amžius gali būti susiję su žemesniu žmogiškuoju kapitalu darbo rinkoje, nes jaunesnė santuoka kartu reiškia ir trumpesnę mokslinimosi laiką bei žemesnes pozicijas darbo rinkoje³⁸“. Tai yra logiškas vertinimas, kurio nepaminėjo G. Navaitis nagrinėjant jaunimo ikivedybinį gyvenimą. Vyresnių žmonių santuokos dažniausiai būna tvirtesnės ir dėl žmonių pasiekimų, išsilavinimo, o tuo pačiu materialinėje srityje. Tuomet nebekyla papildomų problemų santuokoje dėl gyvenimo kokybės, dažniausiai tokios šeimos ruošiasi gyvenimui kartu ir siekiamai palengvinantys šeiminių gyvenimą būna bendras tikslas.

Išnagrinėjus hedonizmo formas galima daryti išvadą, kad šeimos institutas sukurtas pirminiams poreikiams patenkinti, dažniausiai subyra. Į tokios formos hedonizmą yra linkę jauni žmonės, turintys poreikių į savo trumpalaikių norų patenkinimą (pavyzdžiui, išsikraustyti iš tėvų, smalsumas, ką reiškia gyvenimas kartu ir t.t). Antros formos hedonizmo santuokos yra prasmingesnės, žmonės turi bendrų tikslų ir siekių šeimoje, tokios šeimos kuriamos gerai apsvarsčius, gerai pažįstant vienas kitą. Šios šeimos yra linkusios išlikti ir krizes spręsti psichologų ar kitų pagalbą. Joms šeima yra vertybe.

1.2.3. Utilitariniai socialiniai ir pasekmių kriterijai kaip šeimos instituto pagrindas

J. Benthamas knygos „Naudingumo principai“ trečiame skyriuje „Malonumų ir skausmo atitikimo motyvai“ rašo 34 ir 35 punktuose kokie yra socialiniai motyvai. 34 am. punkte Benthamas suskirstė

³⁷ Ten pat. P.31

³⁸ Maslauskaitė, A., Baublytė, M. 2012. *Skyrybų visuomenė. Ištuokų raida, veiksniai, pasekmės*. Vilnius: Demografinių tyrimų institutas, Lietuvos socialinių tyrimų centras. P.35

motyvus pagal jų įtaką žmonių bendruomenei ir juos padalino į tris grupes pavadindamas socialiniu, antivisuomeniniu, savimeilišku, kuriuos kitaip dar interpretuoja kaip geras, blogas ir neutralus arba nesvarbus. 35-ajame punkte J. Benthamas pažymi, kad vienintelis geras motyvas yra socialinis, nes šis motyvas yra pastovus ir aiškus.

Žvelgiant į šeimos instituto misiją, tikslus ir siekius iš socialinio utilitarizmo prizmės, galima teikti, kad šeimos instituto veiksmai yra socialiniai, jie neturi antivisuomeniškų kėtinimų. Šeimos institutas³⁹ yra už šeimos gerovę ir siekia šeimai naudoti įvairiapusiškais aspektais per įvairias sritis:

-žiniasklaida – skleidžianti darnios šeimos žinią.

- švietimas – pagalba auginant vaikus.

-politika – kuriant palankius šeimai įstatymus ir teisės aktus.

Viso darbo orientyras yra vaikai, kurie yra Lietuvos valstybės ateitis, per šeimos gerovę siekiama vaikų gerovės, kad taip valstybėje gyventų kuo geresnė ateinanti karta.

Lieka dar viena socialinio utilitarizmo savimeilės forma. Socialinis utilitarizmas lyginant su pasekmių utilitarizmu turi daugiau vertinimo formų. Socialinis utilitarizmas turi ir neutralę vertinimo formą, pasak Benthamo „<...>kuris iš tikro savimeiliškas motyvas taip pat yra vertinamas kaip socialinis“⁴⁰. Žinoma, šeimos instituto darbas apima bendrai visas šeimoms ir tikslas lyg atrodo socialinis, bet juk socialinis darbas ateina per šeimos individualią gerovę, juk kiekvienai šeimai reikalinga atskira šeimos instituto pagalba iš skirtingos srities ir tai tampa savimeilės forma, iš kurios šeimos institutas išugdo bendrą socialinę naudą.

Pasekmių utilitarizmas yra labiau Benthamo mokiniui Miliui: „Pagal Millio mintis, <....>; net jeigu melagystę ar žmogžudystę lydėtų ne viena aiškiai naudinga pasekmė, tikėtina, kad už ją slapta tektų sumokėti brangią kainą, verčiančią suabejoti poelgio naudingumu. Suvokę, kokios pražūtingos sumažėjusio savitarpio pasitikėjimo pasekmės, bemat suvoksime, jog praraja tarp mūsų požiūrio į melagystę ir naudoti reikalavimų yra daug siauresnė negu galėjo pasirodyti iš pradžių“⁴¹.

Galima suprasti iš šios minties, kad žmonių veiksmai yra vertinami pagal malonumo ir skausmo, gėrio ir blogio, naudinga ir nenaudinga reikšmes, dėl tokio šališko vertinimo tokia utilitarizmo forma vadama pasekmių utilitarizmu, kurias Millis suskirstė į trumpalaikes (vienkartinė nauda) ir atvirščiai (čia netgi galima išžvelgti hedonizmo užuomeną). Kadangi pasekmių utilitarizmas turi tik dvi formas

³⁹ Šeimos institutas. In <<http://www.seimos.org/>> [žiūrėta 2019-11-14].

⁴⁰ Bentham, J. 1834. *Deontology or the science of morality*. Edinburgh. William Taith. P. 68

⁴¹ Mill, J.S. *Utilitarizmas (fragmentas)*. In <<http://www.litlogos.eu/eidos/translations/mill.html>> [žiūrėta 2019-11-14]

(teigiamą ir neigiamą), manoma, kad šeimos institutas ugdo teigiamo pasekmių utilitarizmo formą. Per dorus poelgius (šeimos interesų stiprinimas, socialines reklamas, šeimų konferencijas), pasiekiamos ir teigiamos pasekmės vykdoma šeimos politika, ugdomos šeimos, šeimos tampavus labiau visuomeniškos.

1.3. Krikščioniškoji šeimos etika

Krikščioniška etika tikriausiai viena seniausių etikos teorijų. Karl Jaspers teigia, kad Krikščioniškosios etikos „kelias - nuo biblinės religijos prie jos mąstančio supratimo, nuo apreiškimo prie teologijos. Kuriančiųjų mąstytojų asmenyje išvydo šviesą realybė – kartu ir religinė, ir filosofinė. Visų pirma tai Paulius, Augustinas ir Lutheris⁴²“. Logiška, kad principai buvo suformuoti biblijos pagrindu. Beveik visus atsakymus apie šeimą ir tuo pačiu Krikščioniškosios etikos poziciją į šeimą galima rasti Šventajame rašte, kuriame yra atskiras skirsnis 39 („Šeima, santuoka“) skirtas šeimos gyvenimo mokymui. Apie santuoką yra parašyta, kad prilyginta Kristaus ir jo „nuotakos“ sąjungai (Ef 5:22, 23), jos patalas turi būti nesuterštas (ištikimybė) (Hbr 13:4), patariama dėl ko nesiskirti (1Ko 7:10-16), Porneia — vienintele Raštu pagrįsta skyrybų priežastis (Mt 19:9), taip pat šioje knygoje nurodyta, kaip gyventi šeimoje, kas turi būti šeimos galva ir kokias pareigas turi atlikti moteris, kaip elgtis su vaikais. Santuoka turi būti tik tarp krikščionių, bei kodėl netoleruojama daugpatystė. Visos šios dogmos išsakytos yra taikytinos Krikščioniškajai šeimos etikai⁴³.

1.3.1. Katalikų Bažnyčios požiūrio į šeimą raida

Katalikų Bažnyčia sutuokdama šeimas ir suteikdama santuokos sakramentą atspindi Jėzaus Kristaus santykį su Bažnyčia: „Kadangi viskas buvo sutverta Kristuje, per Kristų ir žvelgiant į Kristų, santuoka kaip tikra Kūrėjo institucija tampa Kristaus, kaip Sužadėtinio, ir Bažnyčios, kaip Sužadėtinės, vienybės slėpinio įvaizdžiu, ir tam tikra prasme santuoka yra nukreipta į šį slėpinį. Santuoka, švenčiama tarp dviejų pakrikštytų asmenų, pakeliama į tikro sakramento vertumą, taigi ji reiškia Kristaus ir Bažnyčios sužadėtuvių meilę ir dalyvauja joje“ (Ef 5:22, 23). Sutuoktiniai, sukūrę šeimą ir priėmę testamentą tuo santykiu turėtų remtis kaip etalonu ir puoselėti tokius santykius, kokius turėjo Jėzus ir Bažnyčia, be abejonės, iš to ir kyla santuokos ir amžinybės („iki mirtis mus išskirs“) mintis.

⁴² Jaspers, K. 1998. *Filosofijos įvadas*. Vilnius. Pradai. P. 154

⁴³ *Šventasis Raštas. Graikiškoji dalis. „Naujojo pasaulio“ vertimas*. 2011. Vokietija. Wachturm-Gesellschaft, Selters/Taunus).

Kunigai A. Narbekovas ir Ž. Kulpys kartu su docente B. Obelenienė parengė mokslinį darbą „Katalikų sužadėtinių santuokos samprata“, kadangi Lietuvoje skyrybos dažnas reiškinys, šiuo moksliniu darbu mokslo daktarai siekė išsiaiškinti, kokia vis dėl to yra sužadėtinių santuokos samprata. Buvo išsiaiškinta, jog sužadėtiniai „nesupranta, kad ištikimybė yra asmeniškasis įpareigojimas visą gyvenimą, kol gyvas sutuoktinis, nepriklausomai kaip jis/ji elgiasi<...>., pritaria krikščioniškajam požiūriui, tačiau daugelis mano, jog santuokinė ištikimybė, esant tam tikroms sąlygoms, išnyksta.<...> daugelis sužadėtinių pasisako už nekrikščionišką požiūrį santuokos neišardomumą.⁴⁴“. Galima teigti, toks XXI amžiaus porų savotiškai iškreiptas supratimas į Bažnytinę santuoką ir skatina Katalikų Bažnyčią imtis veiksmų, siekiant šeimos raidos tvirtumo. Tyrimo išvados parodo, kad žmonės nori Bažnytinės santuokos, bet nenori pasisakyti už jos ideologijas. Tai du dalykai prieštaraujantys vienas kitam. Sutuoktiniai nori romantiškų vestuvių Bažnyčioje su Dievo tarnu, bet nenori laikytis Bažnyčios įstatymų, ko gero toks šiandieninis požiūris ir paskatino Bažnyčią kovoti ir viena iš tokių priemonių yra privalomieji santuokos kursai. Jų metu diegiamos pamatinės santuokos vertybės, tokios kaip bendravimas šeimoje, šeimos planavimo būdai, kartu per permainas ir t.t. Toks bažnyčios paruošimas suteikia šeimai daugiau tvirtumo, apsisprendžiant tuoktis. Jeigu būtų tokių įstaigų daugiau (tarkim civilinės metrikacijos biuras), kurios siektų santuokos reikšmę labiau įprasminti, galima daryti hipotezę, kad ir pačių skyrybų skaičius sumažėtų.

1.3.2. Šeima kaip pagrindinė krikščioniškosios etikos vertybė

Kokį šeimos modelį mums pateikė krikščionybė? Pati pirmoji šeima Adomo ir Ievos, kurie susilaukė trijų vaikų, taip pat biblijoje minimas vyro kaip šeimos galvos vaidmuo: „.....ir jų giminaičiai pagal jų šeimas, devyni šimtai penkiasdešimt šeši. Visi šie vyrai buvo savo klanų galvos⁴⁵“ o moteris turi gimdyti vaikais, rūpintis, vaikais ir būti vyro mėgiama. Vyro ir moters sąjunga, išreikšta santuoka, yra gerbtina ir vertinama: „Tebūna visų gerbiama santuoka ir nesuteptas santuokos patalas. O ištvirkėlius ir svetimautojus teis Dievas⁴⁶“. Iš čia matome, kad santuoka yra vyro ir moters didžiausia sąjunga, kuri visada bus Dievo teigiamai vertinama, taip pat paskirtstyti vyro ir moters vaidmenys šeimoje. Vyras turi būti šeimos galva, o moteris – namų židinio kūrėja.

⁴⁴ *SOCIALINIS DARBAS* 2011 m. Nr. 10(1). P. 101

⁴⁵ *ŠVENTASIS RAŠTAS*. 1998, 9 sk.

⁴⁶ *ŠVENTASIS RAŠTAS*. 1998, 13 sk.

9 Dievo įsakymas – negeisk svetimo vyro ir svetimos moters – parodo dviejų žmonių sąjungos rimtumą ir svarbą, bei ištikimybės Krikščioniškoje religijoje puoselėjimą. Apibendrinant, šeimos funkciją biblijoje geriausia apibūdinama pradžios knygoje, kurioje kūrėjas nurodo žmogaus gaires: „Dievas juos palaimino, tardamas: „Būkite vaisingi ir dauginkitės, pripildykite žemę ir valdykite ją!⁴⁷“.

Taigi ir čia išreikšta vaikų svarba, minimas vaisingumas, kad galėtų vykti žmonijos tąsa. Žvelgiant į šeimą krikščioniškosios etikos perspektyva, galim išskirti tris nustatytas gaires – vyro vaidmuo šeimoje, moters vaidmuo šeimoje, vaikų būtinybė šeimoje. Galima teigti, kad jeigu šeimos pagrindas laikytųsi taip, kaip yra nurodyta Šventojo Rašto gairėse, tokia šeima būtų galima laikyti iš krikščionybės perspektyvos idiliška.

1.3.3. Skyrybų problema Katalikų Bažnyčios požiūriu

Naujajame testamente apie skyrybas rašoma: „Jėzus, iškeliaęs ten, atvyksta į Judėją ir Užjordanę. Ir vėl žmonių būriai skuba pas jį, o jis vėl moko, kaip buvo pradžioje. Tada atėjo fariziejų, kurie, spėsdami jam pinkles, klausė jį, ar galima atleisti žmoną. Jis atsakė jiems : „O ką jums yra įsakęs Mozė?“ Jie tarė: „Mozė leido *parašyti skyrybų raštą ir atleisti*.“ Tuomet Jėzus prabilo: „Dėl Jūsų širdies kietumo parašė jums Mozė tokį nuostatą. <.....> Tad, ką Dievas sujungė, žmogus teneperskiria!⁴⁸“.

Taigi, iš Jėzaus bendravimo su fariziečiais yra aišku, kad Katalikų Bažnyčia laikosi Jėzaus mokymų ir netgi santuokos metu sutuokdamas kunigas kartoja Jėzaus išstartus žodžius: „Tad, ką Dievas sujungė, žmogus teneperskiria!“.

Tai parodo Bažnyčios poziciją santuokos tvirtumo ir skyrybų atžvilgiu, tačiau Mozės pozicija parodo, kad Kristaus amžiuje „skyrybų raštas“ ir pati skyrybų tema egzistavo. Bėgant amžiams, keitėsi ir žmogaus santykis su Dievu. Juk yra dažnai sakoma „žmonės labiau bijojo Dievo“, tai ir parodo, kad kartu su religija sensta ir žmogaus nusistatymas. Šiandienos Bažnyčios atstovai stengiasi kovoti šiuo klausimu. Popiežius Jonas Paulius II apaštališkajame paradigme „Dėl krikščioniškos šeimos uždavinių šiuolaikiniame pasaulyje⁴⁹“. pasisako už dėmesį į santykius, taip pat kad moters teisės yra laisvos, tačiau pasak popiežiaus, žmonės turi susidaryti klaidingą supratimą apie savarankiškumą, laisvę. Jis bažnyčia laiko „ Mokytoja ir Motina“. Ji moko moralės normų ir tuo pačiu padeda moralinės problemas patiriančioms šeimoms. Jo požiūris į šeimą tapatus šeimos institutui. Jonas Paulius II pasisako, kad šeima

⁴⁷ ŠVENTASIS RAŠTAS. 1998, 1sk.

⁴⁸ Naujasis Testamentas. Lietuvos Biblijos draugija GIDEONO BROLIŲ UŽSAKYMU. Vilnius. 1998. P. 101.

⁴⁹ POPIEŽIUS JONAS PAULIUS II, 1981. *Dėl krikščioniškos šeimos uždavinių šiuolaikiniame pasaulyje*. In < http://www.lcn.lt/b_dokumentai/ap_paragininimai/familiaris_consortio.html > [žiūrėta 2019-11-18]

yra visuomenės pagrindas. Taigi šiame paradigme popiežius atskleidė savo poziciją, kuri atrodo panaši kaip ir jo paties epitetas bažnyčiai. Jis ir pamokantis, ir paguodžiantis. Jo įpėdinis popiežius Benediktas XVI buvo griežtesnis šiuo klausimu. Pasak jo, šeima yra: „innige Gemeinschaft des Lebens und der Liebe, weil sei auf die unauflösliche Ehe gegründet“ (lt. Šeima yra glaudi gyvenimo ir meilės sąjunga, nes yra neišskiriamos santuokos sukurtas⁵⁰). Dabartinis popiežius Pranciškus lyginant su Benediktu XVI, nėra toks griežtas, tačiau jam yra taip pat skaudu, kad skyrybos yra garsiai viešinamos, tai tik sumažina žmonių tikėjimą⁵¹. Jis parašė 2016 m. šia tema posinodinį paraginimą „Amoris Laetitia“ (lt. „Meilės džiaugsmas“), kuriame jo pozicijos panašesnės į J. P.II. Jis džiaugiasi, kad žmonės nori tuoktis bažnyčioje, suvokdamas šiandieninės šeimos krizes, akcentuoja vis dėl to šeimos svarbą. Žinoma, Lietuvių Bažnyčia palaiko popiežių pozicijas. Pedagogika 2009m. išspausdino kunigo Kęstučio Ralio straipsnį „Katalikų bažnyčios požiūris į šeimą edukacinis gyvenimas“, kuriame jis aprašo kokiais teiginiais ir kaip Katalikų Bažnyčia traktuoja šeimos santykius. Jis pasireiškia taip pat Bažnyčios edukacijos tema: „Pirmiausia turi vykti susipažinimas su Bažnyčios mokymu (educere), toliau tas mokymas, turi apimti Aš ir Tu (m. Buberis), žmogaus transcendentinį pojūtį apmąstant savo gyvenimo prasmę bei tikslą per gnoseologijos pagrindus, pasiremti Bažnyčios taikomu fundamentiniu mokymu apie vertybių esmę šio gyvenimo kelionėje šeimoje, perteikiant per savo vaikus. Bažnyčios edukacinis mokymas gilus ir neišsemiamas, tekantis iš Viešpaties lobyno, didžiųjų malonių šaltinio į žmogaus širdį⁵²“. Šiame straipsnyje kunigas prieina prie išvados, apie daugėjantį skyrybų skaičių, todėl Bažnyčia turi rengti edukacinius mokymus, kuriuose atsispindi bažnyčios auklėjimas ir pagalba suvokiant šeimos prasmę.

Pateikus šiuos Katalikų Bažnyčios tarnų nuomones į šeimą puikiai atsispindi ir skyrybų krizė, apie ją kalba kiekvienas Bažnyčios atstovas, sėdamas su pakitusia gyvenimo būdo kultūra. Bažnyčia puikiai suvokia, kad skyrybos ne tik nuodemė Katalikų Bažnyčios atžvilgiu, bet ir visuomenės. Skyrybos iškelia socialines, demografines problemas. Vienas iš pagrindinių kovos prieš skyrybas būdų yra Bažnyčios švietimas, norintiems tuoktis ir pagalba, norintiems skirtis. Bažnyčia stengiasi aktyviai užkirsti kelią skyryboms. Bažnyčios atstovai kalba apie tai garsiai, pasitelkdami į pagalbą žiniasklaidą, leisdami įvairius straipsnius šia tema, ne išimtis ir Bažnyčios edukaciniai renginiai skirti šeimų stiprinimui.

⁵⁰ Benedikt XVI. *beklagt Ehescheidungen*. In < <https://www.die-tagespost.de/kirche-aktuell/Benedikt-XVI-beklagt-Ehescheidungen;art312,93604>. > [žiūrėta 2019-11-18]

⁵¹ *Papst Franziskus: „Traurig, dass nur Scheidungen Schlagzeilen Machen*. In < <https://www.vaticannews.va/de/papst/news/2019-01/papst-franziskus-rot-roemisch-ehe-familie-scheidung-trennung.html>. > [žiūrėta 2019-11-18]

⁵² SSN 1392-0340. *PEDAGOGIKA*. 2009. 96. P.109

2. Šeimos politika ir šeimos institucijos samprata Lietuvoje

Paskutiniaisiais dešimtečių pokyčiai mažėjantis santuokų skaičius, augantis skyrybų skaičius, skatina vis dažniau kalbėti apie šeimą. Priimami nauji įstatymai, siekiantys pagerinti gyvenimo sąlygas šeimoms, jas šviesti ir bandyti stiprinti šeiminių gyvenimą. Kinančios šeimos vertybės skatina į šeimą pažvelgti iš kitos pozicijos „Tyrimų duomenys rodo, kad nuomonės apie vedybų sėkmę pasiskirsto tarp kelių vertinimo teiginių grupių: materialinės sąlygos (pakankamos pajamos, geras būstas), kultūrinis homogeniškumas (ta pati padėtis visuomenėje, tapatūs religiniai įsitikinimai, politinių pažiūrų artumas), ištikimybė ir tolerancija, seksualiniai santykiai bei vaikų turėjimas⁵³“. Šeimos modernėjimas ir šeimos tipologijos gausa šiandieną traktuoja šeimą įvairiapusiškai, tačiau šeima vis dar išlieka viena iš pagrindinių atramų visuomenės ir tuo pačiu valstybės.

2.1. Šeimos institucijos samprata Lietuvoje

Šeimos institucija viena svarbiausių mūsų valstybėje, tačiau ji kaip ir technologijos nuolat kinta ir su tai susijusi šeimos istorinė raida, nes tik per istoriją galima sužinoti faktus nulėmusius pokyčius ir turinčius įtakos šeimos politikos raidai, dėl kurių XXI amžiuje ir susiduriama su naujais iššūkiais tokiais kaip, ar laikyti kohabitacijoje gyvenančius asmenis šeima?

2.1.1. Šeimos instituto sampratos raida Lietuvoje: istorinis aspektas

Šeimos apibrėžimas kiekvienam gali būti skirtingai suprantamas, siekiant suvienodinti patį šeimos suvokimą pateikiama keletą versijų. Štai lietuvių kalbos žodynas pateikia 8 žodžio reikšmes, kurio pirminė reikšmė: „1. Šeima – visuomenės ląstelė (maža socialinė grupė), svarbiausia asmeninės buities organizavimo forma, pagrįsta santuokos sąjunga ir giminystės ryšiais <.....>⁵⁴“.

Pateiktoje žodyno reikšmėje išvelgiama kontraversija, kurioje nurodyta, kad šeimoje turi būti vaikų. Kalbininkas Jonas Jablonskis, gyvenęs XIX amžiuje, pateikia tradicinį tuometinį šeimos

⁵³ *Lietuvos sociologija amžių sandūroje*. Straipsnių rinkinys. Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas. 2001 Vilnius. P. 262

⁵⁴ Lietuvių kalbos žodynas. Prieiga per internetą < <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=%C5%A1eima&lns=-1&les=-1&id=25021400000> > [žiūrėta: 2019-09-15]

suvokiama, tačiau šiandieninėje visuomenėje daugelis šeimą traktuoja iš įvairių perspektyvų ir joje nebūtinai turi būti vaikai.

Indoeuropiečių kalbų grupėje žodis „šeima“ daugelyje kalbų labai panašus (vok. die Familie, en. Family, is.familia, pr. la famille) ir jis yra kildinamas iš lotynų „familia“, kur pirminė reikšmė yra namų bendruomenė, kuri gyvena po vienu stogu. Šioje reikšmėje vaikai nėra minimi, tačiau vokiečių kalbos žodyne nurodyta, kad šeima – iš vienos tėvų poros, arba vienos tėvų dalies ir mažiausiai vieno vaiko susidariusi {gyvenimo} bendruomenė, taigi čia taipogi jau minimas šeimos sudėtyje vaiko būtinumas.

Šiandien opiausią diskusiją galima išvystyti, ar į šeimos sudėtį būtina įtraukti vaiko egzistavimą, ypač kai visuomenėje vis labiau populiarėja kohabitacijos reiškinys, dėl kurio Lietuvoje ir kitose šalyse susiduriama su problemomis. „Viena vertus, liberalios demokratijos ir kultūrinio populiarumo, gyvenimo stilių įvairovės sąlygomis neįmanoma kurti politikos, diskriminuojančios tam tikrus individualius pasirinkimus, kita vertus, suvokiama, jog kohabitacijos yra ypač nestabilus gyvenimas bendruomenėje, susijusioje su skyrybų augimu ir turinčioje negatyvių pasekmių vaikams ir visuomenėje⁵⁵“. Pagal A. Maslauskaitės knygą „Lietuvos šeima: tarp rinkos ir politikos“ išskiriami šie kohabitacijos bruožai (2005, 35p.-36p.):

- Lietuvos visuomenėje santuoka dar yra prioritetas.
- Lietuvoje atsirado XXa. pabaigoje.
- Kohabilitacija nelyginama su santuoka ir jos iširimo rizika yra didesnė.
- Kaime kohabilitacija tarsi santuokos pagrindas, kuris kuriamas siekiant sumažinti skurdą, o miestuose- tai įžanga į santuoką, tačiau labiau remta santykiais ir vertybių kaita. Taigi, socialinė politika turėtų labiau atsižvelgti į kaimą ir remti labiau kohabilitacijoje gyvenančias poras.
- Paramos politika turi ginti vaikus ir santuokos vertę.

Dar vienas reiškinys, leidžiantis pažiūrėti į šeimą kitu kampu yra pakitusi lyties samprata. Šiandienis vyriškumo ir moteriškumo supratimas lyginant su ankstesniais laikais yra ganėtinai pasikeitęs. Moterų emancipacija ir noras siekti karjeros suteikia vis platesnes galimybes užimti aukštesnes pozicijas darbo rinkoje, o vaikų ir šeimos buvimą atidėti arba suplanuoti jų tiesiog neturėti. Vyrams taip pat yra suteikiamos galimybės išeiti tėvystės atostogų ir taip užimti namų šeimininkės vaidmenį. Galima teigti,

⁵⁵ Maslauskaitė, A. 2005. *Lietuvos šeima: tarp rinkos ir politikos*. Vilnius: Demografinės politikos institutas. P.34

kad ekonomika suvaidino nemažą vaidmenį dėl pasikeitusios šiandieninės lyties sampratos: „Šiuolaikinė lyties samprata susiklostė drauge su industrine ekonomika, orientuota į šeimos maitintojo modelį. Joje pagrindinis moterims atitekęs vaidmuo buvo neapmokamos arba menkai apmokamos darbo jėgos vaidmuo. <...>⁵⁶“.

Apžvelgiant Lietuvių šeimos istorinį kontekstą, dar XX a. pradžioje Lietuvoje buvo netoleruojami vaikai, gimę ne santuokoje (liaudiškai vadinami „benkartais“), o taip pat pirmos santuokos vaikai, būdavo engiami (liaudiškai vadinami „pavainikiai“). Našlės ir našliai sunkiai išgyvendavo likę vieni. Senmergės ir senberniai taip pat būdavo pašiepiami bendruomenėse. Taigi tradicinis šeimos modelis Lietuvoje egzistavo iki pat XX a. vidurio. Vedybų motyvas buvęs socialinis gerbūvis, o santuokos, žinoma, dažnai buvo iš išskaičiavimo: „XIX a. antrosios pusės – XX a. pr. išsilavinusių ūkininkų vaikų memuaruose nerasime jų tėvų, senelių meilės nuotykių ar aistringų jausmų aprašymo <.....> . Retais atvejais po ūkio būklės apibūdinimo prašymuose pažymima: „jaunieji patinka vienas kitam“. Erotinės meilės aktualizavimas XIX a. lietuvių šeimoje nebuvo nei abipusių pretenzijų, nei diskusijų objektas⁵⁷“. Taigi meilė tapatinama su taikiu sugyvenimu. Į klausimą, iš kur senovėje lietuviai ėmė šeimos ir santuokos pavyzdį, lengvai galima atsakyti, kad didelę reikšmę turėjo religija. Juk lietuvių tauta pasižymėjo dievobaimingumu.

Apibendrinant minėtas perspektyvas, daugiausia nuomonių šeimos apibūdinime sulaukia vaikų egzistavimas. Pateiktuose pavyzdžiuose, matome, kad šeima susideda iš bendro gyvenimo kartu, kuri sieja santuoka ir vaikai. Tai būtų nuomonės daugelio kalbininkų, sociologų, krikščionių. Tačiau XXI amžiaus tėkmėje būtų neteisinga teigti, kad vaikų nebuvimas dviejų žmonių santykiuose, nepadaro jų šeima, juk šeimą, pagal šių laikų perspektyvą, sudaro ir kiti bendri ryšiai, neretai girdimas apibūdinimas, kad šeima siejama su verslu. Tai, arba nusisekęs, arba nenusisekęs verslas. Šiandien labai paplitęs posakis „niekas taip nesujungia dviejų žmonių, kaip buto paskola“, žinoma nepamirštant, kad posakiai kyla dažniausiai iš realybės. Žmonės dalinasi savo buitimi ir kurdami ateitį kartu susieja vienas su kitu ne tik draugystės, partnerystės, ar santuokos sąjunga, bet ir bendrais ūkiniais reikalais, iš kurių išplaukia dažnai ilgamečiai įsipareigojimai. Nemažai esama šeimų, kurios gyvena per atstumą, kadangi darbas yra kitame mieste ar kitoje šalyje. Tokie santykiai susilaukia skeptiško požiūrio ir kartais yra kitų sunkiai

⁵⁶ Holter, O. G. 2005. *Ar vyrai sugebės? Vyrai ir lyčių lygybė: šiaurės šalių patirtis*. Vilnius: Lygių galimybių plėtros centras. P.71

⁵⁷ Marcinkenvičienė, D. 1999. *Vedusiųjų visuomenė: Santuoka ir skyrybos Lietuvoje XIX amžiuje-XX amžiaus pradžioje*. Vilnius. Vaga. P.64

įsivaizduojami, tačiau, jeigu tokia sąjunga teigia „mes esame šeima“, galima manyti, kad jie ir yra šeima. Juk niekas kita geriau nežino už patį asmenį.

2.1.2. Šeimos politikos Lietuvoje raida 1990-2018 m. laikotarpiu

1990 metais kovo 11 dieną Lietuvos valstybė tapo nepriklausoma ir nuo tos dienos pradėta vykdyti savarankiška valdžios politika. Valstybę netgi galima sutapatinti su šeima, kuri už kelių metų švęstų savo 30 metų perlines vestuves. Kiekviena šeima individualiai ir skirtingai kažko gali pasiekti: vieni gali gerai išauginti ir išauklėti savo vaikus ir jais didžiuotis, kiti pasiekia materialinės gerovės, tretį gyvena liūdesyje. Panašiai yra ir su valstybe. Galima lygintis su Baltijos šalimis – Latvija ir Estija – jos tapo nepriklausomomis panašiu metu, tačiau, dažniausiai yra taip, kad vienos srityse esame mes pranašesni, kitose – kaimynai, todėl likime ties Lietuva.

Pirminis dokumentas, kuriame paminėta šeima – Lietuvos konstitucija, kurioje III skirsnyje „VISUOMENĖ IR VALSTYBĖ“ 38 straipsnyje rašoma apie šeimą:

„Šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas. Valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę. Santuoka sudaroma laisvu vyro ir moters sutarimu. Sutuoktinių teisės šeimoje lygios. Tėvų teisė ir pareiga - auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti. Vaikų pareiga - gerbti tėvus, globoti juos senatvėje ir tausoti jų palikimą⁵⁸“.

Analizuojant šią konstitucijos ištrauką, jau pirmajame teiginyje išvelgiama prieštaraujančių teigimų, atrodo, lyg ir būtų logiška šeimą tapatinti su valstybinių pamatu, tai tarsi Aristotelio pakeista mintis, kur jis nusako, kad „šeima yra ankstesnė ir būtinesnė negu valstybė“, tačiau esama labai daug pavyzdžių, kuriuose matomas akivaizdus valstybės nesirūpinimas šeimomis ir tai veda į valstybės savotišką nykimą. Puikiai žinome, kad negalėdamos šeimos pragyventi pasirenka vieną iš lengviausių geresnio gyvenimo link kelių – emigraciją, kartais vienas iš šeimos narių priverstas dirbti užsienyje, tai dažnai nulemia santykių krizes šeimoje. Nepamirškime tuštėjančių kaimų tendencijos. Negalėdamos ir nematydamos perspektyvos jaunos šeimos traukiasi iš kaimų į didžiuosius Lietuvos miestus. Neatidus valstybės „saugojimas ir globojimas“ skatina jaunus žmones apskritai nekurti šeimos, nes gyventi taip yra tiesiog lengviau.

Konstitucijoje taip pat apibrėžiamas vaikų auklėjimas, už kurį neša atsakomybę tėvai. Atsižvelgiant į įvykius Lietuvoje, kuriuos padaro nepilnamečiai, galima užduoti retorinį klausimą, ar pakankamai

⁵⁸ LR vyriausioji rinkimų komisija, 2019. P. 23

valstybė (jai pavaldžios institucijos) skiria dėmesio vaikų auklėjimo apžvalgai ir prevencijai, ar nuobaudos skirtos tėvams už nepilnamečių nusižengimus nėra kartais per švelnios, o gal tėvai vis dėl to neprivalo nešti visos atsakomybės už padarytą vaiko nusižengimą? Juk kartais nebežinome, ką ir kaip teisti. Žinoma, klausimas ir apie vaikų pareigą, ar tikrai jie sugebės ją atlikti, kai šitiek daug yra emigravusių ir Lietuvos vastybė tampa senstanti? Kodėl privalo vaikai globoti tėvus senatvėje, jei ne visada tėvai juos globojo vaikystėje, jei vaikai jau turi sukūrę savo šeimas ir darbus. Kodėl senstančiais tėvais negali pasirūpinti valstybė? Juk jie dirbo valstybei, nešė savo indelį, o senatvėje nurodyta, kad jais rūpinasi vaikai. Gal čia ir valstybė turėtų prisidėti prie senų žmonių globojimo ir socialinio gerbūvio kūrimo labiau, juk: „Paramos šeimai politika yra viena iš raktinių gerovės valstybės veikimo sričių, kuri įvairių priemonių pagalba nutiesia tiltus tarp rinkos (ūkio) ir šeimos, minimizuoja negatyvias rinkos pasekmes šeimai ir jos nariams.⁵⁹“. Apžvelgiant per tą laiką LR valstybės strateginius dokumentus, galima išvelgti kontrastą. Pirmoji „Šeimos politikos koncepcija“ pagal A. Maslauskaitę⁶⁰ buvo patvirtinta jau 1996. Žinoma laikai keičiasi ir naujausias dokumentas paruoštas 2005 m. rugsėjo 23 d., o priimtas 2008. Koncepcijoje nurodoma, kad ji sukurta tam, kad „kad gindama motinystę, tėvystę ir vaikystę valstybė globoja visus artimos giminystės ryšių, ugdymo, tarpusavio pagalbos ir bendro ūkio siejamus asmenis.⁶¹“. Šiame apibrėžime aišku, kaip yra išskiriama pati šeima ir koks jos tikslas.

Koncepcijoje yra apžvelgta, kokie įstatymai gina šeimos instituciją:

- Konstitucija (39str. 26str.)
- Civilinis kodekso tam tikros straipsnio dalys (pavyzdžiui, „Šeimos teisė“ 3.3 str.)
- Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos
- Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos protokolai Nr. 7 5
- 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos

Taip pat dokumente aprašomos šeimos ir santuokos vertybės, funkcijos, problemos, pokyčiai dėl kintančios kultūros ir vertybių, tikslai, siekiant populiarinti šeimos buvimą, politikos veiksnių kryptys ir uždaviniai, siekiant kokybiško šeimos formavimosi. Taip pat yra nurodoma, kad visa tai turi būti įgyvendinama ir pateiktos įgyvendinimo gairės. Dėl tokios plačios ir aiškios dokumento apimties, galima teigti, kad jame yra nurodytas visas bazinis pagrindas, ko reikia, kad šeima kurtųsi, gyvuotų ir turėtų

⁵⁹ Maslauskaitė, A. 2005. *Lietuvos šeima: tarp rinkos ir politikos*. Vilnius: Demografinės politikos institutas. P.49

⁶⁰ Maslauskaitė, A. 2005. *Lietuvos šeima: tarp rinkos ir politikos*. Vilnius: Demografinės politikos institutas. P.59

⁶¹ LR Seimo nutarimo Nr. X-1569 priedėlis, 2008. P.2

populiarumą. Kaip žinoma, ne visada dokumentuose aprašytos funkcijos yra lengvai įvendinamos ir dėl tam tikrų spragų, esančių mūsų valstybėje, prieštaringai vertinama. Anot L. Gvildaitės ir A. Kirilovos⁶², Vis dėlto daugelis Lietuvoje socialines paslaugas teikiančių įstaigų turi biudžetinės įstaigos statusą, o jų steigėjas yra valstybė arba savivaldybė. Dėl to, tokių priemonių nepakanka kurti palankesnes sąlygas ir aplinką šeimoms. Kaip žinoma, biudžetinės įstaigos dėl ribotų lėšų, dažniausiai negali funkcionuoti kokybiškai. Be abejonės, tokiu atveju daug kas priklauso ir nuo pačių darbuotojų vidinės motyvacijos, tačiau dažniausiai, jei darbo daug, o įvertinimas ne toks, kokio tikimas, darbuotojų motyvacija taip pat yra žema. Šitokį funkcionavimą galima pavadinti užburtu ratu.

Kitas dokumentas, kurį išskyrė A. Maslauskaitė⁶³ – „Nacionalinė demografinės (gyventojų) politikos strategija“, kurios antroje dalyje „Šeimos gerovė“ nuo 12 iki 26 punkto aprašyta, mažėjančio šeimos stabilumo priežastys, darbo vietų ir lygių galimybių problematika. Nurodyti dokumentai, užtikrinantys vaikų saugumą, minima ir senstančios kartos problema, dėl kurios nyksta solidarumas. Dokumente aprašoma švietimo problematika, mažėjantis vaikų skaičius mokyklose, augantis nepilnamečių nusikalstamumas. Valstybė menkai atsižvelgia į šeimos planavimo strategiją. Šeimos, negalinčios susilaukti vaikų, yra menkai remiamos valstybės, o taip pat būsto rėmimas jaunom šeimom yra labai menkas. Taip pat paminėta, kokios valstybės pašalpos skiriamos šeimoms, kurios augina vaikus. Šį dokumentą galima apibūdinti kaip savikritišką, kadangi jame nurodyta ne tik valstybės vykdoma politika, bet ir priežastys, kodėl yra tam tikroje srityje egzistuoja spraga. Pavyzdžiui, 14 str. „Šeima, darbas, lygių galimybių užtikrinimas“ nurodoma, ne tik, koks buvo 2003 m. užimtumo lygis, tačiau apibrėžiama ir problematika. „Visiems svarbu ne tik dirbti ir gauti kuo didesnes pajamas, bet ir turėti galimybę derinti darbą ir šeimos pareigas. Tiek vyrams, tiek moterims tai daryti sunku, nes neišplėtotos lanksčios užimtumo formos⁶⁴“. Strategijoje yra nurodyti nuveikti darbai ir matoma, kokie yra trūkumai. Tai gali palengvinti, kuriant naujus šeimos gerovės planus. Čia viena iš knygos „Lietuvos demografinės raidos iššūkiai“ bendraautorė įžvelgia taip pat vyriausybės paruošto dokumento teigiamų momentų, kuriais remiantis galima dirbti ir siekti gerų rezultatų, norint užtikrinti šeimos augimą ir užtikrinti jos stabilumą.

Vienas iš naujausių dokumentų, kurį parengė LR Seimas 2017 m. spalio 19 d. Nr. XIII-700 yra Lietuvos Respublikos šeimos stiprinimo įstatymas. Įstatymas sudarytas iš keturių skirsnių, jo tikslas –

⁶² Gvildaitė, L.; Kirilova, A. 2012. Iš: Tiltai [Nr.] 1, p. 249 – 273. ISSN 1392-3137. *Subsidiarumo apraiškos ir perspektyvos šeimos politikoje lietuvoje*. Klaipėda: Klaipėdos universitetas

⁶³ Maslauskaitė, A. 2005. *Lietuvos šeima: tarp rinkos ir politikos*. Vilnius: Demografinės politikos institutas. P.60

⁶⁴ LR Vyriausybės nutarimu Nr. 1350, 2004. P.3

sudaryti teisines ir organizacines prielaidas stiprinti šeimos institutą, įtvirtinti šeimos politikos įgyvendinimą užtikrinančias institucijas, apibrėžti jų pagrindines funkcijas ir numatyti šeimos stiprinimo organizavimą taikant šeimos politikos formavimo ir įgyvendinimo sistemą⁶⁵. Galima kritiškai vertinti įstatymo išsikeltus tikslus 3 str. „Šeimos stiprinimo įgyvendinimo principai“ nurodytas vienas iš devynių įgyvendinimo principų yra 2sk. tikslingumo – pagalba ir parama šeimai teikiama tikslingai, skatinant šeimos pastangas pačiai savarankiškai veikti⁶⁶. Dažnai susiduriame kasdieniniame gyvenime su šeimos nepritekliu ir kyla klausimas, kas atsižvelgia į šeimos poreikius? Daugeliu atveju nutinka taip, jeigu pati šeima nesikreipia į įstaigas (šiuo atveju arčiausiai šeimos yra savivaldybių institucijos ir įstaigos arba savivaldybių šeimos tarybos), niekas ir nesirūpina skurde ir varge skęstančiomis šeimomis. Net ir patys savivaldybių ir įstaigų tarnautojai mato prastą situaciją. Kartais tos pastangos leisti šeimai pačiai savarankiškai veikti nueina link visiško asocialaus gyvenimo propagavimo. Antrajame dokumento skirsnyje nurodytos priemonės, siekiant tikslus įgyvendinti. 5 straipsnyje 2 punkte nurodyta: „materialinio saugumo užtikrinimo srityje – siekdama sudaryti galimybę šeimoms gauti pakankamai pajamų, plėtoja lanksčias užimtumo formas, padedančias derinti profesinius interesus su šeiminiemis pareigomis, sudaro palankias sąlygas šeimos verslui, formuoja gausesnėms šeimoms palankią mokestinę ir socialinio draudimo sistemas, teikia paramą vaiką ar kelis vaikus įsivaikinusioms šeimoms ir šeimoms, kurių pajamų nepakanka pragyvenimo reikmėms apmokėti⁶⁷.“ Šioje vietoje eilinį kartą susiduriama su gražiu dokumento turiniu, kuris daugelyje atveju prasilenkia su realybe. Panagrinėkime truputi smulkiau:

1. Lanksčios užimtumo formas. Dažniausia galima susirasti darbą pilnu arba pusę etato. Puikiai žinoma statistika, kad vyrai uždirba daugiau už moteris, todėl pusę etato daugelyje atveju eina dirbti moteris. Darbas būna mažai apmokamas ir šeimai pritrūksta tuomet pajamų, o socialinė pašalpa skiriama, jeigu suma asmeniui neviršija 122 Eur (duomenys pateikti remiantis Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos duomenimis). Ne retai nors šeimos nariams nepriskiriamos pašalpos ir jų pajamos viršija 122 Eur, šeimos gyvena nepritekliuje.

2. Pagalba derinti šeimos ir darbo interesus. Daugelio darbdavių požiūris į mažamečius vaikus auginančias šeimas, ypač moteris (logiška, būtent moteris dažniausiai rūpinasi vaikais) yra iškreiptas. Visi žinome, kad pagal įstatymus negali būti jokios diskriminacijos, tačiau net ir nepriekaištingą gyvenimo aprašymą turinčiam asmeniui darbdavys neretai nepaskambina vien tik dėl to, nes jame

⁶⁵ Nr. XIII-700, 2017. P.1

⁶⁶ Nr. XIII-700, 2017. P.2.

⁶⁷ Nr. XIII-700, 2017. P.4.

nurodyti vaikai, kadangi yra žinoma, kad vaiką auginančiai šeimos nariui reikės suteikti daugiau išlygų. Šioje vietoje kyla klausimas, ar tikrai šiame punkte nurodyta gaire funkcionuoja realiame gyvenime?

3. *Sąlygos šeimos verslui*. Toks teisinis apibrėžimas „šeimos verslas“ neegzistuoja. Pasak advokatų profesinės bendrijos „Bagdanskis iLAW“ advokato dr. Justino Usonio, šeimos verslo apibrėžimo Lietuvos teisėje nėra⁶⁸. Panagrinėjus teisinius dokumentus randama civilinio kodekso CK 3.88 straipsnis 1 dalies 4 punktas, kuriame rašoma, kad individuali įmonė, įkurta santuokoje yra suprantama kaip šeimos verslas, kadangi naudojamas bendras sutuoktinių turtas, nepaisant to, kad įmonė steigta vieno asmens. Galima susidurti su įvairiomis kritikomis. Tačiau, niekur nekalbama apie konkrečias valstybės lengvatas, kuriant šeimos verslą. Tai rodo, kad parama Lietuvos valstybėje netgi neegzistuoja.

4. *Daugiavaikės šeimos* yra remiamos, tačiau pajamos nėra pakankamos, siekiant užtikrinti orų gyvenimą. Tokios šeimos, nepaisant valstybės rėmimo yra priverstos gyventi nepritekliuje.

Kritikuotinas yra taip pat šio straipsnio 5 punktas: „<...> Imasi priemonių, skirtų padėti šeimos nariams gydytis nuo alkoholizmo, narkomanijos, kitų priklausomybių⁶⁹“. Spausdoje susiduriame su nepakankamu valstybės, jos tarnautojų požiūriu į tokias šeimas. Neretai visi žino, apie tokius įvykius šeimoje ir niekas nieko nedaro, keletas tokių garsiai nuskambėjusių pavyzdžių: keturmečio Matuko nužudymas (2016m.), įtariama, neblaivus vyras sužalojo kūdikį ir sumušė savo sutuoktinę (2019m.), Radviliškyje per išgertuves sužalota šiemet gimusi mergaitė (2019 m.). Tai, kad šie įvykiai vis dar kartojasi žalingus įpročius turinčiose šeimose, parodo, kad valstybės institucijose vis dar yra spragų, kurias būtina ištaisyti, siekiant išvengti nelaimių ir užtikrinti šeimos, kaip gerovės ir saugumo tvirtovę jos nariams. Garsus vaikų intensyviosios terapijos gydytojas R. Kėvalas nemažai yra pasisakęs šia tema, pasak jo: „Ta tokia žiauri neteisybė, kada aiškiai matome sužalotus vaikus, juos išgydome, jie grįžta atgal į savo šeimas, ir valstybė dar moka negalią už savo pačių tėvų sužalotus vaikus⁷⁰“. Anot jo, smurtas prieš mažamečius mūsų šalyje buvo ir iš dalies tebėra sistema, kai, mediko žodžiais, niekur toliau nenuėinama – smurtautojai nenubaudžiami, vaiko teisės teisina tėvus, o mažas vaikas neturi, kaip apsiginti. Gydytojas taip pat pripažįsta, kad smurtas Lietuvių šeimose mažėja, tačiau tema vis dar yra aktuali ir smurto įvykiai dėl žalingų įpročių tebėra dažnas reiškinys.

⁶⁸Bielienė, V. *Kokia įmonė laikoma šeimos verslu ir kokios tokio verslo tradicijos?*2012. Prieiga internetu < <http://www.bznstart.lt/verslas/verslo-gidas/1345/Kokia-imone-laikoma-seimos-verslu-ir-kokios-tokio-verslo-tradicijos> > [Žiūrėta:2019-09-18]

⁶⁹ Nr. XIII-700, 2017. P.4

⁷⁰ In < <https://www.diena.lt/naujienos/kaunas/nusikaltimai-ir-nelaimes/sumustu-vaiku-gyvybes-gelbstintis-r-kevalas-zmones-netiki-kad-taip-gali-buti-838201> > [žiūrėta 2019-10-15]

Tai yra keletas šeimos stiprinimo įstatymo punktų, kuriuos galima apibūdinti neveiksniais arba dalinai veikiančiais. Galima teigti, kad įstatymas yra tik tam, kad jisai būtų, tačiau jo veiksnumas neturi bendro politinio vaizdo, trūksta aiškumo ir konkretumo, nurodytos siekiamybės, bet jų įgyvendinimas yra sudėtingas, kartais net neįmanomas. Apibendrinant, tokį įstatymą galima pavadinti tik teorija, kurioje praktikos trūksta. Trečiajame įstatymo skirsnyje nurodytos įstaigos, kurios atsakingos už šeimos politiką:

„1. Šeimos stiprinimas organizuojamas ir įgyvendinamas taikant institucinę šeimos politikos formavimo ir įgyvendinimo sistemą:

- 1) Lietuvos Respublikos Seimas (toliau – Seimas);
- 2) Nacionalinė šeimos taryba;
- 3) Vyriausybė, ministerijos ir kitos valstybės institucijos;
- 4) Šeimos politikos komisija;
- 5) savivaldybių institucijos ir įstaigos;
- 6) savivaldybių šeimos tarybos.⁷¹“

Taigi įstaigos atsakingos už politiką, kur pirminiai veiksmai yra stebėti ir atlikti tyrimus. Be abejones tik dvi paskutinės nurodytos įstaigos gali tiesiogiai prisidėti prie šeimos stiprinimo. Ketvirtasis skirsnis skirtas baigiamosioms nuostatom ir prezidentės D. Grybauskaitės patvirtinamam įstatymu.

Apžvelgiant turimus dokumentus, galima teigti, kad nacionalinė demografinė (gyventojų) politikos strategija, kurios antroje dalyje „Šeimos gerovė“ aprašytos gaires atitinka geriausiai iš analizuotų dokumentų šeimos politikos formavimą. Dokumente išsamiai išdėstyta teorija, kokių priemonių reikia imtis norint pagerinti šeimos politiką ir praktiką, ko trūksta ir kokios klaidos trukdo sklandžiam straipsnių įgyvendinimui.

2.1.3. Šeimos sampratos iššūkiai XXI a. Lietuvoje

Senasis santuokos modelis, kurį labai gerai apibūdino sociologas Peter L. Berger yra daugelyje aspektų pakitęs.: „mūsų senoliai nustatė pagrindines gaires, kaip turėtų rutuliotis mūsų aptariamų porų aistros, tai kiekvienas jų piršimosi žingsnis yra iš anksto nulemtas, numatytas. Tai reiškia ne tik tai, kad jie privalės įsimylėti vienas kitą ir žengti į monogaminę santuoką, kurioje ji neteks savo pavardės, o jis savo mokymo, kad šių meilę bet kokia kaina bus stengiamasi išlaikyti, nes kitaip jų santuoka atrodys aplinkiniams veidmainiška, kad valstybė ir bažnyčia atidžiai stebės jų kitados nustatytą ménage – visa

⁷¹ Nr. XIII-700, 2017. P.5

tai yra fundamentalios prielaidos, sukurtos daug šimtmečių iki mūsų veikėjų gimimo.⁷² Šiuolaikiniame moderniaame pasaulyje kiekvienas parašytas senosios santuokos modelio aspektas gali būti kritikuojamas. Šiais laikais moteriai nėra būtina imti vyro pavardę, galima pasilikti savo arba netgi vyrui perduoti savo pavardę. Dėl sumenkusio valstybės ir bažnyčios vaidmens taip pat daugeliui pasidarė nebesvarbi pastarųjų nuomonė.

Analizuojant dabartinės šeimos sampratos iššukius V. Česnuitytė savo daktaro disertacijoje „Lietuvos šeima: sampratos ir praktikos“ leido suprasti, kokia dabartinė šeimos samprata Lietuvoje. Ji išskyrė šiuos su šeimos samprata susijusius teiginius:

- Daugelio požiūris į šeimą vis dar patenka į normatyvinės šeimos rėmus.
- Tėvai priskiriami šeimai.
- Šeima – nebūtinai ta, kurioje egzistuoja kraujo ryšis (tėvai) ar registruota santuoka (gali būti ir fiktyvi).
- Jeigu nesukuriamas ryšis tarp artimųjų (tėvų ir vaikų), tuomet nėra laikoma šeima.
- Po santuokos įgyti giminės dažnai nelaikomi šeimos nariais.

„Savitarpio pagalba/parama, emocinis artumas, prisirišimas, bendros veiklos, bendri interesai, gyvenimas po vienu stogu, netolimas atstumas tarp asmenų gyvenamųjų vietų, priklausymas tam tikrai formaliai arba neformaliai bendruomenei bei kiti kriterijai, per kuriuos yra investuojama į tarpusavio ryšius – visa tai gali lempiti pripažinimą tampant šeimos nariu⁷³“.

- Bėgant metams atžvilgis į šeimą, o kartu į gyvenimo būdą individualiai gali kisti.

Dėl pasikeitusio požiūrio į dabartinę šeimos samprata ji savo darbe išskyrė, kad šeimą imta traktuoti labiau individualiai nei visuomeniškai, šeimos samprata tampa moderni ir išeinanti iš rėmų, šeima yra socialinis darinys⁷⁴.

Vienas iš pagrindinių kriterijų, kuris nulėmė susidurti XXI amžiuje su šeimos sampratos iššūkiais tai, jog į šeimą imta žiūrėti plačiau ir pradedama traktuoti šeimą taip, kaip kiekvienas ją supranta individualiai. Dėl šios priežasties kolektyvinėje monografijoje „Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai“ aprašyti veiksniai: mažėjantis gyventojų skaičius (1), XX a. pabaigoje prasidėjusi gyventojų

⁷² Peter, L., Berger, J. 1995. *Sociologija humanistinis požiūris*. . Vilnius. Litterae universitatis. P.88

⁷³ Česnuitytė, V.2015. *Lietuvos šeima: sampratos ir praktikos*. P. 196

⁷⁴ Ten pat.

migracija(2), šeimos transformacija. Šeimos tampa modernėjančios(3), augantis gyventojų mirtingumas(4) ir lėmė susidurti su naujomis šeimos sampratos problemomis⁷⁵.

Šeimos Lietuvoje tampa mažėjančios, kartais vienas iš šeimos narių gyvena emigracijoje. Šiuolaikiškas požiūris į šeimą- Lietuvoje nėra įteisinta homoseksuali santuoka, tačiau užsienį susituokę homoseksualai gali gyventi Lietuvoje. Apskritai šiuolaikinis ir individualus požiūris gali traktuoti šeimą net jeigu asmenys nėra susituokę, tai reikštų, kad šeima gali būti bet kas, kas tiktai laiko save šeima arba jos nariu.

2.2. Visuomenės moralinių principų poveikis šeimos institutui

Lietuvai tapus nepriklausomai ir atidarius valstybės sienas į Vakarus, ji, tarsi ištroškęs dykumos žmogus, stengiasi sugerti visas naujoves. Su ta banga keičiasi valstybėje etinės vertybės, žmonės išlaisvėję pripažįsta vis daugiau į šeimą ateinančių pokyčių, kas privedė prie šiandieninio vartojiškumo problemos šeimoje. Santykiuose šeimos nariai vis dažniau pamiršta vertybės ir elgiasi vienas su kitais kaip su daiktais, kuriuos lengva įsigyti.

2.2.1. Etinių vertybių kismas Lietuvoje 1990-2018 m. laikotarpiu

Vis daugiau kalbama ne tik apie moterų emancipaciją ir augantį feminizmą, bet ir apie vyrą, perėmusi moters vaidmenį: „Daugelis vyrų nebenori būti išstumti į šeimos paribį. Jie nori būti šeima, ne tik turėti šeimą. Be to, naująsias šeimos vertybes jie sieja su vaikų auginimu bei priežiūra, lygiu darbų pasiskirstymu ir pakankamai subalansuotomis namų bei samdomojo darbo užduotimis⁷⁶“. Lietuvoje nuo 2018-ųjų metų tėvams leista išeiti tėvystės atostogų lygiai tokiomis pat sąlygomis kaip ir mamoms. Socialinėje medijoje, televizijoje, įvairiuose straipsniuose vis garsiau yra kalbama šia tema. Patys tėvai, vyrai, duoda drąsiai atsakymus į klausimus, ką reiškia auginti vaiką ir užimti namų šeimininkės vaidmenį. Tokiam pokyčiui įtakos turėjo ne kas kitas, o pačios moterys M. A. Povilionienė savo knygoje „Lyčių drama“ aprašo, kaip keitėsi su amžiais požiūris į moterį ir ji cituoja amerikiečių psichologę ir žurnalistę, kuri savo knygoje „Moteriškumo mistika“ (The Feminine Mystique) aprašo stereotipinį moters vaidmenį

⁷⁵ Stankūnienė, V., Jonkarytė, A., Mikulionienė, S. Mitrikas, A. A., Maslauskaitė, A.. 2003. *Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas., P.13-26.

⁷⁶ Holter, O. G. 2005. *Ar vyrai sugebės? Vyrai ir lyčių lygybė: šiaurės šalių patirtis*. Vilnius: Lygių galimybių plėtros centras.. P.135

šeimoje: „Anot Friedan, moteriškumo mistika – tai visuomenėje sukurtas mitas apie moters pasiaukojimą šeimai, apie tai, kad tik gimdydama ir augindama vaikus moteris gali save realizuoti. Šis mitas užgožia tiesą, kad šeimos kasdienybėje, šeimos gyvenimo monotonija nualina moteris ir todėl ilgainiui jos tampa panašios į vaikščiojančius lavonus patogioje koncentracijos stovykloje⁷⁷“. Nuolat kalbėdamos moterys apie namuose slegiančius darbus ir prižiūrimus vaikus kovoja už savirealizaciją už buities apsuptų namų ir ima siekti karjeros, neretai darbas tampa svarbesnis už šeimą, o jei moteris uždirba daugiau, tuomet namų šeiminkės rolę perima vyras, arba kiti asmenys (seneliai, auklytės, tarnaitės).

Lyginant su ankstesniais laikais, poros santykiai nebėra sukurti tik iš ekonominių paskatų. Moteris gali taip pat lygiavertiškai įsiliesti į darbo rinką kaip ir vyras, siekti karjeros ir išlaikyti save, netgi šeimą. Todėl vyras vis dažniau praranda savo vaidmenį šeimoje, kaip šeimos galva, kuris išlaiko šeimą: „Profesiniame gyvenime lyčių hierarchija sumažėjo, nors ir ne tiek, kiek kultūroje ar neformaliuose socialiniuose santykiuose. Moterims vis labiau tampa prieinamos vyriškomis laikytos profesijos, jos taip pat kyla profesinės hierarchijos laiptais⁷⁸“. Tai, kad mes turime vis daugiau ir daugiau moterų policininkų, informatikų, inžinierių ir vaikų darželio auklėtojų, kirpėjų, siuvėjų vyrų, įrodo praktinį besikeičiantį lyčių santykį, kuris ir daro įtaką šeimos ekonomikai. Anksčiau, kuomet moteris buvo priklausoma nuo vyro pajamų, ji tiesiog bijojo likti be pajamų ir taip šeima išlikdavo vedina ekonominių paskatų. Šiais laikais tas barjeras nyksta ir dėl to taip pat daugėja skyrybų.

Apibendrinant daroma išvada, kad šiandien, 21 amžiuje, dar kitaip vadinamame technologijų amžiumi, šeimos samprata yra pasikeitus ir todėl šeima, kaip etinė vertybė, vis labiau žmonių, kuriančių santuoką, požiūriuose yra iškreipiama. Viskas modernėja, tai ir santuoka turi modernėti, yra net šeimų, kurios leidžia būti vienas kito atžvilgiu neištikimiams, nes tai modernu. Gerai pastebėta M. A. Povilionienė šeimos sampratos pasikeitimas, apie kurį ji cituoja E. O' Nilą „Meilė po guobomis“ , p.196: „Kazkada vedybos buvo uostas, kuriame santuoka saugiai nuleisdavo bures; kai kurios santuokos tūnojo jame ir pūdavo, kitos- duždavo į krantą. Šiandien santuoka – tai kelionė į atvirą jūrą, kur akiraty nesimato jokio uosto ir kiekvienas partneris turi budėti, rūpintis laivu, kad šis pajudėtų iš vietos⁷⁹“. Todėl siekiant išsaugoti šeimos pamatinės vertybės galima siūlyti ne tik krikščioniškos bažnyčios įsikišimą, bet ir kitų Lietuvos institucijų darbą, kurios galėtų stiprinti šeimos moralinių vertybių ir etinį pamatą.

⁷⁷ Povilionienė, M. A. 1998. *Lyčių drama*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. P.39

⁷⁸ Holter, O. G. 2005. *Ar vyrai sugebės? Vyrų ir lyčių lygybė: šiaurės šalių patirtis*. Vilnius: Lygių galimybių plėtros centras. P.100

⁷⁹ Povilionienė, M. A. 1998. *Lyčių drama*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. P.45

2.2.2. Dominuojantys šeimos modeliai, funkcijos ir socialiniai vaidmenys

Šeimos modelių egzistuoja daugybė, iš kurių kiekvienas turi savo atskirtas funkcijas ir socialinius vaidmenis. G. Navaitis knygoje „Psichologinis šeimos konsultavimas“ remiasi šeimos psichologo Matthias Petzold nuomone, pagal kurią galimi 196 šeimos modeliai. Taip pat Navaitis savo knygoje kritikuoja siūlomus modelius ir teigia, kad neretai jie yra tikrai vieno specialisto nuomonė, todėl nėra visiškai tikslūs: „Dažniausiai tokiu būdu išskiriami šeimos modeliai fiksuoja kokį nors vieną šeiminių santykių aspektą, o didesnioji tiriamų ar konsultuojamų šeimų dalis priklauso tarpinėms šeimų grupėms⁸⁰“. Be to nagrinėjant šeimos modelius visada problematiška išsiaiškinti, kokias šeimas ir jų situacija nagrinėti.

G. Navaičio minėtas šeimos psichologas Matthias Petzold straipsnyje pavadinimu „Šeima šiandieną“ išskyrė tikrai 7 tipus šeimyniško gyvenimo kartu⁸¹:

1. Normali brandą turinti šeima, kurios pavyzdys tradicinė šeima su vaikais.
2. Šeima kaip normatyvūs idealas, tokiu atveju priskiriami vienišiai, kurie orientuoti į šeimos idealą.
3. Bevaikės nesusituokusios poros, kurios dėl savo norų arba nebūtinai negali turėti vaikų.
4. Nesusituokę asmenys turintys vaikų iš kitų santykių, moderni dviguba šeima.
5. Postmodernistinė santuoka be vaikų, dažniausiai renkasi karjeros siekiantys asmenys.
6. Nesusituokę, tačiau bendrų vaikų turintys asmenys.
7. Susituokusios poros su vaikais, tačiau turintys kitus santykius. Šis šeimos modelis išeina iš normos ribų.

Galima išskirti ir daugiau modernių šeimos modelių, kurie nebetelpa į tradicinės šeimos rėmus, tačiau vis dažniau yra priskiriami šeimai, nes daugelis šeimą traktuoja individualiai.

✓ Monogamija, kuomet santuokoje nėra vaikų. P. Berger pripažįsta vienareikšmiškai, kad tai yra šeima⁸².

✓ Poligamija – „padėtis, kai kiekvienu konkrečiu laikotarpiu žmogus turi vieną sutuoktinį, bet per savo gyvenimą ne kartą save susieja santuokiniais ryšiais su įvairiais partneriais⁸³“.

⁸⁰ Navaitis, G. 2013. *Psichologinis šeimos konsultavimas teorijos ir metodai*. Vilnius. Vilniaus šeimos centras. P.42

⁸¹ Petzold, M. 2001. *Iš laikraščio Televizion: Familien heute. Sieben Typen familialen Zusammenlebens*. Miunchenas: IZI.P. 16-19

⁸² Berger, P.L. 1995. *Sociologija humanistinis požiūris*. Vilnius. Litterae universitatis. P. 50

⁸³ Miškinis, K.. 2006. *Šeima pasaulio šalių kultūrose*. Vilnius: Kęstutis Miškinis. P.

- ✓ Poliandrija – (daugvyrstė), moteris turi kelis sutuoktinius.
- ✓ Poliginija – (daugmoterystė), atvirkštinė poliandrijos forma.
- ✓ Nepilna šeima – kuomet vienas iš tėvų augina vaikus.
- ✓ Konvecionali šeima būna sudaroma nusprendus tėvams.
- ✓ Kohabitacija – kartu gyvenantys nesusituokę asmenys.
- ✓ Šeima, kurioje moteris šeimos galva, o vyras augina vaikus.
- ✓ Šeima, kurioje gyvenama su patėviu arba pamote.
- ✓ Sudėtinė šeima, kartu gyvena uošviai arba kiti kraujo giminaičiai.

Kol kas Lietuvoje nėra populiaros poliandrijos ir poliginijos formos, tačiau musulmonų kraštuose poliginija yra nedraustina. Matant šiuolaikines pažangas galime sulaukti ir poliandrijos populiarumo, tai galėtų būti netgi savotiškas moterų protestas poliandrijos kraštams. Nepilna šeima Lietuvoje pradėjo plisti su augančių skyrybų skaičiumi. Šiandien tokios šeimos jau nieko nebestebina. Pamažant apie konvencionalią šeimą, galima teigti, kad tokios šeimos sudarymas yra senamadiškas, žinoma, galima rasti išimčių, pavyzdžiui, tikėjimą išpažįstančių asmenų šeimose. Štai kohabitacija yra vienas iš daugiausia problemų sukeliančių veiksnių. Paruoštas „LR Šeimos stiprinimo projektas“, kuriame traktuojama, kad kohabitacija: „vienas pagrindinių veiksnių tiek santuokų, tiek gimstamumo mažėjimui, nes kohabituojančios poros yra žymiai mažiau linkusios susilaukti vaikų. Dar daugiau, didėjant kohabitacijai didėja ir ištuokų skaičius: kohabitacija padidina skyrybų tikimybę 35 proc.⁸⁴“. Taigi kohabitacija yra šiuo metu populiariausia gyvenimo kartu forma, kuri turi tendenciją augti, dėl to skatinamas kitų problemų atsiradimas. Šeimos, kuriose pasikeitę lyčių vaidmenys yra šių laikų populiarėjanti gyvenimo forma, bet neretai tai priklauso nuo šeimos finansų, nes čia pagrindinis klausimas, kas liks namie auginti vaikus. Išsiskyre asmenys sukuria dažnai šeimą iš naujo ir augina vaikus iš pirmosios santuokos, tokiose šeimose dažnai susidaro psichologinių problemų, dėl naujo tėvo ar motinos atsiradimo ir bendro sutarimo. Tokios šeimos ne retai yra stebimos institucijų darbuotojų.

Apžvelgiant populiarėjančius šeimos modelius galima teigti, kad dažnai jie turi šalutinių poveikių, dažnai reikalinga papildomo psichologo, socialinių darbuotojų, pedagogų ir kitų institucijų atstovų pagalba, todėl galima teigti, kad tradicinės šeimos egzistavimas, kurioje vyksta socialus gyvenimas, sukelia mažiausiai neigiamų pasekmių.

⁸⁴ LR Šeimos stiprinimo projektas 2016-04-07 AIŠKINAMASIS RAŠTAS.

2.2.3. Šeimos ir vartotojiškos visuomenės santykio problema

V. Rakšnys kartu su A. Guogiu išleistame straipsnyje „Postmodernistinis vartotojiškumas kaip gentinės rinkodaros formavimosi priežastis ir vystymosi tikslas“ vartotojiškumo pradžią Lietuvoje sieja su Lietuvos nepriklausomybės atgavimu. Atsivėrus valstybės sienoms atkeliavo vakarietiško vartotojiškumo mada: „Šiuolaikiniam vystymosi supratimui pirmiausia būdinga ekonomizacija ir ekonominio augimo vertybės. Jos mažina socialinių-humanitarinių vertybių svarbą ir absoliutina kiekybinius rodiklius⁸⁵“. Šeimoje labai svarbi yra ekonomika ir ekonominis augimas, ypač jeigu joje yra jaučiamas nepriteklus, todėl galima daryti prielaidą, kad kuo sunkesnė šeimos ekonominė situacija, tuo mažiau skiriama socialinėms ir humanitarinėms vertybėms. Tokiose šeimose neretai pamiršamas visuomeninis gyvenimas, keičiasi „šeimos ekonominio funkcionavimo pagrindai, veiklos ir saviraiškos galimybės bei socialinė erdvė, keičiasi šeimų gyvenimo lygis, didėja turtinė diferenciacija, kinta šeimos santykiai su kitomis socialinėmis institucijomis, vidiniai saitai tarp šeimos narių bei nuostatos ir vertybinės orientacijos⁸⁶“. Matomai, vienas iš prioritetų yra galimybių ieškojimas, kaip uždirbti daugiau pinigų ir juos išleisti. Taip yra perkami daiktai, kurie, pagal Živilės Filmanavičiūtės parengtą straipsnį, yra funkcionalūs, modernūs, praktiški, estetiški, tačiau pakeitę koncepciją „daiktus mes keičiame, o ne remontuojame⁸⁷“. K. Miškinis savo knygoje rašo „1995 m. Lietuvoje susituokė 22150 porų, 2000 m. – 16 906, 2005 m. – 19 130. Matome, kad Lietuvos žmonių požiūris į vedybas kinta ir santuokų mažėja⁸⁸“. Ar galime teigti, kad daikto apibūdinimas puikiai tinka ir šiuolaikinės šeimos apibūdinimui? Gal būtent dėl to ir atsiranda modernūs šeimos modeliai ir vedybos Lietuvoje turi mažėjimo tendenciją. Tarkim, kohabitacijos gyvenimas puikiai leidžia gyventi vienas su kitu kaip su tuo „daiktu“ ir ištikus santykių krizei mes tada puikiai galime vienas kitą pakeisti į kažką kito, kuris yra praktiškesnis, estetiškesnis. Taigi vartotojiškumas ne tik užkovojo mūsų vietą keičiant daiktus, bet ir santykiuose išugdė požiūrį į vienas kitą kaip į daiktą, nes juk dažniausiai santykių „remontas“ yra nepalyginamai su daikto remontu sunkesnis, reikalaujantis ištvermės, kantrybės, supratingumo, be to santykius reikia susiremontuoti pačiam, o daiktus galima dar ir nunešti pas meistrą. Vartotojiškumas išugdė mumyse ne tik komfortišką gyvenimą su vis naujais daiktais, bet ir norą turėti komfortą šeimoje.

⁸⁵ Rakšnys, A.V., Guogis, A. 2015. *Postmodernistinis vartotojiškumas kaip gentinės rinkodaros formavimosi priežastis ir vystymosi tikslas* (TILTAI, 2015, 1, 1–15, ISSN 1392-3137 (Print), ISSN 2351-6569. P.2

⁸⁶ Stankūnienė, V, Eidukienė, V. ir kt. 2001. *Paramos šeimai politika samprata ir patyrimas*. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas“.P. 112

⁸⁷ *Vartotojiška visuomenė*. 2017. Prieiga internetu < <http://www.filosofija.info/visuomene/vartotojiska-visuomene/> > [žiūrėta 2019-11-20]

⁸⁸ Miškinis, K. 2006. *Šeima pasaulio šalių kultūrose*. Vilnius: Kęstutis Miškinis. P.171

2.3. Šeima kaip etinė vertybė

Šiandieninė šeimos samprata tapo įvairiapusė ir modernėjančiame pasaulyje vis sudėtingesnė. Nuo XX a. šeima pradeda modernėti, vaikai nebėra auginami kaip darbo jėga. Vis dažniau šeimos maitintojo vaidmenį iš vyro perima moteris. Besikeičiantis šeimos modeliai Lietuvoje ir pasaulyje sukuria naujus šeimos modelius (šeima, kurioje auga vaikas nuo kito tėvo, įvaikinti vaikai ir globotiniai, šeimos nenorinčios turėti vaikų ir t.t). Savaimė iškyla klausimas, kas privedė prie tokių tradicinės šeimos pokyčių ir kodėl vis rečiau išgyvena šeimos vienoje santuokoje visą gyvenimą? Atsakymų į klausimą net keletas.

2.3.1. Šeimos kaip pagrindinės visuomenės ląstelės samprata

„Šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas⁸⁹“. Ši ištrauka iš konstitucijos, kuri nusako šeimos svarbumą ne tik privataus asmens atžvilgiu, bet ir didžiausiu valstybės mastu. Valstybė ir visuomenė be šeimos būtų kaip namas be pamatų. Šeima yra ta pagrindinė ląstelė, kurios pagalba valstybė kaip žmogus gali gyvuoti. Kadangi šeima XXI a. keičia savo veidą, galima teigti, kad kartu su ja keičiasi ir pati visuomenė. Monografijoje „Lietuvos šeima. Tarp tradicijos ir naujos realybės“ V. Stankūnienė ir A. Maslauskaitė pastebi, kad tradicinės šeimos formavimas pereina į kohabitacijos populiarumą, kurios apibūdina šį reiškinį kaip „kohabitacija kaip pirma partnerystė atkartoja pradinius kohabitacijos visuomeninės raidos etapus, tačiau ilgėjanti perėjimo iš kohabitacijos į santuoką trukmė rodo, kad vyksta slinktis link paskesnių raidos etapų, kai kohabitacija vis mažiau skiriasi nuo santuokos⁹⁰“. Taigi jos lygina kohabitacijos raidą su visuomenine raida. Reiškia kad tokia šeima taip pat turi pradiniame lygmenyje tiek pat stiprybės, kiek ir besikurianti visuomenė, tačiau tokia šeima niekada nepasieks paskutinio santuokos etapo, kuris sutvirtina šeimą juridškai. Taip pat sociologės išskyrė savo darbe mažėjantį gimstamumą, susilaukiama vaikų vyresniame amžiuje⁹¹, kas visuomenės augimui turi neigiamų pasekmių. Mažėjantis gimstamumas skatina visuomenę trauktis, o tuo pačiu traukiasi ir visas šalies gyvenimas. Kintantis lyčių vaidmuo šeimoje⁹² - moterys eina į darbus vyrai lieka auginti vaikus šeimoje. Šie šeimos pokyčiai išskirti sociologų turi atitinkamai įtakos mūsų visuomenei. Pasikeitę lyčių vaidmenys populiarėja ne tik mūsų šeimose, bet ir visuomenės gyvenime. Vis labiau yra kovojama už

⁸⁹ LR Konstitucija. 2019 Vilnius: LR vyriausioji rinkimų komisija

⁹⁰ Stankūnienė, V., Maslauskaitė, A. 2009. *Lietuvos šeima. Tarp tradicijos ir naujos realybės*. Socialinių tyrimų institutas, P. 428.

⁹¹ Ten pat. P. 429

⁹² Ten pat. P.430.

moters lygybę darbe, akcentuojama, kad moterys turi uždirbti tiek pat, kiek ir vyrai. Vaikų socialinė branda vėlyvėja, yra polinkis vėlesniame amžiuje palikti tėvų namus⁹³. Neretai tėvai nori kad jų vaikai gautų geresnį išsilavinimą. Dažniausiai vaikai palieka tėvų namus po mokslų ir igyję darbą. Toks šeimos požiūris suteikia galimybę didesniai visuomenės daliai gauti geresnį išsilavinimą, o kartu ir užimti geresnias pareigas vaikams darbe.

Galima teigti kaip ir šeima, ekonomika ir kultūra keičiasi, taip keičiasi ir visuomenė. Keičiasi darbo aplinka, moterys kovoja už savo teises, taip ir šeimoje keičiasi vaidmenys. Modernėjanti šeima skatina modernėti visuomenę ir atvirkščiai.

2.3.2. Šeimos vertybės ir jų reikšmė individui bei visuomenei

Kolektyvinėje monografijoje „Europa ir mes“ yra skyriuje „Lietuva Europos vertybių žemėlapyje“ aprašytos šeimos vertybės⁹⁴, kuriame nurodomos vertybės, lemiančios sėkmingą šeiminių gyvenimą, kurių iš viso yra netgi 15 tai yra:

- A. Ištikimybė.
- B. Pakankamos pajamos,
- C. Ta pati padėtis visuomenėje
- D. Abipusė pagarba ir parama
- E. Tapatūs religiniai įsitikinimai
- F. Geros būsto sąlygos
- G. Politinių pažiūrų artumas, bendrumas,
- H. Supratimas ir tolerancija
- I. Gyvenimas atskirai nuo sutuoktinio tėvų, giminių
- J. Geri seksualiniai santykiai
- K. Buitinių rūpesčių pasidalijimas

⁹³ Ten pat. P. 431

⁹⁴ *Kolektyvinė monografija*. 2001. P.27

- L. Vaikai
- M. Noras aptarti problemas
- N. Kiek galima daugiau laiko praleisti kartu
- O. Dažnai kalbėti apie bendrus interesus

Iš pateiktų vertybių Lietuva buvo priskiriama prie Rytų Europos valstybių, kurios labiau vertina su materialia gerove susijusias vertybes, tokias kaip pakankamos pajamos, geros būsto sąlygos, noras aptarti problemas, kylančias tarp sutuoktinių. Priešingai Vakarų valstybėms, labiau dominavo jausmai. Galbūt nepriteklus, kuris atsirado Sovietų Sąjungos metu ir skatina jaunų šeimų nenorą gyventi taip, kaip gyveno jų šeimos. Vakarų valstybėse yra populiaru būsto nuoma, o Lietuvoje yra populiaru imti būsto paskolą. Taip pat šeimos kūrimas vis dažniau yra planuojamas ir neatsiejamas su ekonomika, neretai šeimos laukia kelis metus, kol turės pakankamai pajamų šeimos kūrimui, kas Vakarų valstybėms yra lengviau prieinama, dėl geresnės gyvenimo kokybės. Socialinė Lietuvos padėtis vis dar nulemia ekonomikos vertybes palikti pirmame plane ir tikrąsias vertybes, tokias kaip ištikimybė, abipusė pagarba, supratimas ir tolerancija nustumti į šalį, kas neretai taip pat priveda prie skyrybų slenksčio.

Ne retai du žmonės kurdami vedybinį gyvenimą iki galo neišsiaiškina vienas su kitu, ko iš tikrųjų tikisi iš sudaromos santuokos, kokie jų tikslai ir lūkesčiai ir dėl ko apskritai yra rengiamos vestuves. Tai tampa tik ištaikingu baliu, po kurio tam tikrai atvejas dar ir gyvenimas kartu netgi pablogėja, kadangi žmonės ne iki galo išsiaiškino su jų pačių santuoka siejamą ateitį. Dr. Gediminas Navaitis – vienas žymiausių šeimos psichologų Lietuvoje savo knygoje „Lietuvos šeima: psichoterapinis aspektas“ aprašo tyrimą darytą 1984 ir 1998 metais ⁹⁵kurio metu apklausiami buvo norintys tuoktis iki 30 metų. Apklaustieji nurodė šiuos motyvus:

1. Būti mylimam, mylėti,
2. Savarankiškai gyventi,
3. Įteisinti intymius ryšius
4. Pagerinti materialines sąlygas,
5. Turėti vaikų,
6. Nėštumas,

⁹⁵ Navaitis, G.1999. *Lietuvos šeima: psichoterapinis aspektas*. P. 60 -63

7. Tėvų įtaka,
8. Nuomonė, kad nevedusius vyrus, netekėjusias moteris mažiau gerbia aplinkiniai
9. Baimė likti vienišam (-ai).

Kiekvienas iš nurodytų aspektų yra labai abstraktus ir dažnai netgi turintys laikiną prasmę, o ne ilgalaikius santykius santuokoje įprasminančius dalykus. Tarkime, pirmasis motyvas, kuriame nurodyta meilė, yra dažnai svarstomas. Santuoka yra siejama su noru praleisti likusį gyvenimą su tuo žmogumi, o meilė ne retai psichologų ir kitų mokslininkų tapatinama su laikinumu. Anksčiau meilė buvo laikoma netgi liga. Savarankiškas gyvenimas gali pasirodyti tikrai žmogui, kuris neturi patirties santykiuose : „Asmenybės reikšmės suvokimas yra labai svarbi stabilaus psichologinio klimato šeimoje prielaida. Tik suvokęs savo vidines galias, konkrečias gyvenimo sąlygas, individas tobulėja pats ir leidžia partneriui dvasiškai tobulėti. Vienos asmenybės- vyro ar moters- gyvenimo modelis neturėtų užgošti kitos asmenybės pasaulėvaizdžio. Šeimoje labai ryškiai atsiskleidžia asmenybės esmė: jei individas yra asmenybė, jam bus labai sunku paklusti tradiciniam šeimos modeliui, nuolankiai įsijausti romano socialinius lyčių vaidmenis, sutikti su moteriškomis ir vyriškomis prievolėmis, priedermėmis ir pareigomis⁹⁶“. Povilionienės mintis pagrindžia tai, kad santuokoje gyvenantys asmenys yra vienas nuo kito priklausomi ir tai nėra gyvenimas savarankiškai.

Intymių ryšių įteisinimas XXI amžiuje nebėra toks būtinas. Modernėjantis laikas vis daugiau atveria galimybių žmonėms gyventi taip, kaip jie nori. Tai yra požiūris ankstesnių laikmečių.

Nėštumas ir tėvų įtaka, taip pat gali būti tik laikinos santuokos pamatai, kadangi tikrieji žmogaus vidiniai norai nebūtinai gali sutapti su esamomis situacijomis. Tokį požiūrį kritikuoja ir pats G.Navaitis: „ypač didelę reikšmę harmoningai šeimyninio gyvenimo raidai turi vedybų motyvai. Kartais, jei tiriamieji, siūlant pasirinkti alternatyvas – meilė arba materialinė gerovė – ar prašant nurodyti vienintelį santuokos motyvą. Toks požiūris supaprastina vedybines motyvacijos pažinimą, nes dažniausiai sprendimą kurti šeimą lemia įvairių motyvų bei aplinkybių visuma⁹⁷“. Kaip žinoma, motyvai ir požiūris yra kiekvieno iš mūsų asmeninis pasirinkimas, todėl siekiant išugdyti santuokos, kaip vertybės supratimą, reikėtų žmonėms keisti požiūrį.

⁹⁶ Povilionienė, M. A. 1998. *Lyčių drama*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla. P.43

⁹⁷ Navaitis, G. 1999. *Lietuvos šeima: psichoterapinis aspektas*. P.60

2.3.3. Šeimos įtaka tvariai ir klestinčiai ateities gerovės valstybe

Kiekvienas žmogus turi šeimą. Galima neturėti darbo, meilės arba draugų, tačiau šeima yra žmogaus biografijos dalis. Šeima parodo individo socialinį identitetą, o kiekvienas individas sudaro bendruomenę, bendruomenės dalis yra visuomenė, o šeima yra visuomenės „pagrindinė ląstelė“, todėl jos šeimos indėlis valstybės naudai yra labai svarbus. Platonas IV a. pr. Kr rašė apie problemas, su kuriomis susiduria šeima valstybėje: „Apie įvairias mažas blogybes, nuo kurių jie taip pat išsivaduos, aš nenoriu kalbėti — šitai net ir nepritiktų: pavyzdžiui, apie vargšų pataikavimą turtuoliams, apie bėdas ir sunkumus, susijusius su vaikų auginimu, apie ieškojimą pinigų šeimynai išlaikyti, kai žmonėms prisieina tai skolintis, tai kitiems atsakyti, tai, koku nors būdu įsigijus pinigų, patikėti juos saugoti ir tvarkyti žmonoms ir šeimynykščiams, — kaip matai, mano mielas, rūpesčių čia per akis, tai kiekvienam aišku, bet neverta kalbėti apie tokius žemus dalykus⁹⁸“.

Šiandien susiduriama su tomis pačiomis blogybėmis, kaip vadina Platonas, tačiau daugeliu atvejų šeima ir lieka tas atramos taškas valstybėje, kuris ir mažina „bėdas ir sunkumus, susijusius su vaikų auginimu“. Neretai žinodami šeimos nariai savo artimųjų bėdas padeda prižiūrint, auginant ir auklėjant vaikus. Jeigu šeimynai neužtenka pinigų pragyvenimui, dažnai šeimos nariai gelbsti vieni kitiems.

J. Aidukaitė, N. Bogdanova, A. Guogis knygoje „Gerovės valstybės kūrimas Lietuvoje: mitas ar realybė?“ naudojami G. Esping-Anderseno gerovės modeliais juos atitinkančiais rodikliais.

RODIKLIAI	SOCIALDE-MOKRATINĖ GEROVĖS VALSTYBĖ	KONSERVATYVI-KORPORATYVINĖ GEROVĖS VALSTYBĖ	LIBERALI GEROVĖS VALSTYBĖ
SKURDO LYGIS	Mažiausias	Vidutinis	Didžiausias
KLASINĖ NELYGYBĖ	Mažiausia	Vidutinė	Didžiausia
LYČIŲ NELYGYBĖ	Mažiausia	Didžiausia	Vidutinė
PAGRINDINIS KRITERIJUS SUTEIKIANTIS TEISĘ Į	Pilietybė ar leidimas gyventi šalyje	Dalyvavimas darbo rinkoje ir įmokos	Įrodytas reikalingumas

⁹⁸ Platonas. 1981. *Valstybė*. „Mintis“ Vilnius.P. 189-190

GEROVĖS IŠMOKAS IR PASLAUGAS			
PIRMINĖ ATSAKOMYBĖ UŽ PILIEČIŲ GEROVĘ	Valstybė prisiima didžiausią atsakomybę	Pirminė atsakomybė pirmiausiai tenka darbdaviams, šeimai ir tik po to valstybei	Rinkai tenka didžiausia atsakomybė
DEKOMODIFIKACIJA	Didžiausia	Vidutinė	Mažiausia

2.pav. Gerovės modeliai valstybėje⁹⁹

Iš šios Esping lentelės matome, kada pirminė atsakomybė už piliečių gerovę pirmiausia atitenka šeimai konservatyvioje-korporatyvinėje valstybėje. Nors Lietuvos vystymąsis priskiriama liberalios gerovės valstybės tipui¹⁰⁰. Knygoje išskiriama šeimos nauda šiuose reiškiniuose:

- Šeima- kompensuoja formalios socialinės apsaugos trūkumas. Jeigu žmogus negali pragyventi iš valstybės gaunamos paramos, tuomet šeima dažniausiai būna pagrindinis pagalbos šaltinis¹⁰¹.

- Šeima yra vienas iš trijų kriterijų, kuris gali užtikrinti valstybės gerovę, jai taip pat atitenka „pirminė atsakomybė už piliečių gerovę¹⁰²“. Doroje šeimoje auginami dori piliečiai.

Apibendrinant, galima teigti, kad šeima yra maža valstybės dalis, kuri turi labai svarbią reikšmę valstybėje. Ji yra atsakinga už valstybės augimą ir auginimą išsilavinusios kartos. Šeima ne retai padeda užpildyti valstybės socialinės apsaugos skyles. Kuo tvirtesnės šeimos gyvens valstybėje, tuo valstybė bus vertingesnė.

⁹⁹ Aidukaitė, J. Bogdanova, N. Guogis, A. 2012. *Gerovės valstybės kūrimas Lietuvoje: mitas ar realybė?*. P. 29

¹⁰⁰ Aidukaitė, J. Bogdanova, N. Guogis, A. 2012. *Gerovės valstybės kūrimas Lietuvoje: mitas ar realybė?*. P. 41

¹⁰¹ Ten pat. P.22

¹⁰² Ten pat. P.26

3. Skyrybos Lietuvoje (1990-2018)

Lietuva nuo seno buvusi krikščioniška šalis ir šeima buvusi iki daugelį amžių šventa ir sunkiai išardoma, apie tai rašo Dalė Marcinkevičienė, Kęstutis Miškinis, Arūnas Vaicekauskas netgi aprašo atskirą skyrių, kaip anksčiau šeimos gyvenusios nuo gimimo lyg mirties kartu¹⁰³ ir viskas sukrovosi tame pačiame ūkyje. Sūnus parsivedavo marčias, šios susilaukdavo anūką, taip būdavo stengiamasi plėsti šeimą. Viskas pasikeitė jau netgi po karo, kur 1945 metais jau užfiksuotos pirmosios 35 išsiskyrusios poros, jau nuo 1955 ištuokų skaičius perkopė 1000, nuo 1977 netgi 10 000, o 1990 jau fiksuojamas rekordas 12747 ir taip daugelį metų seka skaičiai didesni negu 10 000.¹⁰⁴ Šie skaičiai ir populiarėjantis visuomenėje skyrybų bumas verčia diskusijas šios problemos. Ar riboti skyrybas bažnytinėmis sankcijomis ir valdžios leidžiamais įstatymais? O gal vis dėl to suprasti, kad gyvenimas drauge kartu nebegalint pakęsti vienas kito yra nebegalimas ir toleruoti skyrybų klausimą. Visa tai pažvelgus tiek deontologinės etikos, tiek utilitaristinės etikos kampu.

3.1. Skyrybų sampratos Lietuvoje raida: istorinis aspektas

Žvelgiant į praeitį, skyrybos Lietuvoje buvo retas reiškinys. Kaip žinoma, lietuviai buvo religingi krikščionys, todėl skyrybos buvo netoleruotinos. Tik išskirtiniais atvejais skyrybos būdavo anuliuojamos: amžiaus cenzas (vyrai –18m., moterys – 16), impotencija (viena iš dažnesnių priežasčių, galiojanti su mediko patvirtinimu¹⁰⁵) arba santuoka prieš savo valią¹⁰⁶. Žmonės skyrėsi ir norėdami gauti separaciją, tačiau jai buvo naudojami apribojimai. Jeigu skyrybų priežastis dėl smurto, skyrybų iniciatorius turėjo įrodyti, kad jam/jai grėšia pavojus gyvybei¹⁰⁷.

Dalia Marcinkevičienė cituoja V. Andriulaitį, kuris nurodo, jog 1566m. Lietuvos statute skyrybų bylos buvo perduotos dvasiniams teismams. Nuo 1840 ištuokų bylos perduotos Rusijos civiliniams įstatymams. Katalikų Bažnyčia tam priešinosi, todėl XIX – XX a.pr skyrybas vis dar nagrinėjo dvasininkija. Tuo laikotarpiu skyrybų santykis itin mažas: iš 10 000 porų išsiskirdavo tik 4 poros.

¹⁰³ Vaicekauskas, A. 2016. *Lietuvių šeimos papročiai*. Vilnius: Šviesa. P.5-25

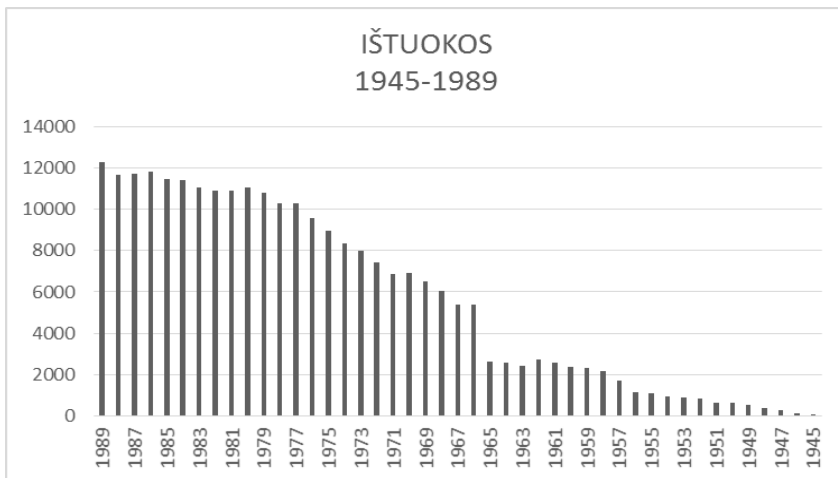
¹⁰⁴ Lietuvos statistikos departamentas. 2018.

¹⁰⁵ Marcinkevičienė, D. 1999. *Vedusiųjų visuomenė: Santuoka ir skyrybos Lietuvoje XIX amžiuje- XX amžiaus pradžioje*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas. P. 140

¹⁰⁶ Ten pat. P.136

¹⁰⁷ Ten pat. P.151

Santuokos anuliavimas sukeldavo pinigines baudas, todėl plito pabėgimai nuo sutuoktinių, nužudymai, buvo keičiama religija, sudaromos nesantuokinės šeimos. Vėlesniais laikais ta pati autorė savo darbe rašo, jog „XIX a. 9-ojo dešimtmečio tradicinėje lietuvių bendruomenėje vyravo visuotinai

pripažįstamos vertybės: santuokinis gyvenimo būdas, luominiu ir turtiniu požiūriu lygios santuokos, vėlyvas sutuoktinių amžius ir sėslus žemdirbio šeimos gyvenimas¹⁰⁸“. Pagal statistikos departamento pateiktus duomenis nuo XX a. 7 dešimtmečio skyrybų skaičius pradėjo didėti, kas gali būti sietina su

3 PAV. IŠTUOKOS STATISTIKA SOVIETŲ SAJUNGOS LAIKMETYJE

nuo 1969 m. liepos 16 d. iki 2001 m. sausio 1d. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos santuokos ir šeimos kodekso galiojimu.

3.1.1. Skyrybų Lietuvoje teisinis reglamentavimas

Santuokai nutraukti iki 2001 metų teisininkai naudojosi „Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos santuokos ir šeimos kodekso“ straipsniais. Santuokos nutraukimo klausimams išspręsti dažniausiai buvo naudojamosi nuo 36 iki 40 straipsnio, kuriuose buvo numatyta, kad santuoka gali būti tik teismine tvarka nutraukta, o jos nutraukimas įsigalioja po 6 mėnesių. Jeigu sutuoktiniai neturėdavo jokių pretenzijų vienas kitam ir kartu neaugindavo vaikų, pastaroji galėdavo būti nutraukta ir civilinės metrikacijos biure po 3 mėnesių nuo prašymo padavimo datos. Ten pat buvo galima nutraukti santuoką ir pripažinus vieną iš sutuoktinių nežinia kur esančiu ar neveiksniu arba nuteisus laisvės atėmimu. Norint, kad santuoka būtų oficialiai pripažinta baigta, reikėjo bent jau vienai pusei įregistruoti ištuoką metrikacijos biure¹⁰⁹. Kadangi senasis 1969 metų kodeksas prieštaravo Lietuvos Respublikos konstitucijai „nesuderintos tarpusavyje, netobulos, tiek teoretikų, tiek praktikų aiškinamos nevienareikšmiškai ir pažeidžia per daugelį metų susiformavusius santuokos ir šeimos santykius¹¹⁰“. Be

¹⁰⁸ Marcinkevičienė, D. 2009. *Lietuvių šeimos ideologijos: nuo XIX a. tradicijos ir nacionalizmo iki sovietinės šeimos politikos 1944–1970 m.* Vilnius: Vilniaus universiteto leidykos spaustuvė. P. 35

¹⁰⁹dėl Lietuvos Tarybų socialistinės Respublikos santuokos ir šeimos kodekso patvirtinimo, 1969. Prieiga internetu <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.20471?jfwid=rivwzvpvg> [žiūrėta 2019-12-02]

¹¹⁰ Kudinavičiūtė, I. 2002. *Jurisprudencija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. P. 140

to pasenusios normos reikalavo kodekso naujovių ir nuo 2001m. sausio 1d. Lietuvoje santuokos nutraukimui galioja „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“. Trečioji knyga. Šeimos teisė“. 4 skyrius išskirstytas į 5 skirsnius, kurie aprašo sąlygas, susijusias su ištuoka. Santuoka gali būti nutraukta, jeigu asmenys yra susituokę daugiau nei metus, taip pat teismas privalo bandyti sutaukyti abi šalis. Kodekse yra nurodyti ir galimi kaltės variantai, dėl ko santuoka nutraukiama, pavyzdžiui, nusikaltimą padaręs arba yra neištikimas, arba žiauriai elgiasi su kitu sutuoktiniu ar šeimos nariais. Jeigu abu sutuoktiniai sutinka su ištuoka, galima ir nenurodyti jos priežasties¹¹¹.

Teisėjas T. Romeika sprendžia šeimų bylas ir už puikų skatinimą susitaikyti šeimoms, Kauno apylinkės teisme gavo padėką. Per metus teisėjui atitenka vidutiniškai 400 bylų. Teisėjas išskyrė šių dienų skyryboms būdingas vaiko dalybas, kurias jam tenka nustatyti, pasak teisėjo, anksčiau dėl to klausimas buvo sprendžiamas lengviau, pabrėžia ir įgyto turto paskolos dalybas, bei pilnamečių kreipimasi į teismus dėl tolimesnio tėvų išlaikymo.

Jis išskiria vieną iš skyrybų dėl neištikimybės priežasčių – technologijas, o sekanti skyrybų priežastis, pasak T. Romeikos, yra mirgacija. Džiugiausios šeimos bylos – įvaikinimo bylos¹¹².

Skyrybų tendencija auga dėl technologijų amžiaus, greito vartojimo, atsiranda ir naujos skyrybų priežastys, o taip pat ir šeimos nebevertinimas, anksčiau, dėl buvimo kartu su vaikais, klausimas būdavo lengviau sprendžiamas. Keičiantis laikams turėjo keistis ir teisinė bazė, dėl šios priežasties įsigaliojo ir naujasis kodeksas, kuris užglaištė senojo kodekso spragas.

3.1.2. Valstybinė skyrybų prevencija 1990-2018 m. laikotarpiu

Valstybė, norėdama sumažinti skyrybų skaičių, pirmiausia kuria įstatymus, kurie stiprina šeimą (žr. 2.1.2. Šeimos politikos Lietuvoje raida 1991-2018 m. laikotarpiu). Nagrinėjant Lietuvos valstybės skyrybų prevencijos klausimą Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija skyrybų prevencijai skiria mažai dėmesio. Tai pripažįsta ir sociologė A. Maslauskaitė: „Lietuvoje skyrybų prevencijos ir paramos santuokiniam gyvenimui veikla nevykdoma. Sovietmečiu egzistavę šeimos psichologo konsultaciniai kabinetai – pamiršta praeitis, <.....>¹¹³“. Šiai minčiai paantrina ir šeimos santykių institutas: „Plačiau neaptarinėjant probleminio aspekto, ar šeima yra santuokos pagrindu

¹¹¹ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Trečioji knyga. Šeimos teisė (Žin., 2000, Nr. 74-2262) prieiga internetu < <https://www.infolex.lt/ta/60696> > [žiūrėta 2019-12-02]

¹¹² Liberienė, V. 2018. Teismai.lt *Teismams ir apie teismus*. Vilnius: Nacionalinė teismų administracija. P. 3-5

¹¹³ Maslauskaitė, A. 2005. *Lietuvos šeima: tarp rinkos ir politikos*. Vilnius: Demokratinės politikos institutas. P. 47

sukurta institutas, ar jau vien faktinis bendras asmenų gyvenimas, būtina pažymėti, kad valstybės institucijų leidžiamais teisės aktais yra mėginama užtikrinti šeimos ryšių egzistavimą ir tęstinumą, taip pat siekiama pagerinti gyvenimo sąlygas, numatant įvairias lengvatas ir papildomas išmokas šeimoms nariams¹¹⁴. Šeimos institutas pabrėžia dėmesį, kuris valstybės yra skiriamas šeimoms stiprinti, tačiau ne skyryboms mažinti ir akcentuoja skyrybų tipus:¹¹⁵

- I. Emocinės – santuokos metu vykstantis nepatenkinimas.
- II. Teisinės – santuokos išsaugoti nebeįmanoma.
- III. Ekonominės – nutraukus santuoka, turtas būna dalijamas teisiškai.
- IV. Tėvų skyrybos – besiskyriantys tėvai psichologiškai paveikia savo vaikus.
- V. Skyrybos bendruomenėje – po skyrybų kuriamas naujas gyvenimo etapas.
- VI. Psichologinės skyrybos – susitaikymas su įvykusiomis skyrybomis.
- VII. Religinės skyrybos – įvyksta porose, kurios pasižymi religingumu.

Siekiant išvengti bet kokių skyrybų, valstybė, augant skyrybų skaičiui, pradėjo didinti ir pastangas, kurios užkirstų kelią skyrybomis.

1990 m. Lietuvai atgavus nepriklausomybę, keitėsi daugelio žmonių gyvenimo pobūdis, su kuriuo kartu atsirado ir socialinio darbuotojo poreikis, todėl pradėdama ruošti šios specialybės atstovus aukštosiose mokyklose ir kuriamos jiems darbo vietos savyvaldybėse ir seniūnijose¹¹⁶. Skyrybas išgyvenančios šeimos turi socialinės pagalbos poreikį. Dėka socialinio darbuotojo pagalbos, šeimos būna aprūpinamos pagal individualų problemos sprendimo būdą (emociskai, materialiai, sprendžiant tarpusavio santykius). Socialiniai darbuotojai taiko ne mažą prevenciją, jie kalba apie tai su vaikais mokyklose, stebi šeimas savyvaldybėje, ligoninėje ir kitose viešosiose įstaigose, kad esant poreikiui galėtų tokiai šeimai pagelbėti.

Nemokama psichologinė pagalba – nors Lietuvoje psichologija egzistavo nuo universiteto įkūrimo, tačiau nuo 1990 vadinama šiuolaikinis Lietuvos psichologijos mokslas¹¹⁷. Jo dėka aukštosiose mokyklose įgyjama psichologo specializacija ir kuriamos darbo vietos. Kaune veikia nuo 2001 metų psichologinės paramos ir konsultavimo centras, kuriame teikiamas psichologo paslaugos ir skyrybų

¹¹⁴ Šerkšnienė, R., Bingelienė, V., ir kt. 2016. *Ankstyvojo atpažinimo, prevencijos ir intervencijos (api) modelis šeimoms, išgyvenančioms konfliktiškas skyrybas ir/ar atsiskyrimą*. Vilnius: Šeimos santykių institutas. P.19

¹¹⁵ Ten pat..P.6-10

¹¹⁶ Visuotinė lietuvių enciklopedija. Prieiga internetu < <https://www.vle.lt/Straipsnis/socialinis-darbas-88119> > [žiūrėta 2019-12-02].

¹¹⁷ Valstybinė lietuvių enciklopedija. Prieiga internetu < <https://www.vle.lt/Straipsnis/psichologija-76756> > [žiūrėta 2019-12-02]

klausimais¹¹⁸. Vilniuje teikiamos savivaldybės pagalba kompleksinės paslaugos šeimai nuo 2014 metų, kuriose galima sulaukti ne tik psichologo individualios konsultacijos, bet ir pagalbos šeimos ugdymo klausimais¹¹⁹. Klaipėdoje nuo 2017 veikia nemokamos kompleksinės paslaugos šeimai, į kurias taip pat įeina nemokama psichologo konsultacija¹²⁰.

Nuo 2005 metų įsigaliojo Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo nauja redakcija, tokiu būdu teikiama pirminė teisinė pagalba.

Nors valstybė tiesiogiai skyrybų prevencijos klausimo ir nesprenžia, tačiau remdama savivaldybes, kurios gal suteikti nemokamą teisinę, psichologinę ir socialinę pagalbą, padeda žmonėms taip spręsti emocines, teisines, psichologines, problemas, susijusias su skyrybomis.

3.1.3. Nevyriausybių ir labdaros organizacijų indėlis į skyrybų prevenciją Lietuvoje 1990-2018 m. laikotarpiu

Nevyriausybės organizacijos (NVO) sukurtos kieno nors gėrovei, nesiekiant jokio pelno. Nuo organizacijos tikslo ir paskirties priklauso, kokie organizacijos nariai jose bus (sporto, kultūros, religijos, socialinė ir t.t.). Tokios organizacijos gyvavo jau nuo 1918m., o nuo 1990 metų pradėjo jų steigtis daugiau. Didžiausias NVO kūrimo augimo šuolis vyko nuo 1996 iki 2003.¹²¹

NVO priklauso ir kiti Katalikiškieji šeimos centrai, kurie Lietuvoje pradėjo veikti nuo 1990 metų ir sprendžia švietimo, socialinius ir šeimos bendruomenės stiprinimo klausimus. Šeimos centrai vykdo šeimos išsaugojimo, sutuoktinių santykių stiprinimo ir šeimos ugdymo programas.

Nuo 1989 pradėjo veikti Caritas (tarptautinė katalikiška organizacija) ruošti jaunus žmones šeimai. Savanoriai agitavo prieš civilinę ir už bažnytinę santuoką. Po šios patirties 1996 metais Lietuvos vyskupų konferencija pradėjo ruošti sužadėtinių santuokos programą, kurioje smarkiai gvildenamas santuokos išsaugojimo klausimas.¹²² Ties skyrybų prevencija labai daug dirba Kauno arkiviskupijos šeimos centras¹²³, kurios pagrindinis tikslas yra išsaugoti šeimą tam, kad vaikas augtų savo šeimoje. Projektą remia nuo 2005 metų LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija.

¹¹⁸ Psichologinės paramos ir konsultavimo centras. Prieiga internetu <http://ppkc.lt/apie-mus/> [žiūrėta 2019-12-03].

¹¹⁹ Kompleksinės paslaugos šeimai. Prieiga internetu <http://kpsvilnius.lt/apie-projekta/> [žiūrėta 2019-12-03]

¹²⁰ Dvasinės pagalbos jaunimui centras . prieiga internetu < <http://www.dpjc.lt/?p=23&lng=lt> > [žiūrėta 2019-12-03].

¹²¹ Valstybinė lietuvių enciklopedija. Prieiga internetu < <https://www.vle.lt/Straipsnis/Lietuvos-nevyriausybinės-organizacijos-117794> > [žiūrėta 2019-12-03].

¹²² Liobikiene, N. 2006. *Religijos mokslo žurnalas „Soter“*. Kaunas : Vytauto Didžiojo universiteto leidykla. P. 89-108

¹²³ Kauno šeimos centras. Prieiga internetu < <http://kaunoseimoscentras.lt/seimos-issaugojimo-programa/> > [žiūrėta 2019-12-04].

Labdaros organizacijos Lietuvoje veikė jau po pirmojo pasaulinio karo. Lietuvos Caritas nurodo, kad 1926 metais buvo apjungęs visas katalikiškas organizacijas¹²⁴. Šiai dienai Lietuvoje yra užregistruotos 36 labdaros organizacijos¹²⁵, iš kurių veikiančios 34. Oficialiai pasisakantys už paramą šeimai yra 4 labdaros fondai: Atgaivos sala, Agentūros – Visos Lietuvos Vaikai, G. Labanausko Labdaros ir Paramos Fondai ir Lietuvos vaikų fondas, be įvairios pagalbos vaikams, deklaruoja tiesiogiai paramą socialiai remtinoms šeimoms. Taip pat yra net 10 fondų, kurie deklaruoja tiesiog labdarą, tokiu būdu, galima įtarti, kad įtraukta ir šeimoms stiprinti pagalba, pavyzdžiui, Mamos ir Vaiko, Dariaus Kasparaičio Labdaros ir Paramos Fondas ar Kauno Grūdai, Labdaros ir Paramos Fondas.

Dėka augančių NVO ir labdaros ir paramos fondų pagalbos gali sulaukti ir krizinės šeimos, kurios dažnai išgyvena krizę dėl ekonominio nepritekliaus. Suteikta finansinė, dvasinė ar religinė pagalba padeda šeimoms vėl atrasti jėgų gyventi kartu, taip atgaivinami ne tik tarpusavio santykiai, bet ir suteikiama laimės silpniausiai šeimoms grandinei – vaikams. „Norėjau šokti, dainuoti, kurti, piešti ir džiangtis“¹²⁶ – tai vienas iš atsiliepimų vaiko, kuris lankėsi Kauno arkvykupijos Šeimos centre.

3.2. Skyrybų Lietuvoje 1990-2018 m. laikotarpiu statistinių duomenų analizė

Pagal ištuokos duomenis, gautus 2019m. liepos 4d. iš Lietuvos statistikos departamento statistikos sklaidos ir komunikacijos skyriaus specialistės Daivos Mikalopienės galima nuosekliai matyti kasmet kintančius skyrybų Lietuvoje skaičius, kuriuos galima sulyginti su santuokos duomenimis, gautais 2019m. Spalio 10d. iš Lietuvos statistikos departamento statistikos sklaidos ir komunikacijos skyriaus specialistės Birutės Stolytės.

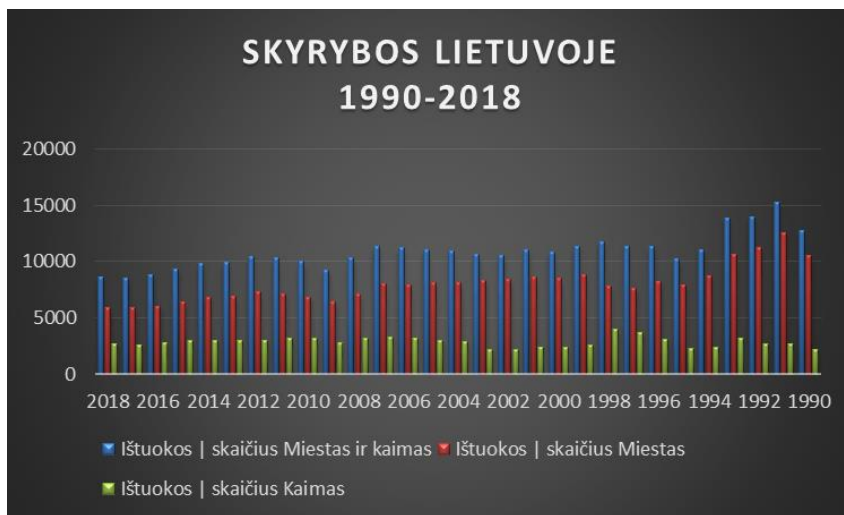
4PAV. SANTUOKA IR SKYRYBOS LIETUVOJE

¹²⁴ Caritas. Prieiga internetu < <https://www.caritas.lt/page/istorija-24> > [žiūrėta 2019-12-04].

¹²⁵ <https://rekvizitai.vz.lt/paieskos-frazes/labdaros+fondai/>

¹²⁶ Kauno šeimos centras. Prieiga internetu < <http://kaunoseimoscentras.lt/seimos-issaugojimo-programa/> > [žiūrėta 2019-12-04].

Pirmiausia lentelėje atsispindi darbo problema, matoma akivaizdžiai, kad susituokusių skaičius (mėlyna) tolygus pusei besiskiriančiųjų (balta) skaičiui. Toks didelis skyrybų mastas veda santuokos, o tuo pačiu ir šeimos kūrimo planus, prie absurdiškų minčių. Pats vedybų skaičius taip pat yra ženkliai sumažėjęs, jeigu dar nuo 1990 iki 1992 metų peržengdavo 30 000 laiptelį, tai nuo 1992 siekia 20 000, tuo tarpu skyrybos tais pačiais laikotarpiais svyruoja nuo 12 000 iki 15 000, bet nuo 1992, deja, ryškaus sumažėjimo nėra, tik svyramai nuo 8 000 iki 1300 skyrybų per metus. Reikėtų pasidžiaugti, kad visai neseniai, 2017 metais buvo pasiektas mažiausių skyrybų skaičius per visus nepriklausomybės metus. Tais metais išsiskyrė tik 8518, tuo tarpu susituokė 21186 poros. Be to, nuo 2016 metų besiskiriančiųjų skaičius yra sumažėjęs ir nesiekia 9000 ribos. Be abejonės, reikia nepamiršti susieti su turimais duomenimis ir Lietuvos mažėjančios demografinės padėties, bei raidos, kuri „pateikia visą paletę įrankių, leidžiančių apskaičiuoti skyrybų procesą, tiesa, būtina turėti

5PAV. SKYRYBOS 1990-2018

omenyje kiekvieno iš šių įrankių ribotumus ir pranašumus¹²⁷.

Labiausiai dominuojantis lygmuo Lietuvoje yra ištuokos kaime, pagal pateiktus duomenis, matyti, kad ištuokų kaime dvigubai mažiau lyginant su skyrybų santykiu mieste. Tokie duomenys taip pat rodo atsirandantį gyvenimo būdo atitūkimą miestuose ir kaimuose, taip pat skirtingas žmonių pažiūras ir nuomones į šeimą, o tuo pačiu ir skyrybas.

3.2.1. Skyrybų Lietuvoje 1990-2018 pagrindinės priežastys

¹²⁷ Maslauskaitė, A., Baublytė, M. 2012. *Skyrybų visuomenė. Ištuokų raida, veiksniai, pasekmės*. Vilnius: Demografinių tyrimų institutas, Lietuvos socialinių tyrimų centras. P.42

Jeigu D. Marcinkevičienė XIXa. –XXa. pr. išskyrė vos tris skyrybų galimas priežastis, tai XXIa.pr.šėimos santykių institutas apibūdina skyrybas: „ krizė, pakeičianti visą šėimos sistemą ir šėimos aplinką¹²⁸“ ir išskyrė jų daugiau negu 10. Šiais laikais išsiskirti galima dėl:¹²⁹

1. Amžiaus.
2. Pastojimas, esant nesantuokiniams santykiams.
3. Susilaikus vaiko santuokos pradzioje
4. Kvalifikaciniai ir visuomeniniai tarpusavio skirtumai
5. Dideli charakterio skirtumai
6. Netinkamas gimdytojų pavyzdys (biologinių tėvų skyrybos, nesutarimai)
7. Gyvenama kartu su uošviais
8. Uošvių įsitraukimas į vaiko sukurtą šeimą.
9. Negalėjimas susilaukti vaikų.
10. Daugiau laiko praleidžiama skyrium.
11. Nepasitenkinimas antrąja puse
12. Žalingi įpročiai
13. Darnių santykių praradimas.

Šėimos psichologas G. Navaitis išskiria ir ekonominę skyrybų priežastį, tai galima spręsti iš jo cituojamos Ch. Meveso įžvalgos apie šeimą, kuris nurodo, kad „šėima tenkina socialinio ir ekonominio statuso, saviraiškos, seksualinio ryšio prasmingumo, giminės pratęsimu, bendravimo pastovumo poreikius¹³⁰“. Taigi galima tęsti šią mintį, kad norint šėimos gyvavimo turi būti patenkinami šie poreikiai, nesant pasitenkinimui įvyksta, pasak G. Navaičio „šėiminių poreikių frustracija“, kuri ir priveda prie ištuokos, kaip rašo V. Legkauskas, kad : „<...> santykių problemos verčia neigiamiau interpretuoti partnerio elgesį, o neigiamos partnerio elgesio interpretacijos sukuria dar daugiau santykių problemų¹³¹“. G. Navaitis pabrėžia, kad poreikiai gali būti patenkinami, tačiau ne taip, kaip partneris norėjo, tuomet yra patiriamas toks pat nusivylimas. Psichologas apžvelgęs šėimų konsultavimo statistikos duomenis, pastebėjo, jog nuo 1992 iki 1994 metų 44 procentai porų kaip skyrybų priežastį nurodė finansus ir tik 1,6 procento akcentavo su buitini susijusę ištuokos priežastį, o jau 1997 metais įvyko priežasčių pasikeitimai ir 6,9 procento akcentavo materialinę, o 49 procentai buitinę skyrybų dingstį¹³².

¹²⁸ *Metodinė priemonė socialiniams darbuotojams ir jų padėjėjams*. 2009. SOCIALINIO BENDRADARBIAVIMO MODELIS (SBM)..Kaunas: Šėimos Santykių Institutas.P. 38

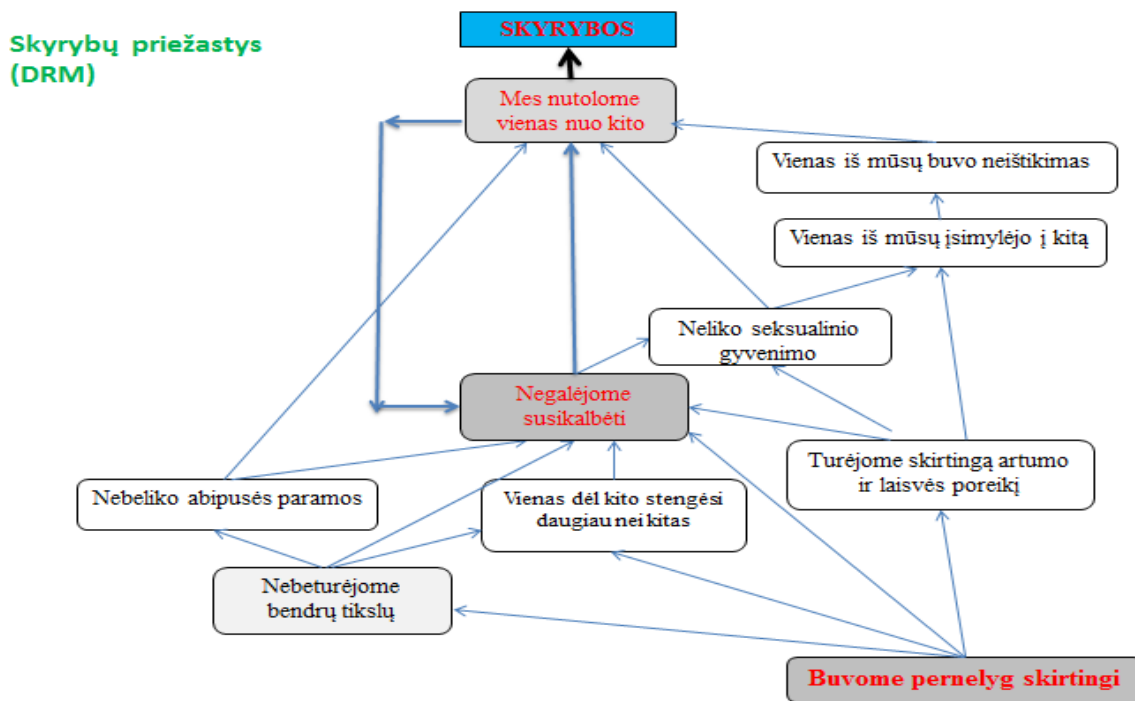
¹²⁹ Ten pat. P.37-38

¹³⁰ Navaitis, G.2013. *Psichologinis šėimos konsultavimas*.Teorijos ir metodai.Vilnius: Vilniaus šėimos centras.P.13

¹³¹ Legkauskas, V.2012. *Socialinė psichologija*. Vilnius: Vaga. P.181

¹³² Ten pat. P.17-19

Šiai dienai skyrybų priežastys linkusios labiau į netvirtus tarpusavio santykius ir psichologines problemas, kuriuos sukelia vienas nuo kito nutolimas, nerandama bendros kalbos, nenoras padėti vienas kitam, nededama pastangų į santykius, neištikimybė, nepagarba vienas kitam. Tokias išvadas padarė skyrybų psichologas Mykolas Truncė ir pavaizdavo visa tai schemoje, kurią pavadino dabartinės realybės medžiu (DRM)¹³³.

6PAV. SKYRYBŲ DABARTINĖS REALYBĖS MEDIS

Turimas skyrybų priežastis būtų galima suklasifikuoti į psichologines, socialines ir finansines. Pastebima, kad keičiantis laikams, keitėsi ir skyrybų priežastys, tai sudarė tam tikri tarpiniai, iškart atgavus nepriklausomybę Lietuvoje plito finansinės skyrybos. Štai praėjus keleriems metams daugėja socialinių skyrybų, dabar turime psichologinių skyrybų etapą.

Galima daryti hipotezę, kad atgavus Nepriklausomybę ekonomika turėjo didelę reikšmę, todėl ir vyko finansinės skyrybos, juk „Netolimoje praeityje dar taip nebuvo. Žmonės kurdavo šeimas ir draugaudavo iš meilės, o vėlgi dabar dauguma žmonių kuria šeimas ir draugauja tik dėl geros finansinės

¹³³ Skyrybų psichologas. Menas gyventi drauge. Prieiga internetu < <http://www.skyrybupsichologas.lt/psichologo-konsultacija/skyrybos/skyrybu-priezastys/> > [žiūrėta 2019-12-04].

padėties. (Todėl padaugėjo skyrybų.)¹³⁴ Šių priežasčių išsiaiškinimas padėtų besiskiriančius asmenis nukreipti tinkama kryptimi ir prisidėtų netgi prevencijos atžvilgiu.

3.2.2. Skyrybų Lietuvoje 1990-2018 trumpalaikės pasekmės individui ir visuomenei

Skyrybos dažniausiai lyginamos su netektimi, nusivilymu, skausmu, liūdesiu. Socialinių santykių institutas tai apibūdina kaip skyrybų krizę, o juk krizė „tai ir ribinis egzistencinis išgyvenimas, kurio metu žmoguje įvyksta stiprus dvasinis sukrėtimas, kuris arba palaužia, arba sustiprina, atverdamas naują gyvenimo ir jo galimybių matymą. Krizė – tai permainos metas, po išgyventos krizės žmogus vienaip ar kitaip keičiasi¹³⁵“. L. Varžinskienė ir V. Vasilikaitė, teigia, kad skyrybų pasekmės paliečia šeimą ir šeimos aplinką. Jos sukelia netekties savigraužos, pykčio jausmus¹³⁶.

A. Maslauskaitė išsiria šias skyrybų pasekmes :

- A. Skurdas šeimoje
- B. Socialinė nelygybė
- C. Partnerystės po skyrybų atkūrimas

Šeimų skurdą ir socialinę nelygybę ji aprašo savo knygoje „Lietuvos šeima: tarp rinkos ir politikos“, o partnerystės po skyrybų atkūrimą nagrinėjama kartu su M. Baublytė.

Išsiskyrus vaikas priskiriamas vienam iš tėvų, bendra praktika Lietuvoje rodo, kad vaiko auginimas daugelį atvejų priskiriamas motinai. Likdamas vaikas augti su vienu iš tėvų, patiria šeimoje skurdą. Kaip žinia, dažniausiai moterys uždirba mažiau už vyrus ir tai priveda prie socialinės nelygybės¹³⁷. Be abejonės, ne retai po skyrybų yra sukuriami nauji santykiai, kurie taip pat reikalauja atsitiesimo ir stiprybės. Dažniausiai tokie santykiai būna kohabitacijos tipo. Mokslininkės remiasi statistikos departamento duomenimis ir teigia, kad nuo 22 iki 24 procentų Lietuvoje yra sudaroma pakartotinių santuokų, jos dažnai priklauso amžiaus, lyties, išsilavinimo, vaikų¹³⁸. Atlikus tyrimą buvo padaryta išvada, kad „moterys turi mažiau šansų sukurti naują partnerystę, vyrai kuria daugiau ir greičiau¹³⁹“. Kitame savo straipsnyje A. Maslauskaitė pažymi, kad naujų santykių sukūrimas po skyrybų pagerina

¹³⁴ Pikūnas, J. 1998. *Meilės psichologija*. Kaunas: Pasaulio Lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras. P.138

¹³⁵ Polukoriene, O. 2003. *Psichologinės krizės ir jų įveikimas*. Vilnius: jaunimo psichologinės paramos centras. P.7

¹³⁶ Varžinskienė, L., Vasilikaitė, V. 2017. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*. Vilnius: Vytauto Didžiojo universitetas. P.55-56

¹³⁷ Maslauskaitė, A. 2005. *Lietuvos šeima: tarp rinkos ir politikos*. Vilnius: Demokratinės politikos institutas. P.42-43

¹³⁸ Maslauskaitė, A. Baublytė, M. 2012. *Skyrybų visuomenė. Ištuokų raida, veiksniai, pasekmės*. Vilnius: Demografinių tyrimų institutas, Lietuvos socialinių tyrimų centras. P.102-108

¹³⁹. Ten pat. P.107

šeimoms finansinę padėtį, taip pat sumažina patirtų skyrybų skausmą ir garantuoja vėl socialinį saugumą¹⁴⁰.

Išnagrinėtos trumpalaikės ištuokų pasekmės per šeimą paliečia ir valstybę. Netekus pajamų dažnai kreipiamasi pagalbos į socialines įstaigas, prašoma socialinės pašalpos, taip pat dažnai reikia ir ne materialinės, o psichologinės pagalbos. Užgriuvę skyrybų sunkumai priveda asmenis prie didelių psichologinių problemų ir taip apsunkina asmens pokyčius naujo gyvenimo kelio beiėškant.

3.2.3. Skyrybų Lietuvoje 1990-2018 ilgalaikės pasekmės individui ir visuomenei

Atrodytų, kad vaikas gali sukelti tik trumpalaikes pasekmes ir visuomenės tai nepaliečia, tačiau yra visiškai priešingai: „vis labiau imta suvokti, kad, siekiant preciziškai identifikuoti skyrybų pasekmes vaikams, į skyrybas būtina žvelgti iš raidos perspektyvos, kaip į ilgalaikį procesą, kuris prasideda anksčiau nei įregistruojama ištuoka¹⁴¹“. Dėl šios priežasties galima išskirti taip pat tris skyrybų pasekmių aspektus, kuriuos taip pat nagrinėja A. Maslauskaitė drauge su M. Bumblyte:

- A. Vaikų reakcija į iki skyrybinų vykstantį tarp tėvų susijusį konfliktą.
- B. Vaikų reakcija į tėvų kuriamus naujus santykius
- C. Demografinės pasekmės

Iki skyrybų vykstanis procesas kitaip dar vadinamas emocinės skyrybos, kurios jau toje stadijoje turi vaikui neigiamų pasekmių. Šeimoje vyrauja neigiamos emocijos, jaučiamas pyktis, nusivylimas, vyrauja konfliktai. Visa tai vaikas šeimoje turi išgyventi, vėliau eina ir kiti iki skyrybų esantys vyksmai: keičiasi vaiko gyvenamoji vieta, ne retai vienas iš tėvų nuteikinėja vaiką prieš kitą. Vaikas taip pat praranda dėmesio kiekį, likęs vienas iš tėvų nebesugeba vaikui skirti tiek, kiek abu tėvai. Tokie vaikai patiria finansinių sunkumų, prasčiau pradeda mokintis, išgyvena stresą¹⁴².

Priklausomai nuo to ar augantis vaikas mato antruose tėvo ar motinos santykiuose kohabitacijos modelį, ar vestuvių. Dažniausiai renkamas kohabitacijos santykiai, kurie nėra stabilūs, ne retai nutrūksta praėjus keleriems metams. Visa tai vaikas turi taip pat išgyventi, dėl to vaikas nebežino socialinių normų,

¹⁴⁰ Maslauskaitė, A. 2013. *Kultūra ir Visuomenė .Partnerystės atkūrimas po skyrybų: tendencijos ir socialinė diferenciacija*. Vilnius: VDU. P.114

¹⁴¹ Maslauskaitė, A. Baublytė, M. 2012. *Skyrybų visuomenė. Ištuokų raida, veiksniai, pasekmės*. Vilnius: Demografinių tyrimų institutas, Lietuvos socialinių tyrimų centras. P.88

¹⁴² Šerkšnienė, R., Bingelienė, V., Kėrytė, Ž. 2016. *Ankstyvojo atpažinimo, prevencijos ir intervencijos (api) modelis šeimoms, išgyvenančioms konfliktiškas skyrybas ir/ar atsiskyrimą*. Kaunas: Šeimos Santykių Institutas. P. 7-9

elgesio standartų, vertybių. Jeigu tėvai įteisina šiuos santykius, gyvenimas su patėviu ar pamotė vaikams taip pat yra dažnai komplikuoatas, skiriasi meilė vaikui, vaikas jaučiasi atskirtas¹⁴³.

Straipsnyje „Ankstyvų skyrybų tendencijos nesikeičia“ A. Maslauskaitė pabėžia, kad „atsižvelgdami į du lyginamosios perspektyvos dėmenis – laiką ir erdvę – skyrybas Lietuvoje galime charakterizuoti kaip labai dažną bei įsisenėjusį reiškinį, kuris lydi jau keletą kartų šeiminių gyvenimą ir formuoja šeiminio gyvenimo lūkesčius bei elgesio normas¹⁴⁴“. Mokslininkė taip pat teigia, kad skyrybų vertinimas tampa vis dažniau pateisinamos, kas taip pat priveda prie didesnių skyrybų mastų. Visa tai yra problematiškos šeimos modelio vis didesnis propagavimas, kas priveda į gilesnes Lietuvos demografinės problemas. Lietuvoje mažėja gimstamumas ir senėja gyventojai. Išsiskyrusių šeimų socialinė padėtis taip pat turi neigiamų veiksnių demografijai, tokios šeimos nebenori tiesiog turėti daugiau vaikų. Dėl tokios įvykių grandinės „labiau optimistinio demografinės situacijos gerėjimos sunku tikėtis, juolab kad net labiausiai besivystančios šalys išgyvena demografinį nuosmukį/depopuliaciją ir didesnio demografinės situacijos pasikeitimo scenarijų artimiausioje perspektyvoje neprognozuoja¹⁴⁵“.

Reikia nepamiršti taip pat, kad vaikai yra dažnai linkę atkartoti savo tėvų gyvenimo modelį: „matydami konfliktuojančius tėvus, mokosi spręsti nesutarimus ginčais, smurtu¹⁴⁶“ pat pradeda anksčiau seksualinius santykius, kas velgi stumia į problemas.

Išvardintos skyrybų pasekmės yra įvykių grandinė uždaramė rate, komplikuoatose santykiuose vaikai silpniau mokosi, tai reiškia, kad visuomenėje yra auginama žemesnio išsilavinimo karta, turinti emocinių problemų dėl patirtų skyrybų ir dėl įgautos psichologinės traumos yra linkusi maištauti prieš tradicinės šeimos modelį.

3.3. Skyrybų Lietuvoje (1990-2018) analizė deontologinės ir utilitarizmo etinių teorijų aspektu

Galima apsvarstyti ir priimti sprendimą vedantį į asmeninės laimės principą („mylėk save labiau už viską, o dievą ir savo artimą – dėl paties savęs¹⁴⁷“), tokiu atveju matome, kad mums reikalingas

¹⁴³ Navaitis, G.2013. *Psichologinis šeimos konsultavimas*.Teorijos ir metodai.Vilnius: Vilniaus šeimos centras.P.222-224

¹⁴⁴ Maslauskaitė, A. 2012.*Demografija ir mes*. Nr.8.Vilnius: Demografinių tyrimų institutas.P.7

¹⁴⁵ Stankūniene, V., Jasilionis, D. ir kt. 2007.*Lietuvos demografinės raidos iššūkiai*.Vilnius:Socialinių tyrimų institutas.P.10

¹⁴⁶ Maslauskaitė, A., Baublytė, M.2012. *Skyrybų visuomenė.Ištuokų raida, veiksniai, pasekmės*.Vilnius: Demografinių tyrimų institutas, Lietuvos socialinių tyrimų centras.P.89

¹⁴⁷ Kantas, I.1987. *Praktinio proto kritika*. Vilnius: Mintis. P.102

artimas dėl mūsų pačių, o juk šeima ir yra mūsų artimieji ir paminėtas dievas, kuris susieja mus priesakais. Priesakus duodame ir valstybei. Per Dievą ir valdžią, per tai kas sujungia, analizuojamas skyrybų deontologinis aspektas.

Galima apsvarstyti ir priimti sprendimą, vedantį į didžiąją laimę ir taip suteikti daugiausia žmonių kiekiui daugiausiai laimės. Šiuo atžvilgiu skyrybų sprendimas turėtų būti priimtas taip, kad iš to išloštų valstybė, šeima, o tada pats asmuo, kuris norėjo skyrybų. Vedanti grandinė sunkiai suvokiama, ar gali būti toleruojamos utilitaristiniu požiūriu skyrybos Lietuvoje, tačiau įsigilinus į J. Benthamo svarstymus šiuo klausimu, matyti, kad būtent utilitaristinės perspektybos yra labiau taikytinos šiandieninėje Lietuvoje.

3.3.1. Skyrybos deontologinės etikos požiūriu

Imanualis Kantas savo knygoje „Mokomoji moralės filosofijos arba dorovės metafizikos knyga“ rašo, apie gyvenimo santuokoje trukmę ir teigia, jeigu santuoka būtų tik tam tikram laikui (apibrėžtam) sukurta, reiškiasi tokia santuoka yra ne morališka, bet fiziška ir tuomet tokios santuokos net negalima pavadinti santuoka. I. Kantas teigia, kad vieningos sielos ir yra morališkas santuokos tikslas, kuris tuo pačiu sujungia asmenis ir fiziškai. Jeigu santuoka išsiskiria dėl fizinės arba moralinės (įsitikinimų, pažiūrų) dingsties, tai vadinama „stalo ir lovos“ skyrybomis arba tiesiog skyrybomis. Jis pabrėžia, kad tokia santuoka lieka galioti bažnyčiai ir valstybei, tuo pačiu jos turi teisę išaiškinti, kad nebūtų savavališkai ir amoraliai šventos santuokos sąjunga sutrypta¹⁴⁸.

Pirmiausia filosofas paminėjo laiką, kurį jis apibūdina kaip apibrėžą (skyrybos), o tokiaime laike, pasak I. Kanto, nėra laisvės: „kiek jų egzistavimas apibrėžiamas laike, tai, jei šitai būtų tas būdas, kuriuo reikėtų įsivaizduoti ir šių daiktų pačių savaime egzistavimą, laisvę reikėtų atmesti kaip tuščią ir negalimą sąvoką¹⁴⁹“, o tuo tarpu nesibaigiančioje santuokoje laisvę galima traktuoti per tiesos pažinimą (spinozizmą), kurį Kantas įvardija kaip „aukščiausios priežasties padarinius¹⁵⁰“.

Iš Kanto pastebėjimų galima teigti, kad skyrybos buvo dviejų priežasčių, kurios netgi pavadino metaforomis stalo – tai atspindi moralės skyrybas, o lovos – fiziškas skyrybas. Kalbant apie pačią priežastį I. Kantas teigia, kad priežasties reiškiniai yra susiję patirties atžvilgiu ir buvo iš anksto numatyti (a priori): „<...> jei tariamas A, turi būti prieštaringa B netarti, kuris visiškai skirtingas nuo A (ryšio

¹⁴⁸ Kant, I.1846. *Lehrbuch der Moralphilosophie; oder, Der Metaphysik der Sitten*. Wien: J.G. Heubner. P.155

¹⁴⁹ Kantas, I.1987. *Praktinio proto kritika*. Vilnius: Mintis. P.116

¹⁵⁰ Ten pat. P.123

tarp A, kaip priešasties, ir B, kaip padarinio, būtinumo), vis dėl to visiškai leistina mąstyti, kad jie, kaip reiškiniai, būtinai turi būti tam tikru būdu susiję viename patyrimo ir negali būti atskirti neprieštaraujant tam ryšiui<...>¹⁵¹“. Tai pagrindžia ir jo paaiškinimą santuokos prasmės, kad pirmoji santuokos priešastis turi būti moralinė ir per ją įvykti fizinė sueitis, nes tokia santuoka linkusi išlikti. Galima daryti išvadą, jeigu skyrybų priešastis būtų moralinė turėtų vis tiek ryšį su fiziška priešastimi ir atvirkščiai. Svarbiausias skyrybų verdiktas paliekamas tretiesiems asmenims, t. y. bažnyčiai ir valstybei. Neleidžiama su santuoka elgtis kaip nori, santuoka yra gerbiama, šventa, o tuo tarpu skyrybos būtų traktuojamos kaip nedoras ir amoralus veiksmas. Juk santuoka yra skyrybų antonimas, tai reikštų, kad santuoka yra moralus veiksmas, o pagal I. Kantą: „moralės dėsni, būtent pačios tobuliausios esybės valiai, yra šventumo dėsni, o kiekvienos baigtinės protingos būtybės valiai jis – dėsni – pareigos, moralinės prievartos ir šios būtybės poelgių determinavimo pagarba dėsniui bei giliausiu pagarbumu savo pareigai¹⁵²“. Šioje dalyje galima pavaizduoti šią mintį kaip įvykių grandinę: santuoka – moralus veiksmas – pareigos dėsni, kas įprasmintų mintį, jog deontologijos etikos aspektais yra einama už santuoka, o ne skyrybas.

Plačiau gilinantis galima teigti, kad skyrybas I. Kantas pripažįsta, jis pripažįsta, kad jos egzistuoja ir netgi įvardijamos jų priešastys, tačiau tuo pačiu ir neleidžia jiems skirtis, nes santuoka yra šventa ir jos trypti negali, toks sprendimas paliekamas bažnyčiai ir valstybei. Kaip rašo Edeltraud Mathis, kad skyrybas deontologinės etikos požiūriu galima lyginti su religinės etikos elementais¹⁵³. Taip pat galima pagrįsti, kodėl I. Kantas neleidžia laisvą valią išsiskirti dviem susituokusiems, nes kaip rašo J. Benthamas savo knygoje „Deontologija arba moralės mokslas“ – motyvai yra stipresni už meilę lengvumui. Gali būti daugybę pranašumo rūšių, kurios išauga iš tam tikros argumentų linijos¹⁵⁴. Šios Benthamo mintys pagrindžia I. Kanto skyrybų priešastis. Deontologijai svarbu motyvai, o skyrybų motyvas yra santuoka. Pačias skyrybas galima netgi interpretuoti kaip „meilę lengvumui“.

Nors I. Kanto įžvalgos buvo rašytos XVIII a. tačiau visa logika puikiai galima paaiškinti ir šiandieninių skyrybų atžvilgiu. Juk dažnai išsiskyre žmonės, pajutę laisvę, pabrėžia laiką praleistą kartu, kurio pasidaro gaila, nes laikas brangiausias žmogaus dalykas. Kanto A ir B priešastis susiejimas taip pat dažnas skyrybų reiškinys. Sąjungose egzistuojanti neištikygebė, dažnai išsivysto iš poroje trūkstamo sielos bendravimo. Tiesiog niekada nėra gilinamasi į skyrybų pagrindinės priešasties giluminę problemą.

¹⁵¹ Ten pat. P.71

¹⁵² Ten pat. P.101

¹⁵³ PuP und Ethik - digitales Klassenbuch. Prieiga internetu < <https://www.brgdomath.com/kontakt/> > [žiūrėta 2019-12-05].

¹⁵⁴ Bentham, J. 1834. *Deontology or, The science of morality*. London : Longman, Rees, Orme, Browne, Green, and Longman.P.32

Skyrybas deontologinės etikos požiūriu galima traktuoti kaip amoralų veiksmą, griauinantį pareigos dėsni.

3.3.2. Skyrybos utilitarizmo etikos požiūriu

Utilitarizmo pradininkas J. Benthamas pasisakęs už skyrybų įteisinimą ir skiria jų apsvaistymams daugiau dėmesio. Jis aprašo civilinio kodekso principus, kuriuose analizuojamas skyrybų ir vedybų klausimas. Poskyryje pavadinimu „Kokiam laikotarpiui? Skyrybų egzaminas“. Jis supranta skyrybų metu vyro pranašumą prieš moterį ir teigia, kad moteris yra silpnoji lytis ir ji atsiduodama vyrui prašo pasirūpinti ja. Po skyrybų vyras moteriai privalėtų gelbėti išlaikant jauniausią šeimos vaiką (alimentai), taip pat jis teigia, kad tokiai moteriai būtų sunku sukurti naują šeimą. Moteris turėdama vaikų praranda savo jėgas, o vyras tuo tarpu atvirkščiai – stiprėja, tačiau Benthamas įžvelgia, kad tokiam vyrui būtų nelengva susirasti antrą žmoną, todėl jis kelia moters ir vyro reikalavimą vienas kitam: „„Aš atsiduodu tau; nepalikite manęs be mano sutikimo¹⁵⁵“ ir tvirtina, kad „santuoka visam gyvenimui yra pati natūraliausia santuoka¹⁵⁶“. Jis pasisako už skyrybas ir teigia, kad yra absurdiška, nekenčiant vienas kito kartu būti (pabrėžia, kad tai privalo daryti moteris, o tokį buvimą kartu prilygina vergystei) ir dėl to kaltina įstatymą. Benthamas teigia, kad toks prievartinis gyvenimas kartu santuokoje iki mirties priveda netgi prie nusikaltimų.

J. Benthamo mintys egzistuoja XXI amžiuje: vis dar yra kalbama apie vyrų ir moterų nelygybę įvairiose srityse, kas sukelia socialinę atskirtį. Be to, patvirtina ir kėblumą, norint sudaryti antrus santykius, ką dažnai ir šiandieninėje visuomenėje deklaruoja išsiskyrę žmonės.

G. G. Grisez straipsnyje „Racionali etika sako ne“ teigia¹⁵⁷, kad utilitarizmo sprendimas dėl skyrybų yra mažiausiai neigiamas, tačiau čia juk turime galvoje utilitarizmo mintį, kur kalbama apie visuotinę naudą arba mažiausią skriaudą. Filosofas mano, kad reikėtų į skyrybas žvelgti už utilitarizmo ribų, nes skyrybos yra susijusios su asmeniškais dalykais ir žmonių santykiais. Kito filosofo J. J. Smarto nuomone skyrybos labiau susiję su asmeniniais interesais, kur nėra įvertinama žala šeimai, vaikams, bet tuo pačiu moralė išlieka nepažeista, dėl šios priežasties skyrybos, pasak Smarto yra kraštutinis utilitarizmo principas¹⁵⁸ ir vis dėl to galima pateisinti utilitarizmo skyrybų poziciją ir išteisinti J.

¹⁵⁵ Bentham, J. 1838-1843. *The Works of Jeremy Bentham*. Edinburgh: William Tait, 640 P.

¹⁵⁶ Ten pat.P.640

¹⁵⁷ Grisez, G. 1967. *Commonweal. rational ethics says <no>*.New York City: Commonweal Foundation.P.123

¹⁵⁸ Smart,J. 1956. *The Philosophical Quarterly. Extreme and Restricted Utilitarianism*.P.347

Benthama prieš J. Smartą. Skyrybų priežastis, dėl kurios jau tikrai nebegalima gyventi sąjungoje, jis įvardija abipusę neapykantą, jausmą, kurį galima traktuoti kaip kraštutinį. Galima teigti, kad tik kraštutiniu atveju skyrybos yra galimas variantas.

3.3.3. Skyrybų prevencija deontologinės ir utilitarizmo etinių teorijų požiūriu

Kadangi I. Kantas skyrybų klausimą palieka spęsti bažnyčiai ir valstybiai, logiška teigti, kad pirmiausia šios institucijos ir turėtų imtis prevencijos. Būtų galima remtis Kanto teiginiais apie meilę ir priesakus Dievui, kuriuos jis vertina prieštaringas, bet tuo pačiu teigdamas, kad būtent priesakai: „<...>dorovinę nuostatą pateikia visu jos tobulumu, <...> ji yra pirmavaizdis, prie kurio priartėti ir kuriam prilygti mes privalome siekti nenutrūkstamumu, bet progresu¹⁵⁹“. Santuokos metu yra taip pat duodami priesakai tiek valstybės institucijoje (civilinės metrikacijos darbuotojui), tiek bažnyčioje, ar kituose krikščioniškuose maldos namuose. Duodamas priesaką žmogus turėtų, pagal I. Kanto teiginius, siekti nenutrūkstamo progreso santuokoje, todėl bažnyčia ir valstybė atsako už teisę (teisės bendruodomenė¹⁶⁰), tai reikštų, jog norint pasiekti skyrybų prevencijos deontologijos atžvilgiu turėtų būti sudaryti įstatymai, neleidžiantys taip lengvai, kaip dabar išsiskirti, kadangi žmogus turėtų siekti progreso, o taip pat vykdyti moralinės santuokos nuostatas. Bažnyčia draudžia skyrybas, kadangi sakramento negalima laužyti¹⁶¹, tačiau vis dažniau pasitaiko, kad tokios skyrybos įvyksta. Norint, bažnytinių ištuokų išvengti, turėtų bažnyčios pozicija sugriežtėti besituokiančiom ir besiskiriančiom porom.

Kadangi vienas iš pagrindinių utilitarizmo šalininkų J. Benthamas nemažai svarstė tiek vedybų, tiek skyrybų klausimus, jis taip pat išdėstė savo mintis skyrybų prevencija. Apžvelgus kiekvieną plačiau aprašytą teiginį kartu su įvariais atsakymais, galima padaryti utilitarizmo etinių teorijų požiūriu skyrybų prevencijai skirtus punktus¹⁶².

Atsiranda nesaugumas, kad visas išdėstytas gyvenimo planas sunyktų, o juk, remiantis J. Benthamo prielaida, abipusis prisirišimas yra savaiminis.

A. Teigiama, kad norint išvengti skyrybų reikia duoti laisvę (<...> „bus ieškoma ne naujos žmonos, o naujos meiluzės<...>¹⁶³“).

¹⁵⁹ Kantas, I.1987. *Praktinio proto kritika*. Vilnius: Mintis. P.103

¹⁶⁰ Kant, I.1846. *Lehrbuch der Moralphilosophie; oder, Der Metaphysik der Sitten*. Wien: J.G. Heubner. P.12

¹⁶¹ ŠVENTAS RAŠTAS GR. DALIS. 343

¹⁶² Ten pat. P.635-644

¹⁶³ Ten pat. P.641

B. Reikia žinoti, ką galima prarasti, taip ugdomos malonumo priemonės, kurios suvaldo savimeilę ir ugdo priežūrą, dėmesį, užuojautą.

C. Norintys vesti jaunuoliai turėtų labiau domėtis vienas kitu, tarpusavio interesais ir panašumais, o ne tuoktis dėl turto.

II. Trumpalaikio ryšio metu nukenčia vienas kito domėjimasis ir finansai, tai sukelia problemų ir vaikams ir valstybės gerovei.

III. Negalima skirtis esant netinkamam elgesiui, tokiu būdu tik gauna smurtautojas norimą laisvę. Tokiu atveju įstatymų leidėjai turėtų imtis atsargumo priemonių.

IV. Dėl vaikų. Vaikams yra svarbiausia tėvo ir motinos sąjunga.

Lyginant deontologinės ir utilitaristinės etikos skyrybų prevencijos sprendimo būdus ir šiandieninės prevencijos taikymą Lietuvoje, galima išskirti utilitaristinės etikos taikymą. Skyrybos kenkia ekonomikai, vaikams, kenčia valstybės gerovė, kas paminėta Benthamo, ir su kuo šiandien šalyje kovoja socialinės institucijos, psichologinės pagalbos darbuotojai, bei kitos valstybės remiamos įstaigos.

IŠVADOS

Šiandieną vyraujantis tradicinės šeimos kulto mažėjimas, plintanti emancipacija ir visuomenės narių lygiateisiškumas skatina etinių vertybių pasikeitimą. Gyvenimas nesusituokus, kitaip sakant, partnerystė priskiriamas šeimos modeliui. Esant tokiai modernizacijos plėtrai valstybė turėtų daugiau dėmesio skirti norinčioms susituokti šeimoms. Santuokos kursus rengia bažnyčia, prie jos galėtų prisidėti ir civilinės metrikacijos atstovai, kurie prieš registruodami santuoka galėtų imti pavyzdį iš bažnyčios ir organizuoti kursus, taipogi išsiaiškinti požiūrį į santuoką ir į šeimą.

Nuo 1992 LR Konstitucijos 38 ir 39 straipsniai nurodo pagrindines gaires, kuriomis reikia vadovautis šeimos teisės ir vertybės atžvilgiu. Iki pat 2001 metų galiojęs „Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos santuokos ir šeimos kodeksas“ buvo pakeistas į „Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas“. Trečioji knyga „Šeimos teisė“, kuriame atsispindi ir konstitucijoje išdėstytos mintys, taip pat pripažįstama bažnytinė santuoka. Dokumentai, kurie svarbūs šeimos stiprinimui ir augimui: šeimos politikos koncepcijoje pagrindinė mintis – valstybė globoja ir gina visas šeimas; nacionalinė demografinės (gyventojų) politikos strategijos II dalis „Šeimos gerovė“ – vaikų švietimas ir saugumas, demografijos problemos, parama jaunoms šeimoms, vyrų ir moterų šeimoje galimybių nelygybė; Lietuvos Respublikos šeimos stiprinimo įstatymas, kuriame pagrindinis klausimas šeimos politikos įgyvendinimo organizavimas (valdžia, institucijos ir kitos įstaigų funkcijos šeimos stiprinimo atžvilgiu). Tam, kad Lietuvos politika funkcionuotų geriau, reikėtų atkreipti į priimamų įstatymų ne tik teoriją, bet ir praktiką, t.y. pažiūrėti, ar įmanoma įgyvendinti siekiamybes, reikėtų remti organizacijas, kurios užsiima skyrybų prevencijos klausimų.

Modernizacijos ir vartojiškumo laikais modernėja ir skyrybų priežastys, jeigu XXa. pradžioje buvo išskiriamos vos trys skyrybų priežastys (impotencija, amžiaus cenzas ir skyrybos prieš valią). Šiais laikais pagrindinių skyrybų priežasčių išskiriama virš dešimties ir daugėja. Priežastys tokios kaip vaiko susilaukimas ankstyvojoje santuokoje, charakterio, kvalifikacijos skirtumai, laiko praleidimas atskirai ir yra modernaus gyvenimo padariniai. Dabar daug kalbama, kad skyrybos yra mados reikalas, bet mažai viešumo apie skyrybų neigiamą poveikį. Viešumas reikalingas ir skyrybų pasekmių pozicijoje.

Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis, skyrybos nuo 1990 iki 1993 svyravo nuo 12 747 iki 15 250 skyrybų per metus, nuo 1994 metų iki pat 2008 metų šis skaičius turėjo nuo 10 221 iki 11 752 ištuokų per metus. Nuo 2008 iki pat 2012 skyrybų skaičius buvo peržengęs kiekvienais metais 10 000, tačiau nesiekė 11 000, išskyrus 2009 metais išsituokė 9270 poros. Nuo 2013 metų iki pat 2018

ištuokų skaičius neperžengia 10 000 ribos ir svyruoja nuo 9974 iki 8518 išsiskyrusių žmonių per metus. Atrodytų, kad skyrybų skaičius mažėja, tačiau reikia įtraukti ir šalutinius aspektus, mažėja ir santuokų. Jeigu nuo 1990 iki 1992 buvo priskaičiuojama virš 30 000, tai nuo 1993 santuokų sumažėjo 10 000 ir fiksuota daugiausia santuokų nuo 1993 metų tai 2008 metais, kuomet susituokė 24 063 poros, o 2001 metais metais susituokė mažiausias skaičius per visą laikmetį 15 764, kai tuo tarpu tais metais išsiskyrė netgi 11024 porų.

Remiantis deontologijos pradininko I. Kanto mintimis, santuoka traktuojama kaip vertybė ir dora, o šeima yra pareigos ir atsakomybės jungtis. Skyrybos šiuo atžvilgiu yra paminėtos kaip fizinės arba moralinės, tačiau išskirti gali tik valstybė arba bažnyčia, kas reikštų santuokos sakramento sulaužymą. Taigi, deontologiniu atžvilgiu santuoka – vertybė, o skyrybos – netoleruojamos. Pagrindines santuokos ir skyrybų institucijos išskiria valstybę ir bažnyčią, kuri skyrybų klausimu šiandieną darosi nuolaidesnė.

Utilitaristiniu požiūriu šeima yra valstybės turtas ir skatina ekonominį augimą tiek šeimos viduje tiek valstybėje, todėl santuoka ir šeima yra naudinga ir reikalinga, nes tokiu būdu siekiama gerovės didžiausiam kiekiui žmonių. Skyrybos atrodytų kaip netoleruotina pasekmė, tačiau J. Benthamas mano, kad skyrybos yra individualus reikalas ir jos gali būti arba smerktinos arba toleruojamos, todėl jas reikia vertinti individualiai.

LITERATŪRA

1. Aidukaitė, J., Bogdanova, N., Guogis, A. (2012). Gerovės valstybės kūrimas Lietuvoje: mitas ar realybė?
2. Anzenbacher, A.(1995). Etikos įvadas.Vilnius:Aidai
3. Benedikt XVI. beklagt Ehescheidungen. [žiūrėta 2019-11-18]. Prieiga internetu < <https://www.die-tagespost.de/kirche-aktuell/Benedikt-XVI-beklagt-Ehescheidungen;art312,93604> >
4. Bentham, J. (1838-1843). The Works of Jeremy Bentham. Edinburgh: William Tait.
5. Bentham, J. (1970). An Introduction to the Principles of Morals and Legislation.
6. Bentham, J. (1834). Deontology or, The science of morality. London : Longman, Rees, Orme, Browne, Green, and Longman.
7. Bentham, J. (1834). Deontology or the science of morality.Edinburgh. William Taith.
8. Berger, P.L. (1995). Sociologija humanistinis požiūris. Vilnius. Litterae universitatis.
9. Bielinė, V. (2012). Kokia įmonė laikoma šeimos verslu ir kokios tokio verslo tradicijos? [Žiūrėta:2019-09-18] Prieiga internetu < <http://www.bznstart.lt/verslas/verslo-gidas/1345/Kokia-imone-laikoma-seimos-verslu-ir-kokios-tokio-verslo-tradicijos> >
10. Česnuitytė, V. (2015). Disertacija. Lietuvos šeima: sampratos ir praktikos.
11. Dėl Lietuvos Tarybų socialistinės Respublikos santuokos ir šeimos kodekso patvirtinimo. (1969). [žiūrėta 2019-12-02]. Prieiga internetu < <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.20471?jfwid=rivwzvpvg> >
12. Frey, D., Schmalzried, L. (2013). Philosophie der Führung. Gute Führung lernen von Kant, Aristoteles, Popper & Co. Heidelberg: Springer,
13. Genzelis, B. (1986). Esė apie mąstytojus. Vilnius: Mintis.
14. Grisez, G. (1967). Commonweal. rational ethics says <no>.New York City: Commonweal Foundation
15. Gvaldaitė, L., Kirilova, A. (2012). Iš: Tiltai [Nr.] 1, p. 249 – 273. ISSN 1392-3137. Subsidiarumo apraiškos ir perspektyvos šeimos politikoje lietuvoje. Klaipėda: Klaipėdos universiteta
16. Halder, A. (2000) .Filosofijos žodynas. Vilnius: Alma Littera

17. Holter, O. G. (2005). Ar vyrai sugebės? Vyrai ir lyčių lygybė: šiaurės šalių patirtis. Vilnius: Lygių galimybių plėtros centras
18. Jaspers, K. (1998). Filosofijos įvadas. Vilnius. Pradai.
19. Kant, I. (1846). Lehrbuch der Moralphilosophie; oder, Der Metaphysik der Sitten. Wien: J.G. Heubner.P.
20. Kant, I. (1977). Die Metaphysik der Sitten. .Frankfurt am Main: Suhrkamp
21. Kant, I. (1977). Kritik der praktischen Vernunft. Band 7. Frankfurt am Main: Suhrkamp
22. Kant, I. (1977). Kritik der reinen Vernunft. Band 3. Frankfurt am Main: Suhrkamp
23. Kolektyvinė monografija. (2001). Europa ir mes. Vilnius: Gervelė.
24. Kudinavičiūtė, I. (2002). Jurisprudencija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas
25. Liberienė, V. (2018). Teismai.lt Teismams ir apie teismus. Vilnius: Nacionalinė teismų administracija.
26. Lietuvos sociologija amžių sandūroje. (2001). Straipsnių rinkinys. Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas. Vilnius.
27. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas. Trečioji knyga. Šeimos teisė (Žin., 2000, Nr. 74-2262) [žiūrėta 2019-12-02]. Prieiga internetu < <https://www.infolex.lt/ta/60696> >
28. Lietuvių kalbos žodynas. [žiūrėta: 2019-09-15] Prieiga per internetą < <http://www.lkz.lt/Visas.asp?zodis=%C5%A1eima&lns=-1&les=-1&id=25021400000> >
29. Legkauskas, V. (2012). Socialinė psichologija. Vilnius: Vaga.
30. Liobikienė, N. (2006). Religijos mokslo žurnalas „Soter“. Kaunas : Vytauto Didžiojo universiteto leidykla.
31. LR Konstitucija. (2019). Vilnius: LR vyriausioji rinkimų komisija
32. LR Seimo nutarimo Nr. X-1569 priedėlis. (2008
33. LR Šeimos stiprinimo projektas 2016-04-07 AIŠKINAMASIS RAŠTAS.
34. LR Vyriausybės nutarimu Nr. 1350, 2004.
35. Marcinkėvičienė, D. (1999). Vedusiųjų visuomenė: Santuoka ir skyrybos Lietuvoje XIX amžiuje-XX amžiaus pradžioje. Vilnius. Vaga.
36. Marcinkevičienė, D. (2009). Lietuvių šeimos ideologijos: nuo XIX a. tradicijos ir nacionalizmo iki sovietinės šeimos politikos 1944–1970 m. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykos spaustuvė.
37. Maslauskaitė, A. (2012) .Demografija ir mes. Nr.8. Vilnius: Demografinių tyrimų institutas.

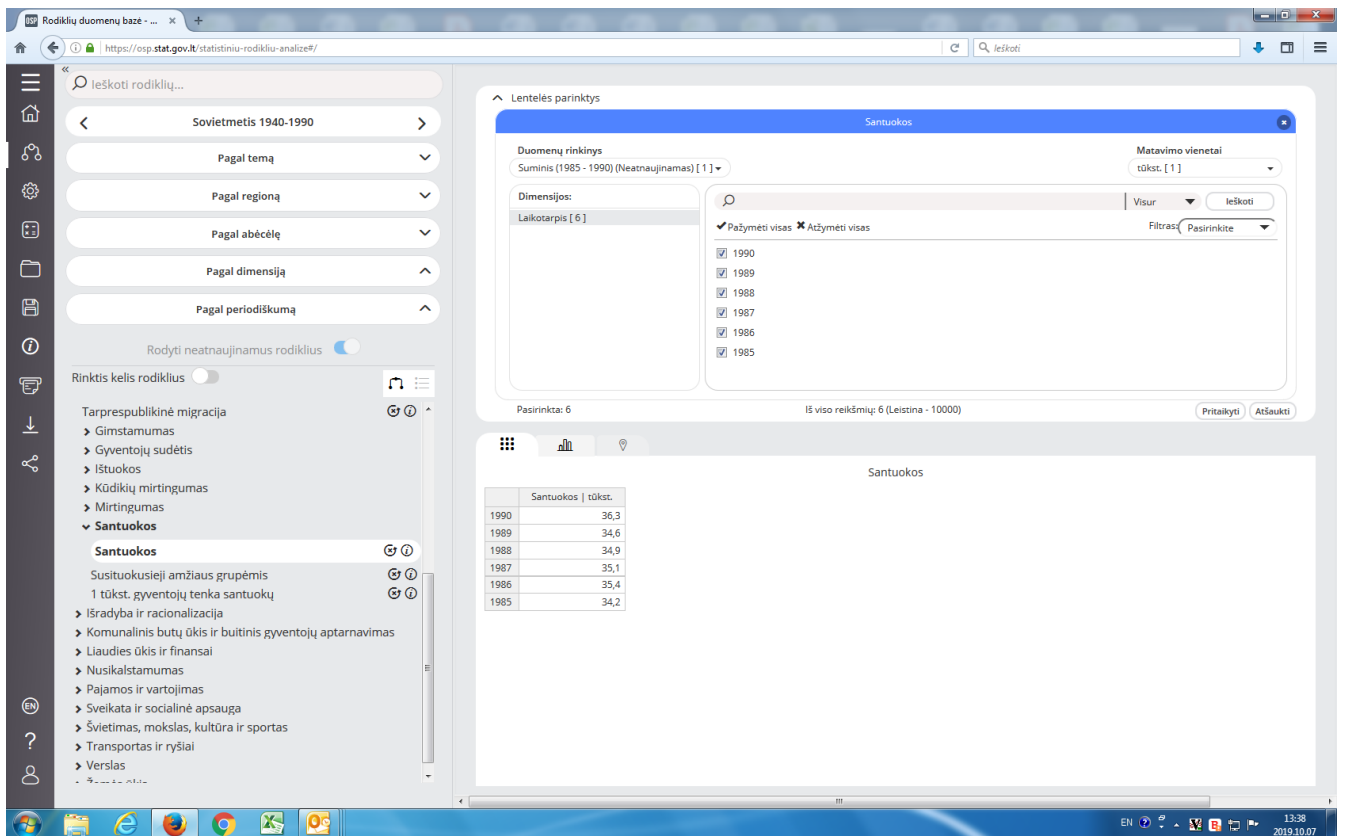
38. Maslauskaitė, A. (2013) .Kultūra ir Visuomenė .Partnerystės atkūrimas po skyrybų: tendencijos ir socialinė diferenciacija.Vilnius:VDU.
39. Maslauskaitė, A. (2005). Lietuvos šeima: tarp rinkos ir politikos. Vilnius: Demografinės politikos institutas.
40. Maslauskaitė, A., Baublytė, M. (2012). Skyrybų visuomenė. Ištuokų raida, veiksniai, pasekmės. Vilnius: Demografinių tyrimų institutas, Lietuvos socialinių tyrimų centras.
41. Maslauskaitė, A. Baublytė, M.(2012). Skyrybų visuomenė.Ištuokų raida, veiksniai, pasekmės.Vilnius: Demografinių tyrimų institutas, Lietuvos socialinių tyrimų centras.
42. Mill, J.S. (2019). Utilitarizmas. [žiūrėta 2019-11-14]. Prieiga internetu < <http://www.litlogos.eu/eidos/translations/mill.html> >
43. Metodinė priemonė socialiniams darbuotojams ir jų padėjėjams. (2009). SOCIALINIO BENDRADARBIAVIMO MODELIS (SBM)..Kaunas: Šeimos Santykių Institutas.
44. Miškinis, K. (2006). Šeima pasaulio šalių kultūrose. Vilnius: Kęstutis Miškinis.
45. Naujasis Testamentas. Lietuvos Biblijos draugija GIDEONO BROLIŲ UŽSAKYMU. (1998). Vilnius.
46. Navaitis, G. (1999). Lietuvos šeima: psichoterapinis aspektas. Vilnius: Tyto alba
47. Navaitis, G.(1999). Lietuvos šeima: psichoterapinis aspektas .
48. Navaitis, G. (2013). Psichologinis šeimos konsultavimas teorijos ir metodai. Vilnius. Vilniaus šeimos centras.
49. Nekrašas, E. (2006). Filosofijos įvadas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų institutas.
50. Nr. XIII-700. (2017).
51. Papst Franziskus: „Traurig, dass nur Scheidungen Schlagzeilen Machen. [žiūrėta 2019-11-18]. Prieiga internetu < <https://www.vaticannews.va/de/papst/news/2019-01/papst-franziskus-rotaroemisch-ehe-familie-scheidung-trennung.html> >
52. Petzold, M.(2001). Iš laikraščio Televizion: Familien heute. Sieben Typen familialen Zusammenlebensk. Miunchenas: IZI.P. 16-19
53. Pikūnas, J. (1998) .Meilės psichologija.Kaunas:Pasaulio Lietuvių kultūros, mokslo ir švietimo centras.
54. Platonas. (1981). Valstybė. „Mintis" Vilnius.
55. Polukorienė, O. (2003) .Psichologinės krizės ir jų įveikimas.Vilnius: jaunimo psichologinės paramos centras.

56. Povilionienė, M. A. (1998). Lyčių drama. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
57. POPIEŽIUS JONAS PAULIUS II. (1981). Dėl krikščioniškos šeimos uždavinių šiuolaikiniame pasaulyje. [žiūrėta 2019-11-18]. Prieiga internetu
< http://www.lcn.lt/b_dokumentai/ap_paraginimai/familiaris_consortio.html >
58. Rakšnys, A.V., Guogis, A. (2015). Postmodernistinis vartotojiškumas kaip gentinės rinkodaros formavimosi priežastis ir vystymosi tikslas (TILTAI, 2015, 1, 1–15, ISSN 1392-3137 (Print), ISSN 2351-6569. P.2
59. Sikora (2004). Susitikimas su filosofija. Nuo Herakleito iki Huserlio. Vilnius: Alma Littera
60. Smart, J. (1956). The Philosophical Quarterly. Extreme and Restricted Utilitarianism.
61. SOCIALINIS DARBAS. 2011 m. Nr. 10(1). P. 101
62. Sokol, M. (2011). Bentham, Law and Marriage. A Utilitarian Code of Law in Historical Context. London. Continuum.
63. SSN 1392-0340. PEDAGOGIKA. (2009). 96. P.109
64. Stankūnienė, V., Eidukienė, V., Gruževskis, B., Jančaitytė, R., Mikalauskaitė, A., Paluckienė, J. (2001). Paramos šeimai politika: samprata ir patyrimas. Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas.
65. Stankūnienė, V., Maslauskaitė, A. (2009). Lietuvos šeima. Tarp tradicijos ir naujos realybės. Socialinių tyrimų institutas
66. Stankūnienė, V., Jonkarytė, A., Mikulionienė, S. Mitrikas, A. A , Maslauskaitė, A. (2003). Šeimos revoliucija? Iššūkiai šeimos politikai. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
67. Stankūnienė, V., Jasilionis, D ir kt. (2007). Lietuvos demografinės raidos iššūkiai. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
68. Šerkšnienė, R., Bingelienė, V., ir kt. (2016). Ankstyvojo atpažinimo, prevencijos ir intervencijos (api) modelis šeimoms, išgyvenančioms konfliktiškas skyrybas ir/ar atsiskyrimą. Vilnius: Šeimos santykių institutas.
69. ŠVENTASIS RAŠTAS GRAIKIŠKOJI DALIS. (2011). „Naujojo pasaulio“ vertimas. Vokietija. Wachturm-Gesellschaft, Selters/Taunus.
70. ŠVENTASIS RAŠTAS. (1998). 9 sk.
71. Vaicekuskas, A. (2016). Lietuvių šeimos papročiai. Vilnius: Šviesa
72. Varžinskienė, L., Vasilikaitė, V. (2017). Socialinis darbas. Patirtis ir metodai. Vilnius: Vytauto Didžiojo universitetas.

Internetiniai šaltiniai

1. Caritas. [žiūrėta 2019-12-04]. Prieiga internetu < <https://www.caritas.lt/page/istorija-24> >
2. Dvasinės pagalbos jaunimui centras . [žiūrėta 2019-12-03]. Prieiga internetu < <http://www.dpjc.lt/?p=23&lng=lt> >
3. Filotope. (2017). Vartotojiška visuomenė. [žiūrėta 2019-11-20]. Prieiga internetu < <http://www.filosofija.info/visuomene/vartotojiska-visuomene> >
4. Kauno šeimos centras. [žiūrėta 2019-12-04]. Prieiga internetu < <http://kaunoseimoscentras.lt/seimos-issaugojimo-programa> >
5. Kompleksinės paslaugos šeimai. [žiūrėta 2019-12-03]. Prieiga internetu < <http://kpsvilnius.lt/apie-projekta/> >
6. Psichologinės paramos ir konsultavimo centras. [žiūrėta 2019-12-03]. Prieiga internetu < <http://ppkc.lt/apie-mus/> >
7. PuP und Ethik - digitales Klassenbuch. [žiūrėta 2019-12-05]. Prieiga internetu < <https://www.brgdomath.com/kontakt/> >
8. Skyrybų psichologas. Menas gyventi drauge. [žiūrėta 2019-12-04]. Prieiga internetu < <http://www.skyrybupsichologas.lt/psichologo-konsultacija/skyrybos/skyrybu-priezastys/> >
9. Sumuštų vaikų gyvybes gelbstiantis R. Kėvalas: žmonės netiki, kad taip gali būti. Prieiga internetu < <https://www.diena.lt/naujienos/kaunas/nusikaltimai-ir-nelaiimes/sumustu-vaiku-gyvybes-gelbstintis-r-kevalas-zmones-netiki-kad-taip-gali-buti-838201> >
10. Šeimos institutas. Prieiga internetu < <http://www.seimos.org/> >
11. Valstybinė Lietuvių enciklopedija. [žiūrėta 2019-12-02] Prieiga internetu < <https://www.vle.lt/Straipsnis/psichologija-76756> >
12. Valstybinė lietuvių enciklopedija. [žiūrėta 2019-12-03]. Prieiga internetu < <https://www.vle.lt/Straipsnis/Lietuvos-nevyriausybinės-organizacijos-117794> >
13. Visuotinė lietuvių enciklopedija. [žiūrėta 2019-12-02]. Prieiga internetu < <https://www.vle.lt/Straipsnis/socialinis-darbas-88119> >

PRIEDAI

1 pav. Santuokos 1985-1990. Informacija iš Lietuvos statistikos departamento
Statistikos sklaidos ir komunikacijos skyrius

SANTUOKOS

		Miestas ir kaimas
Santuokos skaičius	2018	19734
	2017	21186
	2016	21347
	2015	21987
	2014	22142
	2013	20469
	2012	20660
	2011	19221
	2010	18688
	2009	20542
	2008	24063
	2007	23065
	2006	21246
	2005	19938
	2004	19130
	2003	16975
	2002	16151
	2001	15764
	2000	16906
	1999	17868
	1998	18486
	1997	18796
	1996	20433
	1995	22150
	1994	23337
	1993	23709
	1992	30112
	1991	34241
	1990	36310
	1989	34630
	1988	34906
	1987	35122
	1986	35361
1985	34211	
1984	34127	

	1983	33417
	1982	32598
	1981	31338
	1980	31520
	1979	31820
	1978	30855
	1977	30700
	1976	29886
	1975	29609
	1974	28844
	1973	28456
	1972	28388
	1971	29263
	1970	29915
	1969	30054
	1968	29259
	1967	27888
	1966	27759
	1965	24907
	1964	25230
	1963	25345
	1962	26747
	1961	28069
	1960	28144
	1959	26547
	1958	29580
	1957	30551
	1956	29087
	1955	25547
	1954	25779
	1953	21177
	1952	20668
	1951	22269
	1950	23246

	1949	25399
	1948	25472
	1947	24575
	1946	24159
	1945	15586

2pav. Santuokos Sovietmečiu 1985-1990. Informacija iš Lietuvos statistikos departamento
Statistikos sklaidos ir komunikacijos skyrius

	Ištuokos skaičius		
	Miestas ir kaimas	Miestas	Kaimas
2018	8640	5900	2740
2017	8518	5897	2621
2016	8879	6037	2842
2015	9371	6394	2977
2014	9806	6831	2975
2013	9974	6924	3050
2012	10399	7359	3040
2011	10341	7128	3213
2010	10006	6836	3170
2009	9270	6451	2819
2008	10317	7145	3172
2007	11336	8044	3292
2006	11202	7946	3256
2005	11097	8105	2992
2004	10997	8106	2891
2003	10599	8377	2222
2002	10579	8398	2181
2001	11024	8598	2426
2000	10882	8503	2379
1999	11390	8806	2584
1998	11752	7789	3963
1997	11371	7641	3730

1996	11311	8211	3100
1995	10221	7962	2259
1994	11061	8692	2369
1993	13884	10633	3251
1992	13981	11268	2713
1991	15250	12534	2716
1990	12747	10514	2233
1989	12295	10004	2291
1988	11682	9683	1999
1987	11726	9372	2354
1986	11808	9479	2329
1985	11464	9272	2192
1984	11412	9198	2214
1983	11087	8985	2102
1982	10890	8857	2033
1981	10906	8798	2108
1980	11038	8762	2276
1979	10788	8652	2136
1978	10295	8323	1972
1977	10298	8466	1832
1976	9557	7807	1750
1975	8987	7230	1757
1974	8346	6727	1619
1973	8016	6488	1528
1972	7431	6010	1421
1971	6873	5431	1442
1970	6918	5503	1415
1969	6525	5202	1323
1968	6035	4755	1280
1967	5402	4256	1146
1966	5370	4151	1219
1965	2611	2054	557
1964	2578	2013	565
1963	2435	1979	456

1962	2700	2210	490
1961	2572	2041	531
1960	2364	1893	471
1959	2293	1798	495
1958	2182	1719	463
1957	1679	1324	355
1956	1158	943	215
1955	1074	845	229
1954	921	738	183
1953	878	700	178
1952	818	707	111
1951	622	559	63
1950	625	591	34
1949	539	501	38
1948	395	359	36
1947	256	239	17
1946	100	96	4
1945	35	35	

3pav. Ištuokų skaičius 1945-2018 mieste ir kaime. Informacija iš Lietuvos statistikos departamento

Statistikos sklaidos ir komunikacijos skyrius